

Marius Nuy

Dagboek 2006



Dit dagboek bevat de teksten die Marius Nuy vanaf 25 oktober 2006 dagelijks publiceerde op zijn blog *Whisperings of the soul*. Op deze plaats zijn zijn teksten integraal als pdf te downloaden. De reacties van lezers heb ik niet aan deze teksten toegevoegd. In dit deel de jaargang 2006.

Enno Nuy oktober 2016

25 oktober 2006



Welkom op deze weblog waar met regelmaat korte bespiegelingen zullen verschijnen over de zorg, over literatuur, filosofie, sociale vraagstukken, kunst en erotiek. De foto is genomen in april 2006 op Het eiland, mijn werkkamer thuis die via de keuken is te bereiken, maar feitelijk gesitueerd is achter ons huis. Wij wonen "op Rozendaal", zogeheten omdat het een landgoed is dat vroeger aan de baron van Rozendaal behoorde, maar dat

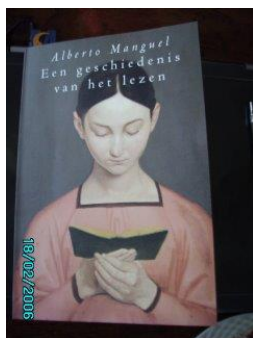
nu een nog zelfstandig dorpje is van 1500 inwoners. Alle Rozendalers zijn geheel aangewezen op het direct aangrenzende Velp dat tot de gemeente Rheden behoort. We hebben wel een burgemeester en een gemeentehuis met bescheiden faciliteiten, maar geen winkels en geen politiebureau.

Ik ben alle dagen op het eiland want ik ben onder meer een lezende en schrijvende man met een geschiedenis vol van herinneringen, liefdes, boeken en droefheden, een man die zich niet meer in het midden van de reis door zijn leven bevindt maar, zoals ieder ander, natuurlijk ook niet weet wanneer het einde daarvan is genaderd. 'Crossing my soul' gaat over mijn leven, of preciezer gezegd, wat ik met al mijn zintuigen waarneem vanuit *mijn* leven, een leven dat gelukkig meer omvat dan mijzelf en verbonden is met dat van Chrisje, met dit huis - waar trouwens ook nog een lieve hond en poes leven -, met dit eiland, met familie en vrienden.

Op het eiland schreef ik bijvoorbeeld *Hals over kop en nog langzamer*, het boekje dat bij [SWP](#) verscheen en waarin ik omzie naar wat mij in maart 2005 is overkomen. Het zijn schaduwen op mijn weg in een gevarieerd landschap van zorg, schaduwen die ook verklaren waarom ik in hemelsnaam alle dagen hier zit en niet op reis ben, niet meer op stations vertoef, vergaderingen bijwoon en professioneel aan het werk ben. Nu, dit lijkt me voor een eerste *posting* wel genoeg. Hopelijk vind ik in dit Bloggerland mijn weg en wordt dit 'crossen' net zo veel belovend als het woord 'soul' doet vermoeden.

25 oktober 2006

Als parelmoer op de planken



De wijze waarop Manguel een aantal boeken herleest en in het weefsel van zijn hedendaagse leven situeert, kan ik niet evenaren. (Hij doet dat overigens niet in het hier afgebeelde boek, maar in het prachtige *Dagboek van een lezer*.) Wel kan ik – en Manguel is daar een groot liefhebber van, trouwens ook de op 25 november 1985 overleden dichter en dagboekschrijver Cees Buddingh' – eens een paar korte lijstjes maken van lievelingsboeken, van boeken die ik wekenlang nog als aandenken op mijn werktafel laat liggen alvorens ze een meer definitieve plaats krijgen. De romans zijn in de minderheid gebleven, maar niet de vele kostelijke dagboeken, brievenboeken, biografieën en reportages – ook al blijft veel

parelmoer en koraal onvermeld. De non-fictie heeft de meeste planken, maar die laat ik buiten beschouwing.

Kruizen op aarde, wie kent ze niet, maar op de keper beschouwd zijn er maar weinige waaronder we bezwijken of die alle eerdere vuren van passies dooft. Zeker in het overwegend welvarende Westen is de keus aan verdieping en verstrooiing grenzeloos, hoewel er tallozen zijn bij wie het lijden er zo inhakt dat alleen al met het ademen de grens is bereikt. Voor mij is het enige vereiste dagelijks zo welgemoed mogelijk op te staan en te doen wat ik kan in plaats van de tijd te verspillen aan gepieker over de soms wilde woekering van ongerustheden. Ik schrijf en lees, soms doof voor de wereld, maar draag ook met kleine beetjes bij aan het huishoudelijk corvee.

Romans

- . Michel Houellebecq, alle zes tot dusver verschenen
- . Jeroen Brouwers, Geheime kamers
- . Joseph Heller, Een voorval
- . Louis-Ferdinand Celine, Reis naar het einde van de nacht
- . Malcolm Lowry, Onder de vulkaan
- . Connie Palmen, I.M.
- . Connie Palmen, Geheel de uwe
- . Imre Kertész, Liquidatie
- . J.M. Coetzee, Portret van een jongeman
- . Frederic Prokosch, Storm en echo
- . Oek de Jong, Hokwerda's kind

Reportages, documentaires, journalistiek, essays

- . Claudio Magris, Donau
- . Albert Helman, Het eind van de kaart
- . Jacques den Haan, Bevindelijk reisboek
- . Ryszard Kapuscinski, Lapidarium
- . Ryszard Kapuscinski, Reizen met Herodotos
- . Jeroen Brouwers, De laatste deur
- . George Orwell, Een olifant omleggen
- . Geert Mak, Gedoemd tot kwetsbaarheid
- . Michel de Montaigne, De essays

Dagboeken

- . Etty, De nagelaten geschriften van Etty Hillesum 1941-1943
- . Hans Warren, alle dagboeken, vooral Geheim Dagboek 2001
- . Paul Léautaud, alle delen in Privé-domein
- . Cees Buddingh', Een mooie tijd om later te worden
- . Cees Buddingh', En in een mum is het avond

- . Friedrich Nietzsche, Afgemat als een eendagsvlieg bij avond
- . Marcel Jouhandeau, Dagboeken
- . Fernando Pessoa, Mijn droom is van mij
- . Koos van Zomeren, Een jaar in scherven
- . A.F.Th. van der Heijden, Engelenplaque
- . A.F.Th. van der Heijden, Hier viel Van Gogh flauw
- . Maarten 't Hart, Het roer kan nog zesmaal om
- . Maarten 't Hart, Een deerne in lokkend postuur
- . Paul de Wispelaere, Het verkoolde alfabet
- . John Cheever, Verscheurde stilte
- . Jeroen Brouwers, Mijn Vlaamse jaren
- . Cesare Pavese, Leven als ambacht
- . Adriaan Morriën, Ik heb nu weer de tijd
- . Simone de Beauvoir, Oorlogsdagboek
- . Herman Hesse, Zinnig eigenzinnig

Biografieën

- . Wim Hazeu, Gerrit Achterberg
- . Wim Hazeu, Slauerhoff
- . Mels de Jong, Paul Léautaud in Parijs
- . Deirdre Bair, Simone de Beauvoir
- . Frédéric Vitoux, Het leven van Céline
- . Gijs Groenteman, Ischa
- . Liliane Siegel, La clandestine. In de ban van Sartre
- . Annie Cohen-Solal, Jean-Paul Sartre

Brieven

- . August Willemsen, Braziliaanse brieven
- . Jeroen Brouwers, Kroniek van een karakter
- . Simone de Beauvoir, Brieven aan Sartre
- . Simone de Beauvoir, Een transatlantische liefde
- . Isaak Babel, Brieven aan Brussel 1925-1939
- . Frans Kafka/Max Brod, Een vriendschap in brieven

Een dergelijk lijstje zou Gide een gruwel zijn. Hij zou liever nadenken over hoe hij zich op een nette manier van al het bezit zou kunnen ontdoen. Boeken? “Ik zou de brand zegenen die me zou bevrijden van hun opdringerige aanwezigheid.”

Ten slotte de keerzijde en omdat ik onlangs door hem zo nadrukkelijk op het idee van rijtjes kwam, nog een voor hem en mij toepasselijke regel van Alberto Manguel: “Vanmorgen keek ik naar de

boeken op mijn planken en ik bedacht me dat ze geen weet van mijn bestaan hebben. Ze komen tot leven omdat ik ze open en hun bladzijden omsla, maar toch weten ze niet dat ik hun lezer ben.”

25 oktober 2006

Het station als museum



Sinds zestien maanden geen dagelijkse treinreiziger meer, geen wachten en geen observaties. Alleen de herinnering aan bijvoorbeeld 'het perron en de morsige man'. Ik weet niet of hij alleenstaand is of 's avonds, als over het perron weer dezelfde koude wind waait als 's morgens, huiswaarts keert en een echtgenote op hem wacht. Hij is ruim 60, conventioneel gekleed, rookt sigaren, leest het AD, blaast de as van zijn krant, en reist 1ste klas. Vermoedelijk hartpatiënt: dat dacht ik sinds het vroege voorjaar wanneer het al wel behaaglijk is maar de zon nog te zwak om een gezonde mens te doen transpireren. Maar vanaf dan tot de periode dat een warme sjaal en handschoenen onmisbaar zijn, blijkt de tocht van woonhuis naar station zo inspannend geweest

dat hij, alvorens zijn krant tevoorschijn te halen en een sigaar op te steken, voorhoofd en hals moet droogmaken. Hij houdt er ook rekening mee want elke morgen pakt hij een schone en gestreken zakdoek, slaat die uit en wist dan het bezwete gezicht.

's Morgens staat zijn gezicht vriendelijker dan 's avonds. Als hij aankomt in Den Bosch en met de roltrap eenmaal boven is, wacht hij op een vrouw. Zij is niet veel jonger maar aantrekkelijk en ze zijn blij elkaar te zien. En altijd, welk ander reisdoel dan ook hen naar Den Bosch noopt, begint hun dag met koffie in het stationsrestaurant. Het is misschien wel het genoeglijkste gestolen half uur van de dag.

Er was ook stevast een ietwat sjofele heer die zo te zien alle seizoenen hetzelfde vale grijze jack draagt. Ik zag hem eerst aan voor de forens die al jarenlang hetzelfde werk- en reisritme volgt. Elke dag tegen zessen op dezelfde stoeptegels op perron 3, hij rookt een shagje en kijkt wat verveeld rond. Waar hij de kost mee verdient weet ik niet. Misschien is hij chef postbezorging, of is dat net teveel – maar in elk geval neigt hij iets meer naar 'heer' dan naar 'een man om het even wat hij doet'. Hij is achter in de vijftig en heeft stijl asgrauw haar dat strak achterover gekamd eindigt in een staart, drie duim lang. Op zekere dag veranderde dit voorlopige beeld. Hij leek er niet te zijn, maar plots zag ik hem aan de overkant op perron 6. "Hij is geen forens, hij doet wat hij moet doen, maar hij komt niet voor de trein, hij is wel een beetje heer, maar nergens chef, hij komt overal op plekken waar het druk is. Hij is het type deftige thuisloze van welk er niet veel zijn en die ook onherkenbaar willen blijven." Zo onopvallend mogelijk inspecteerde hij alle automaten, van snoep, drank en telefoon, op hopelijk vergeten muntstukken. Ik zag hem ook schielijk kijken in de afvalbakken, hetgeen gebeurt met een vluchtige indringende blik, met ogen die geoefend zijn in pijlsnel waarnemen want hij loopt er eigenlijk

aan voorbij.

Andersoortige verstrooiingen zijn er ook. Op de perrons staan van die glazen wanden tegen de wind en dwars ervoor zijn aluminium schuin aflopende leunbalken gemaakt, op maat voor de billen en met gevoel kennelijk voor het menselijk verlangen. Dikwijls zie je jonge mensen in dezelfde bijna niets verhullende pose. Zij vindt alle steun tegen de balk en hij staat tussen haar benen, soms ook andersom, en zo is er steeds een opwindende nabijheid want bij vlagen kun je zien dat er bewegingen zijn in het kruis, eerst niets, dan traag maar trefzeker. Sommigen staan er alsof ze zijn vergeten waar ze zich bevinden, de buik wint het van (elk) verstand.

Elke dag op het station zie ik nagenoeg dezelfde mensen, sommigen alleen 's morgens, anderen alleen 's avonds. Zoals de man uit Dieren, ruw gebouwd, een vriendelijk maar zorgelijk gezicht, altijd met hetzelfde verfrommelde plastic tasje. Onwillekeurig probeer je mensen te plaatsen, ik dacht voor hem aan het type bouwvakker maar geloofde het niet. "Die gaat niet per trein, maar wordt opgehaald of gaat per brommer." Vaak zat hij op het hoekje van een bank, hing met zijn onderarmen op de knieën en staarde naar de vloer. Op zekere dag leunde hij tegen de stationslantaarn, steevast in hetzelfde vaalgele jack en las een boek, een pocket. 'Als ik weet wat hij leest, weet ik dan wie hij is?' Ik draalde bij hem in de buurt, wachtend op het moment dat ik de omslag beter kon zien. Niemand zou het geloven. Hij las De dokter en het lichte meisje van Vestdijk. 'Wie leest vandaag nog Vestdijk?' Voor ik er erg in had, zei ik het hardop. Hij lachte. 'Ik. Is van vroeger, mooi om weer te lezen.' Plotseling is hij een 'andere man', een man niet met zorgelijke ogen, maar met een geest die nog brandt.

Of het meisje met de goddelijk mooie billen. Zelfs nu het aanmerkelijk kouder is en al zijn ze verborgen onder dikker textiel, weet ze het perron te betoveren. Het is niet alleen haar verleidelijke achterste, deze zich van heupwiegen bewuste deerne, het is ook en vooral die guitige snoet, en ze heeft een paar ..., ja, dat ook. Ze arriveert dagelijks met de trein uit Roosendaal om 8.09 uur, stapt uit op perron 3b. Mijn ogen volgen haar tot ze opgaat in het grote gedrang bij de trappen naar beneden. Haar verschijning is een moment van geluk.

Het station, het zal om het even zijn welk en waar ook ter wereld, is een museum vol mooie waarnemingen. Sommige vrouwen zijn een tentoonstelling op zich. Vooral op de zonnigste dagen is het wachten op een trein vol van afleiding, vol verwondering over verschijningen zoals over de schoonheid van sommige landschappen.

Een slanke jongedame, het donkerblonde haar in een staart, blote benen en open pumps: ze is gekleed in een gebreide pull-over op een kort en wit dun-katoenen rokje. Een sexy gestalte – slechts een klein detail doet er afbreuk aan: ze draagt er een donkerkleurige string onder. Had het niet beter een witte kunnen zijn? Veel voortreffelijker is een bijna identiek beeld bij een andere jonge vrouw: gekleed in een lange broek, strak en zwart, en een licht doorschijnende bloes, geen beha. De vorm van haar kleine borsten was niet te zien maar wel haar zeer donkere tepelhoven ter grootte van een daalder. Gewaagd, maar voortreffelijk. Waar het contrast bij de een een foutje is, een slordigheid waar

die ochtend even beter op gelet had kunnen worden, daar is het bij de ander een wonderlijk raffinement. Bij de een is het gedrag, bij de ander natuur. Beide vrouwen hadden een zeer knappe, serene, gezichtsuitdrukking en liepen kordaat over het perron.

Aan het eind van perron 3 stonden een man en vrouw, beiden midden dertig, bij elkaar op een manier die aanvankelijk het midden hield tussen een tête a tête en een nog veel intiemere bezigheid. Terwijl ieder voor zich langs de ander spiedde naar bewegingen op het perron, zag ik opeens de man een ogenblik door zijn knieën gaan en dan met onmiskenbaar een stoot omhoog. De panden van zijn jas trok hij nog strakker om haar heen. Zij bracht haar gezicht tegen het zijne, keek dan weer naar links en dan, als een zucht, met half open mond achterover. Ik keek op de klok: 16.54 uur. Een orgasme van enkele seconden, en nu nog 6 minuten om weer een beetje op orde te komen. Ze lachten, kusten elkaar, ze waren verlegen, trots ook.

Er kwam een man naar me toe die ik al lang ken als bedelaar. Ik wees zijn verzoek altijd af. Nooit zag ik iemand die zijn portemonnee trok. Dat hij het volhield om de andere avond weer op alle perrons op te duiken en iedere man of vrouw ongegeneerd vijftig eurocent te vragen, dat verbaasde me steeds. Maar ook verbaasde het me dat ik nooit iets wilde geven. Een paar keer dacht ik, als hij dadelijk weer langs komt dan stop ik hem toch iets toe. Maar hij kwam nooit een tweede keer. Zijn leven, zijn lijden hield mij bezig. Hoe is hij in dit verkeerde leven verzeild geraakt? Wanneer en waardoor werden de verkeerde keuzes gemaakt of was hij domweg op het verkeerde moment op de verkeerde plek? Was het onvermijdelijk geweest? Had hij iets kunnen doen, maar waarom liet hij dat na?

Hij is ongeveer 35 jaar. Lang, altijd hetzelfde gekleed maar niet 'vies'. Heeft een manier ontwikkeld om zeer beleefd te zijn en net niet te wanhopig te kijken. Of hij drugs gebruikt, weet ik niet.

Op zekere dag was hij er weer. "Voor deze ene keer", zei ik. Terwijl ik mijn portemonnee tevoorschijn haalde, probeerde hij van mijn zeldzame gulheid gebruik te maken.

"Het mag ook een eurootje zijn, dan ben ik eerder bij de 1.80 die ik nog nodig heb." Ik zag meteen dat ik geen kleine munten had en gaf hem een twee-euromunt.

"Een exceptioneel moment", zei hij en liep weg.

"Eigenlijk wel ja, maar geluk ermee."

Een minuut of tien later werd hij door een paar stationwachters van het perron gejaagd. Maar hoe zal het over een paar dagen gaan, of volgende week? Zal hij mij passeren en denken dat het niet slim is opnieuw te vragen? Gewoon zoals altijd. Hij is een man die weg gaat, die zijn lijden aanvaardt en zolang hij niet is weggejaagd, zal hij elke man of vrouw beleefd maar vluchtig aanspreken.

Alberto Manguel (in diens Dagboek van een lezer) zat op een keer in de Parijse metro te lezen, toen een bedelaar die in elk rijtuig de gebruikelijke litanie afstak van 'Mesdames et messieurs, het spijt me dat ik u moet lastigvallen', plotseling de kranten die zijn gebedel moesten rechtvaardigen, neergooide en tegen ons schreeuwde: 'Kijk naar me! Het enige dat ik van jullie wil, is dat jullie naar me kijken! Ik ben ook een mens, in 's hemelsnaam! Kijk naar me, klootzakken, onder jullie winterjassen zijn jullie net zoals ik!'

25 oktober 2006

De tragische verwarring van geluk met ongeluk



Ernstig huiselijk geweld (mijn voorgaande bericht besluit met een signaal daarover) is veel voorkomend in alle mogelijke variaties; het gebeuren hieronder berust op waarheid, maar de namen zijn gefingeerd. Je neemt er met verbijstering steeds kennis van. Wat me eigenlijk het meest intrigeert, dat is het omslagpunt, dat wil zeggen, wat gebeurt er op het moment dat iemand het menselijk inzicht volledig blijkt verloren – een moment waarop iemand (levend in een vrij land en niet onder een totalitair regime) als het ware ophoudt ‘mens te zijn’.

Charles leek misschien best te weten ‘hoe’ te leven met zijn vrouw Claudia en twee dochttertjes van 3 en 5 jaar want hij werd, hoewel met twijfel, volledig toerekeningsvatbaar verklaard en toch moet deze 34-jarige stille ICT-er diep gestoord zijn gezien de drievoudige moord. Het is een bizar verhaal uit de moderniteit waarin veel mensen, jong en oud, wereldwijd chatten, uit plezier, uit verveling of opwinding en zich zo een ‘nieuwe wereld’, een paradijs, creëren, eerst nog volkomen virtueel ter verstrooiing en ogenschijnlijk of werkelijk onschuldig totdat het kennelijk de vorm aanneemt van een ‘waarheid’, een obsessie – maar dan moet de ‘bestaande wereld opeens worden opgeruimd’.

Charles, de jonge, ‘zorgzame’, vader, bedacht daarvoor een ‘slim’ scenario: zorgen voor een plotselinge, raadselachtige vermissing van vrouw en kinderen, zichzelf diep geschokt tonen en actief meewerken aan de opsporing. Een ogenschijnlijk volmaakt dubbelspel. Maar de volmaaktheid is geen mens eigen en met verbazing las ik dat de psychiater geen psychische stoornissen wist aan te wijzen voor deze waanzinnige zogeheten koelbloedigheid.

De virtuele wereld had hem in contact gebracht met een Poolse vrouw en het zeer geregelde contact leidde tot een affaire, zo hevig dat de Poolse webcamgirl plannen maakte om naar Nederland te komen zodat ze eindelijk ‘haar Charles in de armen kon vliegen’. Was erop aangestuurd? Wie weet, maar Charles was zogenaamd een ‘een vrije (beschikbare) man’ en dus stond niets een ontluikende liefde in de weg. Is dit de verenpracht van mannen? Met vurigheid op jacht en, nietsontziend, geen prijs te hoog, niet tevreden tot hij haar daadwerkelijk had veroverd?

Geen prijs te hoog? Was elk moreel besef verloren, ‘kwijt’? Werd elke verantwoordelijkheid volledig overschaduwd door het verlangen, zozeer zelfs dat elke vorm van angst onderdrukt kon worden?

Charles diende in enkele dagen zijn hele leven, zijn liefdes, onherleidbaar en radicaal te moeten reorganiseren. De stille Charles veranderde in een ontembare bezetene. Claudia sloeg hij met een honkbalknuppel de hersens in, wurgde haar en aansluitend wurgde hij ook Marieke en Charlotte, zijn twee dochtertjes. Hij begroef hen ergens in de bossen van Chaam, dacht alle sporen volledig te kunnen uitwissen en gaf, nota bene pas na vijf dagen, het gezin op als vermist. De Poolse minnares kon komen, de weg was vrij, maar het is nauwelijks te geloven dat ook het huis na zes jaar gezinsleven nog oogde als dat van een vrijgezel – of deed hij voorkomen dat z'n vrouw hem 'slechts' had verlaten, maar hoe relevant is dat? -, laat staan dat de gruweldaad uit het hart van de man kon zijn verdwenen. Hoe kreeg hij een erectie – was het alsof hij met de laatste kogel bezit nam van zijn minnares? Naar verluidt is de Poolse vrouw slechts een weekend gebleven, Charles had zijn prooi voor even gehad, maar met het in zijn geweten snijdende drama verdreef hij haar. Hij bleef kort buiten verdenking, maar de gevonden sporen en zijn uitlatingen, waarin hij gelukkig onvermijdbaar verstrikt raakte, zetten na twee weken het zwartste scenario volop in het licht. De omgeving was diep geschokt, "want het was een gelukkig gezin, blijde kinderen, niets aan de hand", maar het leed lag om de hoek van de straat. Hij bekende en zit nu voor de rest van zijn leven achter slot en grendel. Nooit meer geluk, zo het al werkelijk bestaat. Nooit meer zielenrust.

Er is 'om het lijden rond dit zinloze geweld' een stille tocht geweest, zoals er de laatste jaren al zovele hebben plaatsgevonden. Ik ben het volstrekt oneens met Möring in diens overigens lezenswaardige essay *Lijdenslust*, dat in die stille tochten "het lijden wordt geconfisqueerd om een rol te vervullen in onze eigen ondramatische levens." Het is een sociale ontsteltenis die in elk geval méér betekent dan dat en me liever is dan de stille onverschilligheid waarin ieder zijn weg zou vervolgen, alsof het leed onopgemerkt is, of erger, hen niet aangaat of koud laat. (In het boeddhisme is het lijden dat een dader veroorzaakt een uiting van zijn eigen lijden.)

Op 23 april 2006 liepen 80.000 mensen, onder wie veel Marokkaanse jongeren, in Brussel een mars uit oorverdovend stil protest tegen de moord, 'zeker te weten', door een Marokkaanse jongeman op een 17-jarige jongen omdat die zijn iPod niet snel genoeg wilde afstaan. Juist in deze tijd, waar in vrijwel alle grote Westerse steden uitsluitingsproblemen zijn met allochtonen, toonden de Marokkaanse jongeren in de mars hun weerzin tegen de daad en solidariteit met de samenleving. Dat is geen 'vals sentiment', geen geconfisqueerd leed, maar oprechte geschoktheid, woede ook en betrokkenheid waarmee een samenleving gelukkig(er) kan zijn dan wanneer gedacht wordt dat het omgekeerde ervan zou getuigen dat de Marokkaanse gemeenschap een van hun idioten in de armen sluit. Overigens blijkt een aantal dagen later dat de misdaad is begaan door een jonge vent van Poolse afkomst – Polen die het buiten hun land ietsje meer voor wind gaat, voor wie ook geen prijs te hoog is, "dan maar ver van huis, hard werken voor een laag loon" -, waaruit maar weer blijkt dat mensen blijkbaar "een bepaald beeld in hun hersens hebben van wie de straatcriminelen zijn", zei een psycholoog desgevraagd; dat doet verder niets af aan de morele 'juistheid' van de mars, behalve dus

dat opnieuw nogal stuitend naar buiten komt hoe gemakkelijk vooroordelen de wereld ontsieren, voortijdig op zijn kop zetten.

[photo by Darren Holmes]

25 oktober 2006

Zorg vraagt hoffelijkheid, nabijheid, aandacht



Vandaag, tot slot, deel ik met u mijn verbazing over de zorg aan demente ouderen; het is, ongelukkig genoeg, een thema van onbedoelde vernedering. Ik zet hiermee tevens een recent boek in het licht – een boek dat de verbazing zeker onderstreept, ontroering wekt en misschien ook irritatie omdat gedacht zou kunnen worden dat dit kennelijk overal het lot is van dementerenden. Een uitsnede uit de

realiteit – hoewel in dit boek op meerdere plaatsen – brengt vaak het gevaar van generalisatie met zich mee. Ik denk, en hoop, dat het al te bar is uitgedrukt te denken dat dit, deze uitsnede, de werkelijkheid 'geheel' weerspiegelt. Maar óók een uitsnede, hoe zou het anders kunnen, is de realiteit.

Volgens de Gezondheidsraad telt Nederland circa 250.000 dementerenden en zal dit aantal in 2050 zijn toegenomen tot 400.000 – bijna tweemaal zoveel, máár tegen die tijd met de helft minder professioneel personeel. Het is dus inderdaad “een knellende kwestie waarop nog geen enkel antwoord is”, schrijft Stella Braam, terwijl de actuele realiteit al oneindig veel vragen doet stellen en moeilijkheden oplevert. (Wereldwijd lijden meer dan 24 miljoen mensen aan dementie, waaronder de ziekte van Alzheimer. Elke zeven seconden komt er een nieuwe dementerende bij. In Nederland is in 2050 één op de 44 burgers dement.)

Zorg omvat veel meer dan zorgen dat boodschappen zijn gedaan, de toilet weer schoon is, dat de was is gedaan en voor de maaltijd is gezorgd. Dat is allemaal broodnodige zorg om fysiek te overleven, maar niet meer dan elementair, het is niet het soort zorg waar een mens van kan leven of door op adem komt of er zich niet meer alleen door voelt. Tijd hebben en warme oprechte aandacht, het verlangen voelen branden – in plaats van de stille pijn omdat het niet eens meer wordt opgemerkt - naar een beetje geborgenheid en dat er iemand naar je luistert. Troost. Een liefkozing. Vertrouwelijkheid. Aanhankelijkheid. Nabijheid. Een beetje gezelligheid. Hoffelijkheid, in plaats van een omgang waarin eerder het woord 'imbeciel' naar voren dringt zonder dat het wordt uitgesproken.

In het boek van Stella Braam, *Ik heb Alzheimer. Het verhaal van mijn vader*, staan talrijke vervreemdende voorbeelden daarvan. Oog voor intimiteit is er niet. Oog voor hinderlijkheden wél en die worden zo snel mogelijk met pilletjes onderdrukt. Nee, tijd, laat staan geduld, voor sociaal-emotionele zorg ontbreekt geheel. Een woestijn met voor patiënten onvindbare of gesloten oases. Een eiland van misère. En, misschien wel heel bout gezegd, een milieu van gedwongen onthechting zonder dat men zich realiseert wat dat voor een impact heeft op mensen die, naar men ten onrechte

veronderstelt, van alles nog niet de flauwste notie meer zouden hebben of nergens meer van zouden kunnen genieten. Wat een ramp als er dan geen partner is of als familie maar af en toe komt opdagen omdat ook hun leven aan zekere 'wetten' is gebonden.

Er is zelfs geen tijd om een groepje van negen dementerenden te helpen met eten zodat bij menig patiënt een halfvol bord al weer van tafel verdwijnt. De toiletgang levert ook herhaaldelijk een ontluisterend beeld. Als Stella's vader naar de toilet moet en de verzorgster heeft op dat moment geen tijd, wordt er gezegd: "Zeg maar dat hij een doek om heeft." Stella: "Pap, je moet het in je broek doen." Was het maar een ongelukkig incident, maar het is schering en inslag. De betutteling, het niet serieus nemen, het recht op eigenheid, dat ontzegd en ontkend wordt, het lastig gevonden worden – het is gewoon een jachtige praktijk waarvoor slechts een handvol mensen beschikbaar is. Toegewijd, dat wel, maar met te weinigen en steeds minder toereikend geschoold. Alleen het hoognodige kan worden gedaan. Elk en zelfs het gebroken verzet van patiënten wordt geduid als agressief gedrag en daarvoor is maar één remedie: beteugelen, hetgeen ook bijna standaard wordt gelegitimeerd door de opvatting dat 'ze het toch niet beseffen', maar het resulteert in een aftakeling die sneller verergert.

Er is een verschil van dag en nacht tussen 'zorgen dat' en 'zorgen voor'. Het eerste kan als het ware volgens een lijstje worden afgewerkt, maar het andere, 'zorgen voor', is van een inhoud die geschonken wordt 'met het oog op het goed van de ander', zoals Andries Baart dat omschrijft. Dat kan alleen wanneer je zorgminuten niet hoeft te tellen en je je kunt verbinden met die ander, opdat het gaat om 'een welbewuste aandachtige manier van doen'. We voelen onmiddellijk aan dat het een morele lading heeft. In de uitvoerige observaties van Stella Braam is telkens te herkennen, dat die twee, zorgen dat en zorgen voor, door de nood gedwongen merendeels uit elkaar getrokken zijn en dat 'de gerichtheid op of inbedding in de relatie ontbreekt.' 'Zorgen dat' is te plannen, is een 'overzichtelijk werkje', is af te vinken en te registreren, maar 'zorgen voor' heeft oog voor het menselijk leven in al zijn volheid, dus ook voor de behoefte aan intimiteit en geborgenheid van de kwetsbare mens. Als die houding onherkenbaar is, wekt dat agitatie, gevoelens van gevangenschap en niet opgemerkt worden en achteloos bejegend worden. Maar 'zorgen voor', schrijft Andries, 'heeft een zekere souplesse omdat ze voor de opdracht staat aan te sluiten bij het verlangen en het goed van de zorgvrager.' 'Het is niet iets voor de ander doen, maar voor de ander zijn', zegt Annelies van Heijst. Dat vergemakkelijkt niet alleen de strijd van Stella's vader en al zijn lotgenoten, maar zou ook het werk van de zorgverleners substantieel veraangename en weer terugbrengen naar hun oorspronkelijke motivatie. De zorgverlener als presentiebeoefenaar 'heeft niet alleen iets te geven, maar heeft ook iets dat met salaris alléén niet gedekt is.'

Nederland heet(te) een zorgzame samenleving. Maar hoe moet dat als er op de zorg, ook al volop in de eerste lijn, almaar wordt bezuinigd en de druk op mantelzorg wordt verhoogd? Hoe moet dat met nog in het achterhoofd de conclusie van de Gezondheidsraad (2004), dat bij acht van de tien verpleeghuizen de zorg ondermaats is en tegelijkertijd wordt vastgesteld dat er, gerekend vanaf 2000 tot 2010, jaarlijks een uitbreiding nodig is van circa 1300 instellingsplaatsen? Hoe moet dat, waar ik

me herinner dat begin mei dit jaar (2006) in *De Morgen* vermeld stond dat steeds meer verpleegkundigen geworven worden in Roemenië. Is dit het symptoom van de omgekeerde marktwerking: grote bedrijven verplaatsen hun productie naar lage lonenlanden en voor de zorg in de nu nog rijke landen zoeken we mensen voor wie het lage loon vergeleken met hun thuisland een goudmijn is? Is er dan niet toch alle reden eraan te twijfelen of we wel een fatsoenlijke samenleving vormen? Komt dat onder meer doordat 'zorg' wordt beschouwd als een 'last', in plaats van 'behorend tot de natuur van mensen'? Ieder voor zich? Neen, dat zou een nachtmerrie zijn. De essentie is dat we samen leven en op elkaar zijn aangewezen. We bestáán immers ook uit andere mensen, denk maar aan de drie-eenheid: vader, moeder en kind. Daarom zijn we, van nature, toegerust met compassie.

26 oktober 2006

De eeuwenoude opgave: te leven met het onzekere mensenleven



Na de 'verontrusting' en de 'onbedoelde vernedering' ditmaal een posting waaruit blijkt dat het in de zorg inderdaad en gelukkig anders kan, dat het individu wordt gezien en erkend, dat de zorg vermenselijkt. En weer heb ik geleerd van een boek. Het boek van Stella Braam en dat van Hans Becker in deze zijn elkaars volstrekte tegenpolen; wel vreemd deze beide 'werelden' die naast elkaar werkelijkheid zijn. Het traditionele maar ook verschaalde zorgconcept tegenover een ontwerp van wonen en zorg waarin naar bewoners het woord 'neen' vrijwel volledig is geschrapt.

Een van de mensen die grondig anticipeerde op een zich vergrijzende wereld en vooral voor ogen hield dat 'die wereld' omringd diende te zijn met geluk bevorderende zorg, is Hans

Becker. Het oog voor de levenskunst weerspiegelt zich overtuigend in zijn rijk geïllustreerde boek, een boek dat ook wel de sporen draagt van een zich erend ego-document, niet onbegrijpelijk want dat tref je aan in elk soort van pionierswerk. En, ter verdediging, het woord alleen zou hier onvoldoende kunnen zijn voor de daadwerkelijke verbeelding ervan in de realiteit – zie *Levenskunst op leeftijd. Geluk bevorderende zorg in een vergrijzende wereld*. Dat het anders kan dan (reëel) wordt gevreesd, dat prioriteit gegeven kan worden aan 'zorgen voor', is bemoedigend en onderstreept dat het denken in zorgzaamheid bepaald niet is verdwenen, of vermorzeld door de overal opkomende rationaliteit waarbij de verbinding met het hart wel met de mond wordt beleden maar op veel plaatsen niet merkbaar of onherkenbaar is geworden.

Het betreft hier een omvangrijk Humanitas-project: de ingrijpende renovatie van zorg in bejaardenoord en verpleeghuizen, een verandering van bouwstructuur, van beleid en mentaliteit die

op twee peilers berust: a) de individualistische regie over het eigen leven en de zelfwerkzaamheid en b) het bij een of meer menselijke groepen behoren. Naar (a) is er de nadruk op de 'ja-cultuur' en de focus op 'use it or lose it', alsmede op een speciale manier van communiceren. Onder (b) speelt met name de extendend family-aanpak, het speciale personeels- en vrijwilligersbeleid, de empathic design van de totale architectuur, de dorpspleinen en een rijkdom aan kunst als 'conversation piece'. Vanuit deze hier bondig geformuleerde uitgangspunten ontstaan de zogenaamde levensloopbestendige wooncomplexen die inspireren tot opwekking van activiteiten, tot prikkeling en interactie, direct al tegengesteld aan wat in de meeste zorginstellingen, zowel in de psychiatrie als in de verpleeghuissector, gangbaar is en waar eentonigheid, rust en harmonie, alles gebaseerd op functionaliteit, een bijna doodse uitstraling hebben, terwijl de bewoners, ook de meeste oudere mensen, behoefte hebben aan enige chaos, levendigheid en avontuurlijkheid.

Becker volgend, betekent en vormt de ja-cultuur een handvat voor openheid en gelijkwaardigheid. Het ja zeggen, op welke vraag van bewoners ook, behoort voor medewerkers een basishouding te zijn bij het werk: cliënten worden behandeld als autonome mensen die hun leven zelf vorm geven en daarbij zo min mogelijk institutionele beperkingen moeten ondervinden. De implementatie hiervan heeft consequenties voor het type management en vergt ook een heel bepaalde medewerkersmentaliteit. Het is eerder een attitude dan een reglement en waar men met het 'ja' in de praktijk op grenzen stuit – die nimmer vastliggen – blijkt het steeds mogelijk om tot een voor iedereen aanvaardbaar compromis te komen.

Door veel medewerkers in de zorg wordt vooral gekeken naar wat mensen niet meer kunnen en nemen de patiënt dan alles uit handen, met het gemakkelijk voor te stellen bij-effect dat aldus vanzelf patiënten worden gecreëerd. De omarming van het use it or lose it principe benadrukt juist het tegenovergestelde: 'je moet niet voor de mensen zorgen, je moet zorgen dat ze voor zichzelf kunnen zorgen'. Een uitvloeisel ervan is, dat een cliënt in het levensloopbestendige appartement kan blijven wonen, ook als deze fysiek of zelfs mentaal achteruitgaat.

Use it or lose it heeft een medische achtergrond. Als functies niet meer worden gebruikt, verslechteren ze tamelijk snel of verdwijnen zelfs. Bij Humanitas geldt dan ook, dat cliënten 'tot de pijngrens' gepusht moeten worden om hun functies te blijven gebruiken.

Ten slotte nog een korte opmerking over het empathic design. Humanitas is gericht op het creëren van woongelegenheden waarbij de inrichting tot denken stemt, herinneringen ondersteunt, een zekere opwindende en prikkende veroorzaakt en zo gespreksstof geeft. Alles dat 'de zinnen verzet'. Becker werkt al deze facetten grondig uit, maar uiteindelijk is te zeggen, dat het hele (innovatieve) concept een einde tracht te maken aan de talrijke vooroordelen die in de zorg nog zo dominant vormgevend zijn. Men zet maximaal in op het begrijpen van en aansluiten bij de ander om wie het in die zorg feitelijk draait. Alleen al het rustig bladeren door dit boek en stilstaan kijken, soms minuten lang, naar de talloze illustraties maakt het tot een genoegen om oud te mogen worden en daar te leven, ook al

kent en houdt elk leven, ook daar, zijn verdrietige en tragische kanten. Het einde van het mensenleven is niet 'nu eenmaal zo', het kan ook anders.

26 oktober 2006



Al het blad aan de Catalpa's, aan de Acacia en de meeste andere bomen is nog overwegend groen. Het wordt per jaar duidelijker dat er een ander klimaat aan het ontstaan is, dat de seizoenen anders zijn dan vroeger. De bladeren krijgen een langer leven. Het is herfst. "Donker, egaal donkergrijs, veel groen verandert nu snel. Telkens korte buien die aanvankelijk niet doorzetten tot het opeens

van geen ophouden weet. In deze grijsheid strompel ik voort, noodzakelijkerwijs met een wandelstok alsof ik al tegen de tachtig loop. Wat een grijs leven. Ik ben er, een oude man."

Wie ben ik? Wie ben ik niet?

Dat noteerde ik een paar dagen geleden, en vandaag is het zeer zonnig en wordt het twintig graden. We zijn naar Velp gegaan en terwijl Chrisje enkele boodschappen deed, zat ik bij *Simply Delicious* aan de leestafel met een cappuccino, bladerend in het *AD*, niet de beste krant. Pinochet bewaart 9000 kg goud in de kluis, maar een woordvoerder wijst het verhaal lachend van de hand. "Het enige goud dat de generaal bezit, is zijn trouwring." Alsof daarmee de symbolen gezegd zijn die een dergelijke ring belooft, zoals trouw, oprechtheid en nog enkele 'mooie woorden' van menselijke deugdzaamheid.

26 oktober 2006



Een (onvolkomen) psychologisch portret. 'Mijn God, wat is me allemaal overkomen? Hoe kan ik verder?' Is het een immens verdriet, een verzonken in diep gepeins, een snoeien van het struikgewas naar zijn verleden?

Wie ben ik? Misschien ben ik een te openhartige man, of juist niet zoals een man hoort te zijn? Stoer, altijd vol vertrouwen vooruit kijkend, niets aan de hand, op de keper beschouwt weinig van zichzelf (durven) tonend.

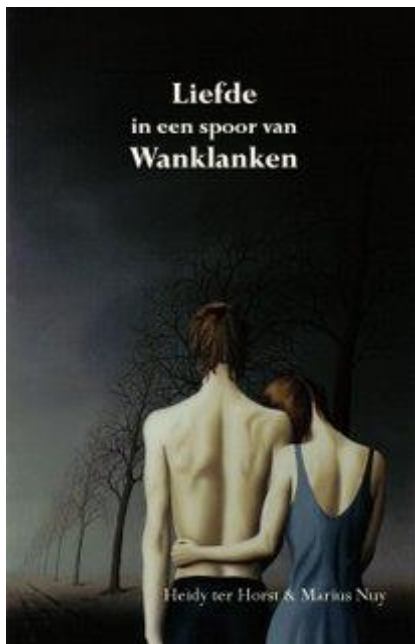
Een man van het hart, maar ook sterk van het hoofd, denkend en gravend. Een man van de emotie, de gehechtheid, de nuance. Een man van de verwondering. Intellectueel, sensitief, een schrijver, een dromer, een denker – een kunstenaar? - een man met passie voor rechtvaardigheid en mensenrechten, met een hekel aan verlorenheid en sociale overbodigheid, met liefde voor esthetiek, voor landschappen. Ben ik soms een dichter? Een trouwe en liefhebbende man, een man met sociale tekorten (soms 'rijk aan taal, arm aan liefde'), een man met sympathieën en antipathieën, een stille en ernstige man, een waarnemer, een man met teleurstellingen, een man die een onvermogen vader is gebleken, een man die terugkijkt op 'goede werken', een lezende man, een religieuze man. Een empathische en geïnspireerde man.

Een man met een variatie aan verlangens. Een man met een pacifistische instelling, een afkeer van agressie, toch een man die heftig kan zijn in emotie, soms brandend van onmacht. Allergisch voor onrecht en vernedering, een man met een scherp verzet tegen bureaucratie en hypocrisie. Een man die zijn hoofd moet vasthouden; het is vastgezet met vier schroeven, *ik ben mijn nek*, pijnlijk getroffen, maar een mens die in dat beeld niet wil worden vastgezet.

Wie ben ik *niet*?

Een mislukte man. Een gelukkige man die denkt dat het leven een feest is. Een stoere, optimistische man. Een zakelijke man. Fysiek groot met forse handen. Een man met bizarre wensen. Een succesvolle man. Een man strak in het pak. Een uitbundige man.

26 oktober 2006



Liefde in een spoor van wanklanken is een kroniek van een gewoon meisjesleven, 'gewoon' maar tegelijk gescheurd en geschonden door langdurig voortdurende krenkingen van agressie en seksueel misbruik. Ze verbleef noodgedwongen in verschillende tehuizen, maar ook daar was het niet altijd veilig en bovendien werd ze allereerst gezien als een opstandig kind dat bijvoorbeeld door isolatie maar eens tot zichzelf moest komen. In die zin was elke beschutting als een vijandelijk vuur waarvan ze telkens zo snel mogelijk vandaan wilde.

Dat ze alles heeft doorstaan en niet is afgegleden naar het bestaan van een heroïnehoortje, heeft ze volgens haar te danken aan haar vroeg gestorven moeder van wie ze de kracht en het doorzettingsvermogen heeft geërfd. Ondanks haar beperkingen

was zij haar moedige rots. Heidi is nu een alleenstaande vrouw van 38 jaar, sterk, kwetsbaar en gepantserd. Het gevecht met de tragische episode van haar leven blijft haar deel. Haar zoon van vijftien is haar oogappel, maar ook een jongen die wordt belaagd door de roddels over zijn moeder, kleinerende vooroordelen die hem onzeker maken en soms uitlokken tot dwaze agressie. Hij is niettemin haar trots en houvast.

Dit is het verhaal dat ze zo nooit eerder heeft kunnen vertellen. Er is geen reden voor schaamte. Zij vertelt er niet te zijn voor de geneugten van een man, maar om vrij te zijn van de ketens die een man om haar heen legt. "Ik ben er om gerespecteerd te worden. Ik ben er voor mezelf, voor mijn zoon en voor de oprechte en trouwe liefde. Ik hoop dat de oppervlakkige oordelen verdwijnen en dat sommige lotgenoten, van wie er vele zijn, er op een of andere manier kracht aan ontleen. Samen zijn we sterk. Een enkele man die het leest en zich erin herkent, ziet hopelijk het leven in een ander perspectief, ziet dat het ook anders kan en begrijpt dat je dan niet alleen te nemen hebt."

Deze vertelling, waarin verdriet en hoop verenigd blijven, is voor Heidi van harte-belang. Het is haar hart, het is groter dan al het andere.

* Omslag: afbeelding van Lammert Boerma, beeldend kunstenaar in Borgercompagnie; het is getiteld "Zolang er warmte is ...", maar het symboliseert tevens het verlangen ernaar als het langdurig en zwaar tegenzit.

* Grafische verzorging omslag: Rob Groot

* *Cabinet Cuvinte*, Târgoviște, România

26 oktober 2006



Kruizen der aarde is niet het boek geworden dat ik in gedachten had, maar een op zichzelf staand deel in mijn reeks van particuliere dagboeken. Of laat ik zeggen, het is onvoltooid en wacht zijn tijd nog af. De eerder hier geplaatste observatie *het station als museum* is er uit afkomstig, evenals het fragment over Charles, de man die zo tragisch en onontwarbaar verstrikt raakte in zijn verbeelding, in zijn verlangen, in zijn lijden.

Behalve dat het boek niet rijp is en te sterk een verzameling impressies is geworden met een uitvoerig notenapparaat, bevat het ook zeer persoonlijke reflecties waar ik met te weinig distantie vorm aan heb gegeven.

In verscheidene tekstdelen komt de zorg aan bod, en dan ook onvermijdelijk de man die mij op dit (gedachte)terrein nieuwe impulsen gaf, Andries Baart.

Welnu, vorige maand vond het eerste grote presentie-congres plaats met als thema 'Aansluiting'. En bij aansluiting gaat het niet om toeval, maar om toewijding. Als aanloop daarheen is door Andries Baart een bijzonder boekje geschreven, getiteld *Tweespraak*. Vier gesprekken over het ene goed van presentie, zo subliem qua helderheid dat het op zichzelf staat, ook zónder een congres. (Toen ik die titel zag, dacht ik mijn 'boek' de titel *Alleenspraak* te geven, maar dat is een titel van Jos Joosten in de serie Gelderse Cahiers, een serie die intussen ter ziele is gegaan. Maar goed, deze *Tweespraak* is veel interessanter, en verkrijgbaar via de site van Presentie.) Terecht zag ik er naar uit want het is een goed format dat hij koos en zijn hele tekst is consequent goed, toegankelijk en verhelderend geschreven, opnieuw met de meesterhand. Het is een tekst van verderstrekkende betekenis dan zoals bedoeld. *Tweespraak* is als het ware een vragenvuur aan zichzelf aan de hand van telkens korte 'sprekende' casus.

Andries heeft zich verbazend knap verplaatst in de houding van critici, stelt zich de meest cruciale vragen en geeft beknopte maar heldere en niet zomaar uit te wissen uitleg - met consequente vasthoudendheid, oprechtheid en geloofwaardigheid, níet met de arrogantie over alles zéker te zijn. Het is een tekst van fundamenteel belang omdat tal van wezenlijke kwesties vanuit verschillende gezichtshoeken aan de orde komen en met het oog op zorg, solidariteit en politieke lobby is de compactheid eveneens van niet te onderschatten betekenis.

Ik heb er een zo samenhangend mogelijke samenvatting van gemaakt, onvermijdelijk niet kort, maar hopelijk (ook) verhelderend, soms in eigen bewoording of met een door mij gekozen citaat, maar zo nauwkeurig mogelijk in het spoor van Andries Baart – het is zijn gedachtegoed. *Tweespraak* verandert bij mij van vorm en heet *De alleenspraak van Baart*, onder het motto: 'De regel die gebroken wordt, is levendig'. Ik kom er in vier nieuwe berichten op terug.

* Omslag: een afbeelding van Lammert Boerma, beeldend kunstenaar in Borgercompagnie, *Kruisafname*, een beeltenis die behalve respect voor de dood, de vermindering van lijden en compassie symboliseert.

* Verzorging omslag: Rob Groot

26 oktober 2006

De poëzie van de verbeelding



Ze lag al driekwart van de dag achter mij op bed te lezen terwijl ik stil en ijverig mijn manuscript aan het lezen en corrigeren was. Een zeer kalm verbond tussen twee mensen die elkaar bezig laten met waar ze op dat moment in verzonken lijken. Het raam staat open, buiten is het even stil en behaaglijk als binnen. Ik ben gekleed, maar zit blootsvoets achter mijn bureau. Zij is gekleed in een luchtige jurk, waaronder mooie blote benen

een deel zijn van de lokroep.

“Ik houd van je”, doorbrak zij zacht dit zwijgen. Ik keek om met een eenvoudige lach. Het flitste door me heen dat ik verrast werd, dat dit het mooiste en meest wenselijke is wat je als mens horen wilt, maar hoe gek en strijdig daarmee ook dat het op slag mijn gedachtegang zou verstoren als ik mijn pen zou neerleggen en tegemoet zou gaan naar die twee armen die ze tegelijkertijd naar me uitstrekten. Maar het menselijke is onweerstaanbaar, al bleef aan mij de keus om dit zachtmoedige maar duidelijke gebaar van liefde met een korte omhelzing te beantwoorden, en dan weer verder te gaan? Terwijl ik mijn stoel naar achter schoof en op haar toeliep, wist ik nog niet hoe deze plotselinge betovering zou verlopen. Zou ik me in die onweerstaanbaar naar mij gestrekte armen sluiten, dan sluit ik me in de hartstocht. Kan ik het niet beter laten bij de verstrooiing die ik op andere momenten zoek en nodig heb, terwijl de vervulling dan niet voor de hand ligt? Maar is de liefde, verenigt in lust, niet het enige dat telt? Mijn hemel, wie praat er zo? Is dat nog leven?

26 oktober 2006



“Ook al omhels je de dood niet, je schudt hem toch minstens eens per maand de hand. Zo kun je bovendien hopen dat hij je nog eens zal verrassen zonder waarschuwing vooraf; dat

je, in het vertrouwen dat alles nog bij het oude is – want je stond al zo vaak aan de haven – op een ochtend met je vertrouwen en al over de wateren des doods bent gezet” (Michel de Montaigne).

[Gelezen op p. 151, "Over de ervaring", in het boek van Joep Dohmen (2002), *Over levenskunst. De grote filosofen over het goede leven*, Ambo. Montaigne, Frans filosoof te Toulouse (1533-1592); hij was ruim vijftien jaar verbonden aan het gerechtshof in Bordeaux, van welke stad hij ook enkele jaren burgemeester was. Als filosoof meende hij aanvankelijk zich vooral met de dood te moeten bezighouden om niet onvoorbereid te staan en ook het lot in eigen hand te kunnen nemen. Hij distantieerde zich hiervan want om het leven niet te bederven is het beter je vooral niet teveel met einde ervan bezig te houden. Montaigne was een man met een typisch humanistische geest, welke zich in zijn essays uit in een bemoeienis met het gewone dagelijkse leven. Blaise Pascal, dertig jaar later geboren, vond eveneens dat de mens niet teveel over zichzelf moest nadenken, maar daarvan afgeleid diende te worden, bijvoorbeeld door een of andere aangename passie, kortom, door wat men verstrooiing noemt (zie Dohmen, p. 171). "Zonder afleiding is er geen vreugde en met afleiding geen verdriet."] De afbeelding hierboven betreft een schilderij van Lammert Boerma. Het citaat van Montaigne is geen uitdrukking van somberheid, maar is precies wat elke mens hoopt, op een ochtend ongemerkt met je vertrouwen en al over de wateren te zijn gezet - al is er ook op te merken dat dit iets zegt over onze vrees voor het lijden.

27 oktober 2006

Ebbenhout 1



Voor mij is "Ebbenhout" een indrukwekkend en inspirerend boek van Ryszard Kapuściński, die ook wel de chroniqueur van het alledaagse Afrika wordt genoemd. Hij beschrijft daarin onder meer hoe de koloniale penetratie, welke zich sinds de 15de eeuw gedurig uitbreidde en duurde tot in de tweede helft van de 20ste eeuw, de meest pijnlijke sporen achterliet in het geheugen en bewustzijn van de Afrikaan, en "een diep in het hart geënt besef van onrecht." De auteur herinnert ons vooral aan het schandaligste, wreedste, tijdperk: de meer dan driehonderd jaar durende handel in Afrikaanse slaven. "Driehonderd jaar met razzia's, ontvoeringen, achtervolgingen en hinderlagen, georganiseerd door de blanken. Miljoenen jonge Afrikanen werden – onder ellendige omstandigheden, samengepropt op schepen – gedeporteerd, ze staken de oceaan over, om daar in het zweet des aanschijn de rijkdom en macht van de Nieuwe Wereld op te bouwen."

De morele vraag die hier voor mij uit oprees, is of mede in het licht van dit ogenschijnlijk vergeten historisch perspectief het niet volkomen legitiem is, aanvaardbaar, minstens hoogst begrijpelijk, dat zoveel Afrikanen uit allerlei landen daar hier in het Westen op zogenaamd economische gronden asiel aanvragen. Maar dat motief, zodra het helder is, wordt ongeldig genoemd. Velen zijn, zoals wijzelf, op doorreis, zij, terecht hopen op betere vooruitzichten, worden zonder genade teruggestuurd. "Dat zijn gelukzoekers." Ze komen in de hoop hier te overleven, in de hoop dat het hier beter is – en daarin hebben ze gelijk, het is hier beter, oneindig veel beter dan waar ze vandaan komen, wat ze hoopvol achter zich lieten – maar al die verwachtingen blijken te hoog gespannen. *No second life*. Er lijkt nergens plaats eindelijk eens een nieuw hoofdstuk aan hun leven te kunnen toevoegen. Hen weigeren en terugsturen, na eerst een hele poos in een 'verwijdercentrum' – een van de lelijkste en inhumane begrippen die er bedacht zijn, ik associeerde het altijd met een soort slachthuis – de nodige formulieren te hebben afgewacht is, om met Louis Ferron te spreken, "als een worm in de appel van hun

verdriet". Ik besef hoe mateloos ingewikkeld dit is en zonder nu te stellen dat een mens, wie dan ook, *recht* heeft op geluk, maar wat en wie zijn wij dan? Gelukzoekers.

Maar een recht op zoiets basaals als rechtvaardigheid, eerlijke verdeling, dat is er voor iedereen. Het is een recht op eerherstel voor al deze mensen die levenslang de verliezende rol lijken te moeten vervullen, hoewel Ryszard al op de eerste pagina schrijft dat "zij ondanks de vele ontberingen hun leven dragen met verbazingwekkende volharding en optimisme".

Al denkt een groot deel van de mensheid er anders over – langs grote delen van de grens met Mexico komt over een lengte van ruim 1100 km een metershoog hekwerk om de geluksmigratie tegen te gaan (om maar een actueel voorbeeld te noemen van bedenkelijk protectionisme) -, ik ben ervan overtuigd dat er anders over hen geoordeeld zou *kunnen* worden als men zich ook maar even zou verdiepen in de geschiedenis van het Afrikaanse continent.

"Maar dat is nu juist het punt", schrijft Ryszard. Afrika heeft geen geschiedenis. Er zijn nergens documenten van, niets staat op papier, er is geen archief. "Afgezien van het islamitische noorden heeft Afrika nooit een schrift gekend, de geschiedenis was altijd mondelinge overlevering, de legende die van mond tot mond ging, de collectieve mythe die men zonder het te weten samen onder de mangoboom schiep, in het diepe avondlijke donker waarin alleen de trillende stemmen van de oudsten waren te horen, omdat vrouwen en kinderen aandachtig luisterden en zwegen."

27 oktober 2006

Ebbenhout 2



Ryszard Kapuscinski is een fenomenaal geheugen-schrijver, zo duid ik hem allereerst omdat zijn boek, dat behalve boeiende observaties bevat, een schatkist is vol gedetailleerde bijzonderheden, zonder ook maar een enkele bronvermelding en zonder ook maar ooit de gedachte op te wekken dat hij er zelf van alles heeft bij verzonnen. Hij *is* de authentieke bron, de bron van verbijsterende realiteiten en die is hij geworden omdat hij zich, als een van de weinigen, consequent distantieerde van de exclusieve

enclaves voor journalisten uit het westen, intuïtief wetend dat je dan hooguit de illusie kon koesteren of kon voorwenden ook maar iets van de Afrikanen te snappen.

Geen bronvermeldingen dus. Maar behalve reizen en nadenken en haarfijn schrijven, moet hij ontzaglijk veel gelezen hebben. Hij noemt zo terloops ook wel een paar namen, bijvoorbeeld E. Evans-Pritchard's monografie over de Nuer, M. Gluckman over de Zoeloes en G.T. Basden over de Ibo. "Dat waren tenminste mensen, grote antropologen, die begrepen dat er geen 'Afrikaanse cultuur' bestaat, maar dat de essentie van Afrika de verscheidenheid is." Maar, zo betoogt hij verderop, in het huidige Europa, met zijn neiging tot rationele reductie en tot etiketteren, propt men alles wat Afrikaans is het liefst in één hokje en volstaat men met gemakkelijke stereotypen. "Daarom bleef ik weg van die veilige en luxueuze wijken voor reporters. Ik wilde stevast leven in een Afrikaanse stad, aan een

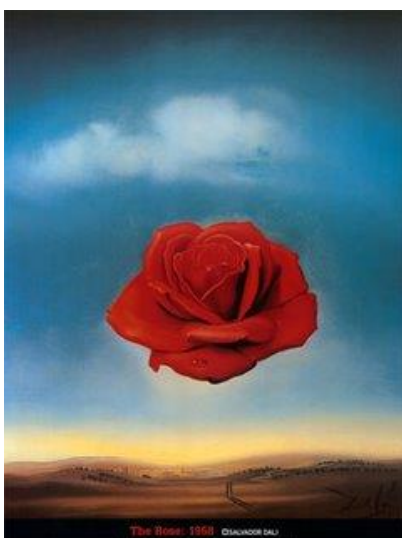
Afrikaanse straat, in een Afrikaans huis, ook al beschouwde men iemand met zulke ideeën als volkomen getikt, als vragen om rampspoed, moeilijkheden van allerlei aard tot moord aan toe.” En het heeft hem ook ellende gebracht, malaria en hallucinaties, en voor beproevingen gesteld waar collega’s zich voor afsloten, voor behoeden en geen flauw benul van hebben, - maar evengoed denken Afrika ‘te hebben leren kennen’. Maar goed, ik hield dit vol, ondanks de plunderingen van de kamers waar ik ‘woonde’, ondanks alle andere kwellende onzekerheden en angsten, ik doorstond ze en leerde ook inzien dat diefstal zien als vernedering en bedrog een soort psychische luxe is. Ik meed dus opzettelijk de paleizen, de prominenten en dus alle opschepperij. Ik wilde met vrachtwagens meerijden, met nomaden door de woestijn trekken en bij boeren logeren in de tropische savanne.”

Afrika is zo’n gevarieerde kosmos, dat *Ebbenhout* eigenlijk onmogelijk is samen te vatten. Kapuscinski zegt ook dat het geen boek is over Afrika, “maar over een aantal mensen daar”, en de tijd die hij, dan hier dan daar, met hen doorbracht. Zijn observaties zijn ware ambachtelijke composities, hij schrijft vasthoudend, gegrepen, trefzeker.

[Journalist en wereldreiziger uit Polen; hij deed zijn werk onder moeilijke en vaak behoeftige omstandigheden want zijn Poolse opdrachtgever, het persagentschap PAP, betaalde hem een uiterst schraal honorarium. Het stemde hem wel eens jaloers naar collega’s maar hij bezweek niet voor de verleiding, zeker wetend dat zijn ziel verkocht te hebben aan de waan van de dag, geplooid in onbenul, in dikdoenerij, in minachting en nihilisme. Nee, hij hield zich onafhankelijk, aan een persoonlijke en professionele gedragscode om onbelemmerd en ongemanipuleerd te reflecteren over alle mogelijke informatie en invallen – met een grote passie voor het Afrikaanse continent. Kapuscinski studeerde geschiedenis in Warschau, is van 1932, en kreeg talloze oeuverprijzen en eredoctoraten. Andere boeken zijn: *Reizen met Herodotos*, *Lapidarium* en *Imperium*.]

27 oktober 2006

Zachtmoedigheid overwint de eenzaamheid

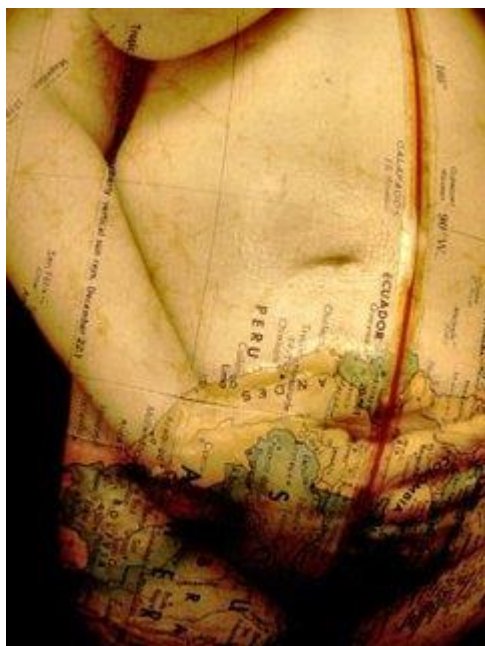


Wat is de kern van de boodschap ‘ik heb er mijn oordeel over’? Is dan elk praten, elke uitleg niet meteen overbodig? Bestaat het ‘eigen oordeel’ alleen uit wat ik zelf denk, afgaande op ervaring, waarneming, intuïtie? Als dat de kern ervan is, of het eigene, dan kunnen we stil, als het ware sprakeloos, door het leven gaan. Er is in elk geval geen discussie, geen strijd, geen kans op wederzijds begrip, op verandering. Het in die zin starre oordeel, streng, hard en gesloten, maakt de mens over wiens lippen het komt onbereikbaar en zet de ander op afstand. De koude eenzaamheid is niet uit de lucht, maar heerst en kan leiden tot een vlucht. Het wonderlijke is, dat een aanvankelijk bedacht en beleefd oordeel veranderen kan wanneer we de zienswijze van de ander erin willen betrekken, tenzij die ander geen sterke argumenten heeft, geen uitleg die overtuigend is, geen respect toont en erop uit is zijn gelijk te halen. Dan is er de situatie van twee kemphanen. Het

'oordeel' kan onwankelbaar blijken, zeker als het gebonden is aan levensbeschouwelijke principes, maar het kan ook kantelen: open blijken voor nuanceringen en toegankelijk voor een compromis. Het keert zich naar de ander, uit de wil en de moed, het verlangen en de betrokkenheid, door wat het 'eigen oordeel' leek te verbinden aan de visie van de ander: voor mij is dat de weg bereiden naar mildheid, naar saamhorigheid, naar liefde.

[Wie zachtmoedigheid associeert met 'soft gedoe', kan zich afvragen wat het tegenovergestelde van zachtmoedigheid dan betekent en bewerkstelligt. Is dat niet 'de oorlog', wreedheid, ruwheid, verhard zijn. En zijn agressiviteit en woede niet vaak vooral een zwakheid? Zachtmoedigheid is een kracht, en ligt dicht in de buurt van liefde. Cesare Pavese schrijft in *Leven als ambacht*. "Je zult bemind worden op de dag dat je je zwakheid zult kunnen tonen zonder dat de ander daarvan gebruik maakt om zijn macht te benadrukken."]

27 oktober 2006



De nog altijd moeilijk te doorgronden menselijke geest voert sinds mensenheugenis oorlogen, beraamt snode plannen, concentreert zich op ijdelheden en trekt vreemde, dat wil zeggen uiteenlopende en onbegrijpelijk vernietigende sporen in het leven. Hij worstelt met belangen, onderwerpt zich uit vrees en egoïsme, strijdt tegen de tirannie, maar wijdt zich ook aan de vereniging, aan de barmhartigheid, aan de liefde, aan kunst en nijverheid.

Eeuwen en eeuwen later, als de grootste wijsgeren uit het Oude Griekenland hun erfenis, waar wij nog dagelijks uit putten, al lang in bewaring hebben weten te stellen, laat deze God een middelaar geboren worden. Het is Jezus. Een zoon van God, maar een mens onder de mensen.

Victor Hugo riep uit: *Hij bestaat. Hij bestaat. Hij bestaat uit alle macht*. "Wat schiet ik ermee op", zegt André Gide, "als ik niet weet welke Hij bestaat?"

Is, of was, God een man? Daar kan men emotioneel blijkbaar geen afstand van doen. "De Heer is een gesneden beeld geworden", zegt Manuela Kalsky, "terwijl elk beeld tekortschiet God te omschrijven – misschien zoals Paul Tillich deed, 'God is de grond van ons bestaan'." In *HP/De Tijd* deze zomer las ik een korte dialoog tussen Sandra Warmerdam en Lida van de Water.

Sandra: "De Godin. Ze is de aarde en het universum. Ik zie de Godin in jou en in mezelf."

Lida: "Vroeger, ver voor de Grieken en Romeinen, beschouwden mensen het vrouwelijke als dat wat leven geeft, als de schepping, de oorsprong. Later werd God de toornige god uit het Oude Testament,

met een paus als afgezant die zegt hoe het moet. Die God is dood.”

Sandra: “Een stervende man aan een kruis spreekt toch niet meer aan? Dan is een levenverwekkende vrouw als Godin veel inspirerender.”

27 oktober 2006

Een dagboek als het landschap van een leven

Soms woedt er een innerlijke ‘oorlog’



Bij niet één schrijver rolt het boek, van welk genre ook, zomaar uit de pen of is er sprake van een niet te stuiten of door iets anders te onderbreken stroom van gedachten waardoor het werk in een kort bestek van tijd naar voldoening tot stand komt. Er is zelfs tot op het laatst een strijd met gedachten of invallen die al dan niet in lijn zijn met wat er reeds staat, of dat wat er staat niet rigoureuus in de war kan schoppen, of een wending geeft aan het vaag tot scherper in beeld komende vervolg en waardoor eerdere passages hun aanvankelijke samenhang dreigen te verliezen en herschreven dienen te worden. Schrappen, schaven, polijsten – en dat al het liefst met de pen zodat het nog het meest bewerkbaar blijft. De

tekstverwerker geeft met zijn ogenschijnlijk perfecte opmaak vaak vooral de suggestie dat wat er staat reeds goed is, al in onfeilbare staat verkeert.

Op de rode planeet Mars van de website van mijn broer staan vier beschrijvingen over de roman *Hokwerda's kind* (2002). Lin is haar vaders oogappel, maar hij, een Fries, is een onbehouden en onbetrouwbare autohandelaar. Een wrede sjacheraar. Toen ze tien was, scheidden haar ouders en vertrok zij naar Amsterdam. Een klein decennium later kruist de ondoorgrondelijke liefde haar weg, Marcus, Henri, Jelmer – maar over niets blijkt meer gelogen dan over de liefde.

Het boek wordt alom geprezen, een sprankelend meesterwerk, *un livre sensationnel*. Maar hoe is het ontstaan en wat doet zich voor in die innerlijke oorlog, hoe zijn al die stormen te bedwingen – hoe krijgt de meester het in de hand? Dát nu wordt in dit intieme boek, kortweg maar even ‘de heilbot’ genoemd, in een strijd van twijfel en zekerheid, uit de doeken gedaan, *as a poet who should built us his work* – want uiteindelijk ontstaat er iets zoals je dat tevoren niet had voorzien. *Hokwerda's kind*, op zeker moment ook wel even getypeerd als ‘de geschiedenis van een moord’, is geboren uit “Rubberen roos”, een kort verhaal voor het *Z-magazine*, de (nog steeds bestaande) Amsterdamse daklozenkrant. Het dagboek 1997-2002 van Oek de Jong is een selectie uit de vele aantekeningen omtrent de geschiedenis van een geboorte, *Hokwerda's kind*. De invallen, de vorderingen, de frustraties, de melancholie, de visioenen, de vuistregels van het schrijven, het lezen van Russische meesters aan wier werk wellicht de eigen schepping te scherpen zou zijn, zoals met name dat van Tolstoj en

Tjechov, maar ook Dante, Flaubert, Baudelaire, Nietzsche, Greene, Stendhal en Kawabata. Het is tegelijkertijd een waar dagboek, een dagboek als een landschap van zijn leven waarin het ook gaat over zijn fascinaties voor de schilderkunst en de muziek, over zijn redacteurschap van de Revisor, over de obsceniteit van de media, over Tilly en de Meulenhoff-affaire over het leven en de sobere vrijmoedigheid tussen hem en Jeanne, zijn geliefde – zodat het hele proces van het schrijven van een roman, hetgeen hij na *Opwaaiende zomerjurken* en het ruim twintig jaar geleden verschenen *Cirkels in het gras* bijna verleerd leek, ergens op rust en vandaan komt, het alledaagse leven - een leven van luiheid, van stilstand, van obsessie, de kwelling van de stagnatie en dan weer werken als een locomotief, de euforie, van reizen en liefhebben. Zo ontstond van deze in zichzelf gekeerde man, deze veellezer, kunstminnaar, hardloper, zeiler en reiziger een nieuw boek, de wonderen van de heilbot.

27 oktober 2006

Een duif als kwetsbare profeet



In het hart en tegelijk het dieptepunt
van de menselijke overmoed vliegt een jonge duif in noordwestelijke richting,

zonder enige precisie, ergens zal het zijn veren laten als afdruk op een overmachtig raam van de
dood, het schoonste dat zijn vlucht hem lokte;

het raadsel van de tragiek:

ook al ligt voor de verrijzenis de dood,

niemand weet of hier de vrede wordt beloofd.

27 oktober 2006



(Nee, het gaat niet over dit boek. Via een omweg wijs ik erop.)

Goud is goud, nooit iets anders dan dat. Maar liefde. Het is een onstoffelijke, menselijke, betovering, er kan, naar Andries Baart, 'een mens uit opstaan'. Zonder liefde kwijn je weg, al is van alleen liefde niet te leven. Je moet haar willen onderhouden, jezelf willen inzetten, en toch, toch is ze niet altijd te behouden in haar oorspronkelijke gedaante. "Het is een zwaar beroep", zegt Rogi Wieg. Het begint als een vuur, soms blijft het dat. Als het uit gaat, wil je het opnieuw aansteken en soms weet je niet hoe dat te doen. Het lijkt te gaan branden, maar na enkele dagen is het weer gedoofd. Uit welke beweegredenen werd getracht het weer aan te steken? Liefde is eigenlijk het allesomvattende thema van de wereld, van de mensheid, al lijkt uit de geschiedenis én de actualiteit af te leiden dat de mensheid er niet veel mee op heeft of van wakker ligt.

Terreur, wreedheid, moord, vernedering, misbruik, onderdrukking, ontgoocheling, zomaar zeven begrippen die me onmiddellijk te binnenschieten, al van mijn lippen vliegen voordat ze hier gedrukt staan, als tot me doordringt hoe we dagelijks getuige zijn van wat zich in de wereld afspeelt. Paus Benedictus XVI waarschuwde in zijn kerstrede van 2005 voor een "geestelijke dorheid". De duizenden toehoorders, die een koude regen trotseerden, hoorden hem roepen dat de mensheid in zichzelf zal sneuvelen, dat "mannen en vrouwen in onze technische eeuw slachtoffer dreigen te worden van hun eigen technologische successen en daardoor te eindigen in geestelijke dorheid en leegte in het hart". "Word wakker, mannen en vrouwen van het derde millennium", zei hij.

Laten we niet eeuwig slapen, zoals een zwerfsteen. Zou de kerkvorst Armesto hebben gelezen, of Susan Greenfield? De eerste zegt eigenlijk ook, 'Lees je toch wakker': "We weten niet eens wat ons tot mens maakt, wat het mensdom inhoudt, dus spreekt het voor zich dat we het niet merken als we het kwijtraken." De macht van de technologie loopt ons onder de voeten.

[Felipe Fernández-Armesto, *Dus jij denkt dat je een mens bent?*, Bert Bakker. Het is een fascinerend boek. F-Armesto beschrijft de langlopende discussies over ras, etniciteit en de origine van het menselijk ras en de overtuiging dat er een duidelijk verschil is tussen mensen en niet-mensen.

(Herinnert u zich wat Poetin in het voorjaar opmerkte over de Tsjetjenen? Mensen "in de gedaante van beesten". Alsof we nog in de Middeleeuwen leven, waarin de mensheid een klasse was waarin je kon worden toegelaten of uit kon worden verwijderd. Dat is het lot van de tegenwoordige Tsjetjenen: te bezwijken onder het moreel onverschillige, barbaarse, handelen van de Russen. En is in de Amerikaanse en Europese ideologie het woord 'beest' niet vervangen door 'terrorist', een *Untermensch*? Terroristen verdienen het uitgeroeid te worden. Het is een haast algemeen aanvaard standpunt.) Wat betekent het precies om mens te zijn? Kunnen we nog geloven menselijk te zijn?]

27 oktober 2006

Strijd en aanbidding



De heilige Benedictus van Nursia (480-547), ook wel beschouwd als 'de vader van het westers monnikendom' – die op veertienjarige leeftijd de wereld had verzaakt en de rijkdommen en titels van zijn familie had achtergelaten en jarenlang een streng kluizenaarsleven leidde in Subiaco - schreef omstreeks 540 op de Monte Cassino - een steile berg bij Lazio, halverwege Rome en Napels waar hij een klooster had gesticht - de leefregel voor monniken. Daarin combineerde hij zijn eigen ervaringen en inzichten met die van zijn voorgangers, Augustinus, Cassianus, Basilius en Pachomius.

Hier in huis heb ik een fraai beeldje (22 cm) van deze heilige Benedictus in een zwarte pij met kapuchon, de rechter wijsvinger voor de mond als symbool voor de grootst mogelijke stilte en in de linkerhand een rood boek –

het heilig woord, het Woord Gods. Langs zij aan de rechtervoet een zwarte vogel die zo te zien iets vasthoudt tussen de snavel. Zou het een zwarte kraai zijn? Manguel verhaalt in zijn *Geschiedenis van het lezen* (p. 140) over de absoluut ordelijke gang van zaken in het cisterciënzer monnikenleven en dat overtredingen van regels werden bestraft met geseling en isolatie van mede-broeders. Iets van een kraai is dus niet ondenkbeeldig. Bertrand Russell (p. 266 in Joep Dohmen's *Levenskunst*) zei daarom ook dat een monnik niet gelukkig zal zijn voordat de routine van het klooster hem zijn eigen ziel heeft doen vergeten. Misschien ben ik teveel een zondaar of een te gewone sterveling om te kunnen begrijpen of zoiets mogelijk is, hoewel ik begrijp dat voor een zaak die je belangrijk vindt het nodig kan zijn jezelf eens even te vergeten. Maar je ziel? Wie je bent in je hart? (Heeft het zoveel om het lijf dan, 'ik'?)

Van de kerkvader Augustinus (354-430; diens Regel was de eerste kloosterregel in het Latijn en daarmee het fundament van westers kloosterleven – *De regel van Augustinus* verscheen in 2005 in een vertaling door Vincent Hunink en ingeleid door Kees Fens bij Atheneum-Polak & Van Genneep), maar goed, van Augustinus is bekend dat hier ook zijn grootste strijd lag, dat een hogere liefde de betovering doorbreekt van de valse eigenliefde. Manguel verhaalt over hem (p. 60), dat "hij gekweld werd door besluiteloosheid, boos was om zijn zonden in het verleden en angstig eindelijk ter verantwoording te zullen worden geroepen." En op p. 74: "...God smekend hem te bevrijden van de kwellende verleidingen van fysiek genot." (Want: wanneer twee mensen elkaar zelfs zonder woorden in de ogen kijken en signalen van een onrein hart geven, wanneer zij seksueel genoeg scheppen in elkaars passie, zelfs zonder enig onkuis lichamelijk contact, dan is de reinheid al verdwenen – zo luidt regel 4 (Gedrag) van Augustinus in de hiervoor vermelde uitgave, p. 37.) En nu net denk ik aan een passage van Jeroen Brouwers in zijn pas verschenen *In het midden van de reis door mijn leven*:

"Beproeft alle dingen en behoudt het goede, om met Paulus te spreken, de apostel, een driftkikker zoals ik, die ook eerst als de bonte hond door het leven was gedenderd voordat hij opeens heilig werd."

Nietzsche zegt: "Het zijn de zinnelijkste mannen die voor vrouwen vluchten en hun lichaam moeten martelen." Sprak hij over zichzelf?

Zonder lijden is geen enkel leven, ook niet voor hem of haar die na een levenslange worsteling mogelijk heilig wordt verklaard. *Love hurts*. "Uit de diepten, dus, naar het hoge. Het is als de heilige in spe, die weinig argumenten kan hebben om domweg gelukkig te zijn met zijn of haar 'zoete Jezus' of 'lieve God', maar die aan zijn lijden en beproevingen, aan de zware tocht zelf, geluk of geloof ontleent", schrijft Marcel Möring in diens prachtige essay *Lijdenslust* (2006).

Opnieuw erover denkend hoe je je ziel kunt vergeten, schiet me het begrip 'ontvankelijk' te binnen, en om ontvankelijk te kunnen zijn moet je iets van jezelf even opzij zetten of loslaten. Je ziel vergeten is niet menselijk, of: een te grote eis aan mensen. Tegelijkertijd is het wel zo dat je soms zo volledig in iets kunt opgaan dat het lijkt alsof je zelf even bent verdwenen. Maar de kwintessens is denk ik, dat je aanleert op te houden met 'Ik wil, ik wil, ik', dat pure egoïsme, die afgrijselijke zwakte. Er tegenover staat 'geven', en geven is ontvangen.

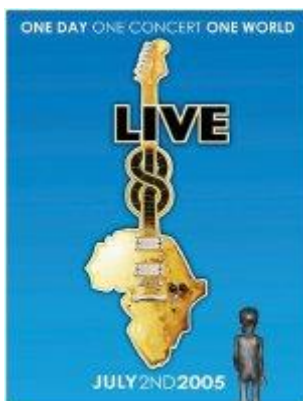
28 oktober 2006



*'Kom', het paard wenkt me
en ik vertrouw erop dat hij een pad gaat
waarop ik hem volgen wil.*

28 oktober 2006

Wekt denken deugdzaamheid?



"Niets is zo mooi en terecht
als op de goede en behoorlijke manier
mens te zijn."

Dat is de deugd zelf.

Michel de Montaigne

Even was er de gedachte dat de titel een retorische vraag is, alsof het voor de hand zou liggen dat mensen nadenken om deugdzaamheid te verwerven of dat bij mensen vanuit een verbazingwekkende diepte de behoefte leeft het goede te doen, alleen het goede. Het wereldwijde *Live-8 concert* in juli vorig jaar was als een schreeuw naar deze diepte, als een verlangen naar menselijkheid, een verlangen naar het einde van het schrapen uit een lege pot door mensen die er alleen lijken te zijn voor de gewoonte, voor het vuile werk, voor de onvervulde verlangens, alsof het leven, zo het al geluk brengt, voor hen niet is bedoeld.

Live-8 was het wakker maken van het schrijnende onfatsoen in de mensheid, vanuit het besef dat veel van wat werkelijk nodig is, voor velen van deze wereld zo langdurig als mogelijk onbereikbaar wordt gehouden, tenzij het voor het kleine rijke deel, die haar broosheid niet kent, profijtelijk wordt het pad naar klein geluk wat te verbreden.

Ligt het in het vermogen van mensen af te zien van belangen? Ze – de ‘groten’ van de acht leidende naties - worden wereldleiders genoemd, maar voor leiders die in de illusie leven zelf en met hun achten de schepper te zijn van het bestaan, zal de zee van ellende die de wereld ons toont wel onbeheersbaar blijken. Of was dit het onvermijdelijke moment voor een gul gebaar? Zou dat moment en dat gebaar genoeg zijn?

[Ik kom zeker nog terug op de herinnering aan dit ontroerende evenement, als *monument van solidariteit*.]

28 oktober 2006



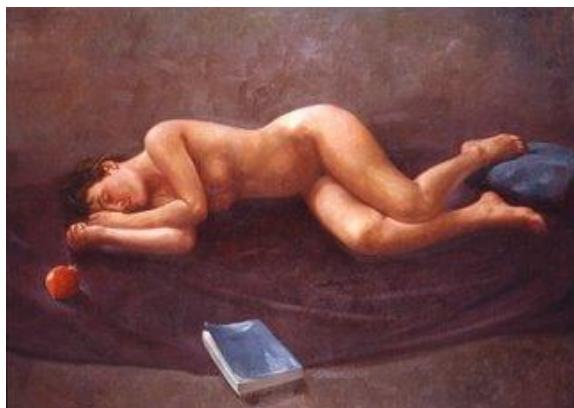
Wat het nadenken van mensen aan vermogens wekt, weten we niet. Het is afhankelijk van wie zij zijn, van de wil en van intenties en soms is er een verborgen agenda. Het kan er op gericht zijn onachterhaalbaar kwaad te stichten of een manier te bedenken hoe goedheid is te veinzen terwijl hoofdzakelijk de eigen zakken gevuld worden. Van nature zijn we niet deugdzaam, maar het wonderlijke is dat we het wel willen worden.

We zijn nooit alleen maar deugdzaam, dan zouden we leven op alleen de top van het goede, onszelf overschatten, verwaand zijn en de eigen middelmatigheid niet kennen. Zo legt Comte-Sponville het ook uit waar hij refereert aan de eeuwenoude inzichten van Aristoteles. “Iedere deugd is een top tussen twee ondeugden: bijvoorbeeld moed tussen lafheid en overmoed of zachtmoedigheid tussen woede en apathie.” En nu we eenmaal niet uitsluitend op de top leven, is nadenken over de deugden de afstand meten die ons ervan scheidt. Nadenken over het vak is een nadenken over de

werkzame krachten ervan en over mijn tekortkomingen. Die bespiegelingen op zichzelf wekken nog geen deugdzaamheid; we kunnen rijk zijn aan kennis maar arm aan toewijding. Nadenken over het vak van hulpverleners is zinvol en onmisbaar, maar het goede is niet louter voor de bespiegeling, het is iets wat we moeten *doen*. In het concrete doen en laten blijkt pas de moraliteit.

[A. Comte-Sponville, *Kleine verhandeling over de grote deugden*, Atlas]

28 oktober 2006



*Een handvol dromen? Gewoon behaaglijke rust.
De vrede die gevierd wordt.*

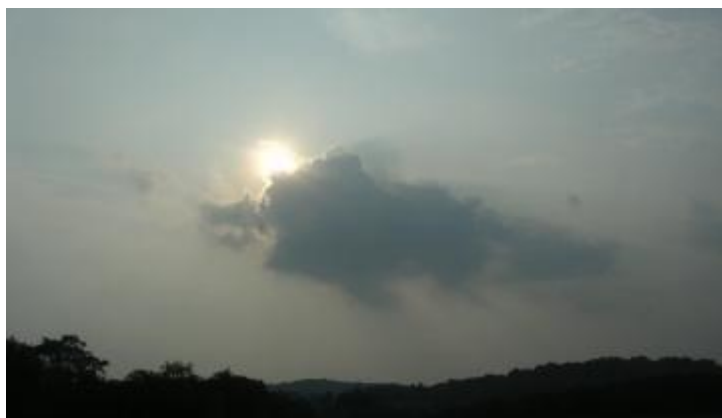
28 oktober 2006



“De aarde is eigenlijk een prachtige glanzende stuiter die dof is geworden met wat schimmels en aangroeiels aan het oppervlak: Als God die stuiter weer eens in de hand nam, en die met zijn mouw eens flink oppoetste . . . en weer glanzend maakte . . .”

Een mooie gedachte over schoonheid, van François Cheng (*Cinq méditations sur la beauté*, Albin Michel, Parijs, 2006).

29 oktober 2006



Nacht van de nacht: de wintertijd is ingegaan. Toch ben ik op de gebruikelijke tijd beneden. De zon schijnt, de kersenboom staat volop in het licht. Hij heeft vrijwel al haar blad nog, al is ongeveer de helft nu geel met hier en daar bruine randen. Ook bij de Catalpa's is dat zo. Nog een paar weken en hun “grootste tooi rust op de

grond, als een kledingstuk dat iemand laat vallen voor hij sterft. Wat een pracht, wat een laatste zang voor de wintersluimer”, zegt André Gide, de man die, naar hij zelf vaststelde, zich nooit wist te vestigen in het leven, altijd op één bil, alsof op de armleuning van een stoel, klaar om te vertrekken.

29 oktober 2006

Van alles is de gedaante tijdelijk



Het is de gedachte aan de veranderlijkheid, aan de veranderbaarheid, aan de kortstondigheid, aan het voorbijgaan, aan een ander daglicht, aan de hoop, aan een ander leven, aan de dood en daarmee aan de wieg van een ander leven.

“De dood”, zei Michel de Montaigne, “is de wieg voor een ander leven. Ook bij de aanvang van dit leven hier huilden wij en viel het ons al even zwaar ons oude omhulsel af te leggen en dit nieuwe in te gaan.”

29 oktober 2006



Het laatste, tragische, ogenblik. Een prachtige foto, maar is het een verhaal van afscheid, van weemoed, van tristesse, van wanhoop, van een poging te redden?

Je kunt niet zeggen dat hier niets gebeurt. Een reddingspoging, lijkt me. Twee vrouwen die wanhopig reiken naar de armen van het 'gestolen meisje' maar het ziet er naar uit dat haar lot al is beslist. De vraag is waar het meisje zich bevindt; even denk je aan een haaienbek of een dakvenster in vreemd licht. Waarom kijkt de ene vrouw naar beneden, waarom is de ander bijna naakt? Ook hebben de vrouwen geen vaste grond onder de voeten, waardoor het hele tafereel eerder een metafoor is dan realiteit. Of is het een vaarwel zeggen als het meisje uit het bovenste raam van de nachttrein haar vriendin nog net iets kan toeroepen?

29 oktober 2006



Het is aan alle mensen waarachtig menselijk te zijn en de wereld te behouden of te vernietigen. Maar natuurrampen en ziekten, daar is geen 'menselijke hand' in. Bidden tot God om genade, "Wij bidden u, verhoor ons", geen enkele ramp of wreedheid is ermee voorkomen. "Daar is God niet voor", zei eens een priester. Dat blijkt, geen harder bewijs dan de werkelijkheid.

"Because we are the cause of our environmental problems, we are the ones in control of them, and we can choose or not choose to stop causing them and start solving them. The future

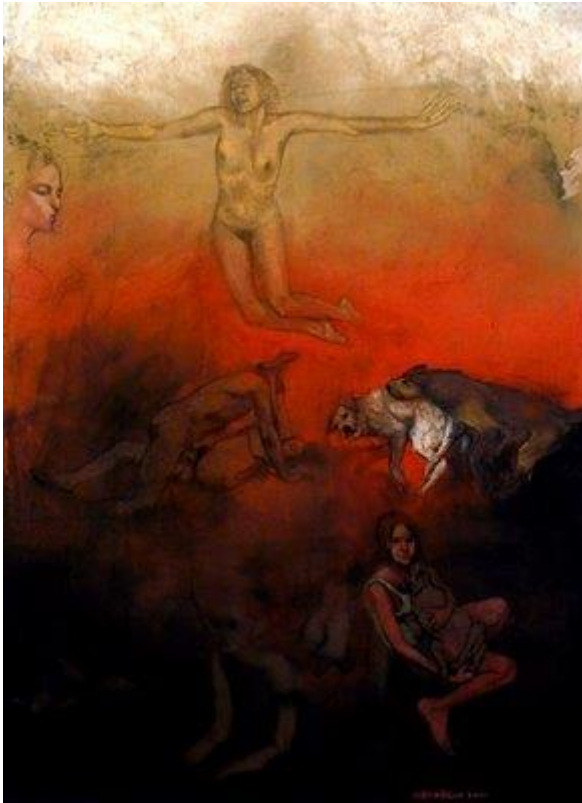
is up for grabs, lying in our own hands," schrijft Jared Diamond, *Collapse, How societies choose to fail or survive*, p. 521.

'Hoe te leven?'

Confucius, die leefde van 560 tot 480 voor onze jaartelling, raadpleegde Lao Tse, de schepper van het taoïsme. Alles wat deze grijsaard te zeggen had, was het volgende. "Werp alle arrogantie en begierigheid van je af, werp de gewoonte te vleien en de overmatige ambitie van je af."

29 oktober 2006

De aarde in een rode gloed van toorn?



Weer een vrouw als God, niet de zoon maar de dochter van G? Of is zij een engelbewaarder? De lust, de gelatenheid, de onverschilligheid. Een zittende vrouw die haar kind koestert, links van haar de vage afbeelding van een huisdier. Recht boven haar twee bij elkaar slapende honden en links daarvan een man die doet wat hij wil. Helemaal rechts, naast de zwevende engel, zien we het lijden van de hartstocht, en helemaal links een tweede engel. Boven de engelen wordt het licht.

Daar is een andere wereld.

29 oktober 2006

Het is nacht, eind oktober, het regent



Bij het beeld van een vrouw die in het midden van haar reis door een verhaal in slaap is gevallen, bij het beeld van rust, van satijnen stilte, van slaap, van soberheid, is de schoonheid van het geheel alleen muisstil in je op te nemen. Het lijkt alsof het licht nog aan is, maar het licht is hier, behalve dat het een onmisbaar instrument was voor de schilder, een metafoor voor zachtheid en tevredenheid.

Het licht ook op het dagelijks terugkerende ritme van menselijke vermoeidheid, op de

geheimzinnige toestand dat de mens, hoewel volop levend en in puike gezondheid, een aantal uren van de wereld lijkt, elke dag weer.

“Ik heb heerlijk geslapen.”

“Maar wat deed je eigenlijk dat je dat weet?”

“Ik was niet wakker. Ik voel me weer fit.”

[Schilderij van Carl Holsøe Danmark 1863-1935.]

30 oktober 2006

Wie weet wanneer de noodklok wordt geluid?



“Er is tegen u gezegd, dat u een normale levensverwachting heeft, maar dat is niet zo. Het is een systeemziekte hoor, en de kans op terugkeer van tumoren is 50%. Daarom zullen bloed en urine regelmatig worden gecontroleerd. Als zich in de urine plasmacellen bevinden, is het niet goed.”

“Weet ik met die 50% kans niet evenveel als u, als mensen die zich gezond wanen?”

Komt het geheid terug? Wie zal het zeggen. Hoe lang zal het duren, mijn toekomst? Hoe vaak zal ik bloed laten afnemen en de urine wegbrengen en opgelucht kunnen ademen?

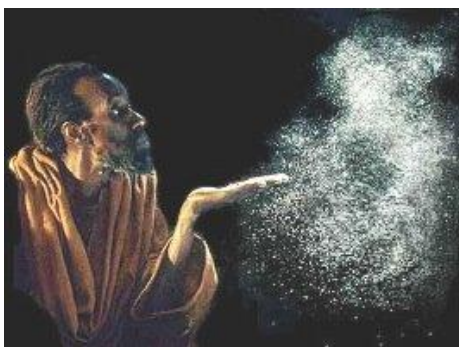
Aan het begin van deze maand heb ik besloten af te zien van verdere controles. Het leek mij het verkieslijkst op te houden met de medicalisering die om me heen hangt. Bloed laten prikken, urine verzamelen, afspraak maken voor de uitslag: het bezorgde me telkens een onaangename onrust, soms stond ik plots aan de grond genageld. Ik wil niet als patiënt gezien of bejegend blijven worden, ik wil de balans in het dagelijks leven weer terug. Met de beperkingen vanwege mijn vastgeschroefde hoofd heb ik genoeg te stellen. Voor mij is het geen ‘kop in het zand steken’, maar een alleszins te billijken vorm van zelfzorg. Het maakte me in het begin van deze keuze wat onzeker. Doe ik er goed aan? Ja, wie kan zeker zijn van een nooit optredende kwaal of ziekte?

Seneca, een Romeins filosoof enkele jaren v. Chr.:

“Allen zijn wij even broos, niemand kan méér dan zijn naaste op de dag van morgen rekenen.”

30 oktober 2006

‘Hoe moet ik leven’? I



Wereldwijd liggen er honderdduizenden boeken op de plank over hoe gezondheid en geluk binnen ons bereik liggen, over de bouwstenen van een evenwichtige opvoeding en vorming, hoe we gewoonten kunnen veranderen om te ervaren dat het ook anders kan, hoe de beleving van onze relatie met de ander bevrijd kan worden uit de benauwende sleur die er is ontstaan, hoe we ons geld kunnen beheersen opdat we niet van

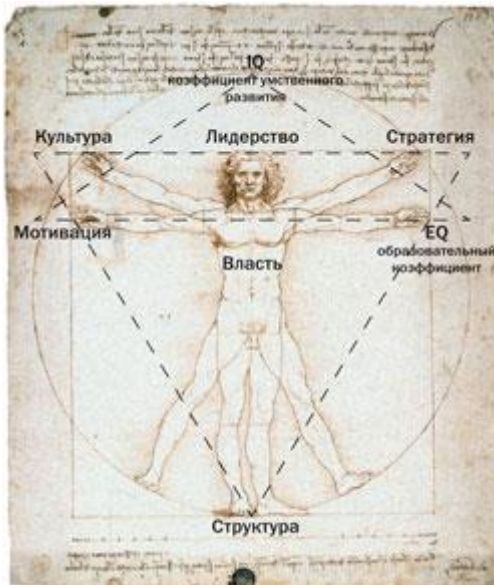
de wal in de sloot raken, hoe stress, angst en tegenslag is te vermijden of te overwinnen, hoe we de

derde levensfase overleven, hoe persoonlijk ervaren lelijkheid is te corrigeren of hoe we gezond kunnen flirten. Voor elk levensdomein ligt er in elke taal een klein of groot receptenboek, dat minstens de indruk wekt dat met de juiste instelling elke levensweg begaanbaar is, maakbaar zelfs. Alles dat we niet wensen of ons leven bemoeilijkt, hoeft niet zo te zijn.

Alles lijkt verhelpbaar. Als we over de wil beschikken, gemotiveerd zijn, over kennis beschikken en over geld, lijkt er niets dat niet in het begeerde tegendeel kan worden omgezet. Een fors deel van televisieprogramma's en tijdschriften is ingericht op het uitrafelen van levensdrama's, het onderzoeken van emoties, het realiseren van metamorfoses en het uiteenzetten van onvermoede mogelijkheden voor een gezonde en gelukkige levensstijl. De wereld lijkt gefixeerd op optimisme, de schepping in eigen hand. De krant en het journaal zijn er voor de 'andere kant', voor de onttoverende werkelijkheid. Veel van het andere dat de televisie toont, is er voor de illusie.

30- oktober 2006

'Hoe moet ik leven'? II



De dag begint met vaste rituelen. Daarna volgen we intuïtief het programma dat we begonnen zijn. *Wat* we gaan doen, ligt redelijk vast, vaak ook in een strak tijdschema. *Hoe* we het doen, ligt in beginsel eveneens vast, in motivatie en ambitie, maar zeker ook in de verwachting van anderen en in concrete rol- of functieomschrijvingen, dat we het doen zoals we het behoren te doen.

Het 'wat' en 'hoe' liggen dicht bijeen en hebben vrijwel altijd betrekking op 'mij in een context'. Het is niet louter van mijzelf. Er is sprake van een (veelal contractuele) gebondenheid voor langere tijd en die appelleert aan stabiliteit en uithoudingsvermogen. We zijn gebonden aan de

moraal. De impliciete regels zijn 'betrouwbaarheid' en 'inzet'. Het lijkt een hoge eis van aanpassing en concentratie, maar die wordt idealiter verlicht door de kennis die we hebben van wat ons te doen staat, door de mensen om ons heen, de faciliteiten die er zijn en meestal ook door een flinke dosis plezier. Het is een levensinvulling die vaak in overeenstemming is met onze aard, talenten en idealen en waarvoor we in principe geen van die eerder genoemde duizenden boeken hoeven te raadplegen. Of we dat doen, is afhankelijk van interesses, gevoeligheden, behoeften of noden, en als we het doen, moet het ons dagritme zo min mogelijk verstoren.

30 oktober 2006

'Hoe moet ik leven'? III



Ons innerlijk evenwicht is afhankelijk van hoe we ons leven beleven, hoe we geïnspireerd worden door idealen en door met wie we ons leven en werk delen, of we ons kunnen ontplooiën en daarin gewaardeerd worden, of onze gezondheid geen roet in het eten gooit. Ik hoor in mezelf nog tal van andere condities: hoe je met tegenslag weet om te gaan, of je op tijd het roer weet om te gooien, of je zelf de stuurman wilt zijn of vindt dat je tamelijk machteloos bent een en ander wat meer naar je hand te zetten. Weet ik te genieten? Ben ik standvastig genoeg? Ben ik flexibel genoeg, is mijn geest wendbaar? Betrokken op anderen?

Ben ik niet te lui, te log, te laks? Druk ik m'n snor? Leef ik bewust? Ben ik gewetensvol? Ben ik intelligent genoeg? Ben ik leergierig? Ben er ik bij met m'n gedachten? Ben ik te vertrouwen? Laat ik de verbeelding spreken of ben ik geknecht aan regels? Ben ik voldoende kritisch en genuanceerd? Sta ik stevig op mijn benen? Kan ik tevreden zijn? Ben ik solidair? Ben ik oprecht of is er veinzerij? Ben ik een toegewijde of een onvoorzichtige 'vogel' of een die bij voorkeur baadt in het zonlicht? Word ik gevreesd of verwelkomd? Ziet men mijn hart of mijn pose? Ben ik een man uit één stuk? De variaties bij al deze vragen en de invloeden 'op de balans' zijn talrijk en brengen ons als het ware in een landschap van sterk wisselende emoties en omstandigheden, naar dromen en verlangens, naar ambities, naar woestijnen en oases, naar ontroering en geborgenheid, naar geschokt en losgescheurd zijn. We zijn gelukkig niet tevoren geprogrammeerd – daarom is ook van het leven te houden, we zijn maar al te menselijk.

31 oktober 2006

Vriendschap I



Hier zit ik, nota bene in het stadje van de wonderen, eenvoudig te genieten van een verrukkelijke kop cappuccino. Het is ver in de namiddag, maar nog in een behaaglijke zon, op een woensdag in september. In *Crossing my soul* moet ik bij mezelf blijven en niet openhartig schrijven over vrienden met wie we op vakantie waren, maar ik zit daar (dus) in gezelschap van de vriendschap. Daarover wil ik het hebben, over vriendschap, en misschien later eens over de pelgrims, de fluisterende devotie,

de ontroering van *Ora per novis*, de menselijke hoop, de boetedoening, de overdaad aan kerkelijke pronkstukken want dat zijn allemaal opvallende facetten van het aanbeden leven in Lourdes. En ook zal ik nog eens terugkeren naar het boek dat Franz Werfel over Bernadette schreef. (Het boek als belofte. Hij was in 1940 op de vlucht voor het aanrollende Teutoonse geweld, hield zich schuil in Lourdes en beloofde over haar te schrijven als hij het zou overleven.)

Het leven heeft alleen waarde
door de inhoud die het heeft – voor anderen. Mijn
leven, zonder waarde voor anderen,
is erger dan de dood.
(*Dag Hammarskjöld*)

In een van zijn boeken schrijft Aristoteles dat de wil tot vriendschap snel aanwezig is, maar vriendschap zelf niet. De wil drukt een fundamenteel menselijk verlangen uit naar verbondenheid, zonder nog dat we weten waarop dat verlangen is gericht. Is vriendschap het doel of zoeken we in vriendschap ook nog naar iets anders? Tevens moet iemand die vrienden wil maken een vriend kunnen zijn, het vertrouwen waard, oprecht, trouw, toegewijd, standvastig.

Rijk of arm, jong of oud en van welke etniciteit men ook is, zonder vrienden zijn zou niemand willen. Wat zou de welvaart van de rijke nog betekenen als deze hem niet de mogelijkheid zou bieden een ander gunsten te verlenen, diensten te bewijzen en daarvoor waardering te oogsten? Hoe zou hij zonder vrienden zijn voorspoed kunnen behouden? En verkeert men in armoede of ondervindt men grote tegenslag, dan worden vrienden beschouwd als de voornaamste toevlucht. En of men nu Hollander is, Australiër, Creool of Tanzaniaan, “wie reizen maakt”, zegt Aristoteles, “kan zien dat tussen alle mensen een natuurlijke affiniteit en vriendschap bestaat.”

Vriendschap tussen mensen en tussen volkeren is nodig omdat het de weg effent naar veiligheid en ontplooiing. In vriendschap immers hebben we niets te vrezen. “In nood”, wordt wel gezegd, “leert men z’n ware vrienden kennen.” Wanneer de verlatenheid zeer ernstig is, bijvoorbeeld bij een thuisloze man of vrouw, lijkt een trouwe gedurige betrokkenheid stichten dan niet belangrijker dan het organiseren van een flatje? Aan steen kan men zich niet optrekken, aan een bondgenoot wel.

[Teneinde lange teksten te voorkomen, schrijf ik in afzonderlijke fragmenten over vriendschap.]

31 oktober 2006



Temidden van vrienden. Dat versterkt. De echtheid, de directheid, het niets verhullende, de betrokkenheid, het gezamenlijke plezier, de herkenning, de zachtmoedigheid, een wederzijds brede belangstelling en aandacht, voor mij zijn het allemaal facetten van waarachtige, persoonlijke en niet onuitputtelijke aanwezigheid. Vriendschap verlegt grenzen, maar kent ook in zichzelf grenzen.

Vriendschap II

Vriendschap is een 'warm' begrip omdat het verbondenheid uitdrukt met een of meer anderen. Het is ook een onzeker begrip, omdat men niet altijd, niet automatisch, weet waarop die vriendschap is gebaseerd en of die betrouwbaar zal blijken. Is er vriendschap omwille van 'wie ik ben' of zal blijken dat de vriendschap reikt tot in hoeverre 'ik bruikbaar ben'? Ook is over vriendschap niet te zeggen of ze stand zal houden of gaat vervelen, of ze bestand zal zijn tegen slechte tijden, beproevingen, verleidingen. Wederkerige vriendschap is onderhoudend of inspirerend, maar kan ook teleurstellen, herinneren aan verraad, ontgoocheling. Zelfs een knagende vriendschap is niet uitgesloten: zijn we wel vrienden in de zin waarin we denken dat we dat zijn?

Sommige vriendschappen wisselen als de getijden eb en vloed. Er is ruzie of iets dat moeilijk benoembaar is waardoor er tijdelijk afstand is, en toch, zoals er na eb de zekerheid is van het wassende water, worden de banden weer aangetrokken. Vriendschappen kunnen daardoor ook iets ondoorgrondelijks hebben en waarvan wel wordt gezegd 'ze kunnen niet met en niet zonder elkaar'. Kortstondige vriendschappen kunnen even oprecht en van wederzijdse betekenis zijn als duurzame vriendschappen, maar we verkiezen veelal deze laatste. Een langdurige, gevestigde vriendschap geeft ons als het ware een waarborg er nooit alléén voor te staan, altijd bij iemand terecht te kunnen en te kunnen rekenen op gezelschap. Vriendschap betekent met elkaar verkeren, bij elkaar in de smaak vallen, lief en leed delen, samen plezier maken, elkaar helpen. De ene vriendschap is hechter of vluchtiger dan de andere en niet elke vriendschap is gebaseerd op hetzelfde vertrekpunt.

[De volledige/oorspronkelijke tekst: Marius Nuy & Frans Brinkman, "De oase in een mensenleven. Een vertoog over vriendschap", *Tijdschrift voor Sociale Interventie* (2004). De afbeelding hierboven is een bronswerk van Joop van Nugteren.]



Is dit 'dicht bij mezelf blijven', zoals ik opmerkte in 'vriendschap I'? Waarom ik het dan (deels) waag over de ideeën van Aristoteles te schrijven, dat is omdat zijn analyse, zijn gedachtegang, mij raakt en inspireert. Het is een inzicht dat in zichzelf een waarde toont, een inzicht dat ik niet evenaren kan maar wel zie als ideaal. Het is (ook) zoals met sommige denkbeelden uit het geloof, dat je denkt, *zo zou ik willen leven*, maar hoe vaak botst het niet met hoe ik werkelijk leef. Het is misschien de kern van het ideaal: het is niet te verwezenlijken.

Vriendschap III

In de ethiek van Aristoteles wordt grote nadruk gelegd op de hoge waarde van vriendschap. Hij was een universele geest die de mensheid meer dan twee millennia geleden zijn belangrijkste, en onvergankelijke, traktaat schonk: de *Ethica Nicomachea*, dat eigenlijk een onderzoek is naar hoe de mens bereikt wat voor hem goed is om te bereiken en wat zijn leven tot ontplooiing brengt.

Volgens Aristoteles zijn menselijke betrekkingen gebaseerd op drie soorten vriendschap: op genot, op het nut of op het goede. Hij ziet vriendschap gericht op het goede als de meest hoogstaande vorm, wat niet wil zeggen dat betrekkingen die gebaseerd zijn op die twee andere gestalten, moreel laakbaar zijn of geen vriendschap genoemd kunnen worden.

Mensen wier onderlinge vriendschap is gebaseerd op nut, onderhouden deze band niet omdat men van elkaar houdt, maar omdat men er zeker is dat het in eigen voordeel zal zijn dat te doen. Men is niet zijn eigen vijand, maar doet wat men goed vindt voor zichzelf, en of men de ander nu sympathiek vindt of niet is van bijkomstige aard. Het zou mooi meegenomen zijn, maar het doet er niet werkelijk toe. Men gaat gewoonlijk ook niet vertrouwelijk met elkaar om. Het is vooral kenmerkend voor zakenlieden, maar het is evengoed typerend voor veel betrekkingen op het werk. Men kan zijn meerdere tenslotte beter 'te vriend' houden.

Wanneer vriendschap berust op genot, is het eigenlijk precies zo. Het is niet zozeer het karakter van de persoon waarvan men houdt, maar men wenst omgang omdat de ander geestig, mooi en sexy is, lekker kookt of een erudiet spreker is en men daar *zelf* plezier aan beleeft.

Als de reden van iemand te vriend willen houden niet meer opportuun is of als het niet langer aangenaam is in iemands buurt te toeven, houdt de vriendschap op – veelal zonder dat het als verlies ervaren wordt. Jongeren sluiten vlug vriendschap, maar kunnen die ook weer vlug als voorbij beschouwen omdat emoties en genoegens snel wisselen. Als volwassen geliefden in ruil voor genot geen genot maar nog slechts praktisch voordeel ontvangen, zal hun vriendschap versralen, minder

sterk zijn en ook minder duurzaam. “En mensen die alleen bevriend zijn omwille van nut gaan uiteen van het ogenblik af dat ze er geen voordeel meer van hebben: die hielden namelijk niet van elkaar maar van hun winst,” schrijft Aristoteles. Daarom komen deze twee gestalten evengoed voor tussen twee slechte mensen, of tussen een goed en een slecht mens. “Alleen goede mensen kunnen met elkaar bevriend zijn omwille van de persoon van de ander.”

[Aristoteles *Ethica Nicomachea*, vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Christine Pannier en Jan Verhaeghe, Historische uitgeverij, Groningen, 1999. De afbeelding: brons van David Schluss.]

1-11-2006

Bericht van 'Het eiland'



.... Maar vandaag werk ik nog aan 'Vriendschap IV' en haalt de lezer de eerdere drie overwegingen misschien zelf 'uit de kast', nog even ervan uitgaande dat Blogger automatisch gaat archiveren. Bovendien ga ik over een paar dagen voor een week naar kasteel Slangenburg, eigenlijk nog sterker een eiland want daar waan je je werkelijk in een andere wereld. Geen televisie, geen mobiele telefoon, geen internet.

Het grappige is dat het voor mij lijkt alsof ik in een nieuw schrift begin, zoals ik gewend ben met mijn dagboeken hoewel een los deel daarvan langer meegaat dan een maand – laat staan een week want deze weblog begon ik op 25 oktober.

[Vuurtoren Vlieland waar ik in mijn jongensjaren verscheidene vakanties doorbracht.]

1 november 2006

Vriendschap IV



De derde gestalte van vriendschap is volgens Aristoteles de hoogste, de mooiste die mensen kunnen aangaan. En alle mensen beamen het, deze is de meest bijzondere, de scheppende, de felst begeerde maar ook de meest kwetsbare. De wederzijdse genegenheid berust op innerlijke eigenschappen, op het karakter van de betrokkenen. Ze wensen elkaar het goede, door dik en dun verbonden. Aristoteles noemt het 'de volmaakte vriendschap' omdat alle kenmerken erin verenigd zijn: het nuttige, het aangename, de wederzijdse acceptatie, genegenheid en aanhankelijkheid, het vertrouwelijke. “Zij zijn vrienden zonder meer, terwijl de anderen alleen

bij toeval vrienden zijn."

Aristoteles heeft ook de eigenliefde in zijn onderzoek betrokken. Plato vindt dat zelfliefde het kwaadst denkbare is want zij belet de mensen goed en rechtvaardig te zijn. Maar Aristoteles meent, dat zelfliefde of zelfvriendschap de basis is van waaruit men zich op anderen richt. "Wie geen verhouding met zichzelf heeft, krijgt er ook geen met anderen." Of sterker uitgedrukt, wie zichzelf niet mag, kan ook geen sympathie voor anderen voelen, laat staan vriendschap. Daarom is deze wijsgeer ervan overtuigd dat die betrekking met onszelf van wezenlijk belang is. Het is ook te herkennen in ons gezegde, 'zoals de waard is vertrouwt hij zijn gasten'. Maar is die waard niet eerst zelf bedrogen, ontgoocheld geraakt, waardoor hij nu achterdochtig is? Zoals Joachim Duyndam het cliché dat je om van anderen te kunnen houden van jezelf moet houden, aanvult met de 'waarheid' dat je vanaf het begin bemind moet zijn geweest om van jezelf te kunnen houden.

Vriendschap met jezelf als voorwaarde van vriendschap tot anderen is kort te omschrijven als 'vrede hebben met wie je bent'. Als van zelfaanvaarding geen sprake is, maakt dat mijzelf en de ander alleen maar onzeker, ontstaan er schijnbewegingen tussen mensen omdat de een voor de ander niet gekend wil zijn. Een mens die zichzelf niet accepteert, zal eerder vluchtig en schuw zijn dan er daadwerkelijk *zijn* voor iemand. Innerlijke onvrede is weerhoudend, belemmert elke diepgaande communicatie.

Natuurlijk zag Aristoteles ook in, dat in het alledaagse leven de eigenliefde een soort masker kan zijn voor egoïsme, dat slecht is. "Wie nu van de goede dingen meer wil hebben dan hem toekomt, leeft volgens zijn begeerten, volgens het irrationele deel van zijn ziel, en niet, zoals het hoort, naar zijn verstand." Want het verstand, het beraad, de bezonnenheid, is de mens zelf. Een goed mens moet zichzelf liefhebben. "Een slecht mens daarentegen niet, want hij zal door zijn slechte neigingen te volgen zowel zichzelf als zijn medemensen schade berokkenen." Het is de disharmonie tussen wat hij behoort te doen en wat hij daadwerkelijk doet die hem op het slechte pad houdt. Een goed mens doet wat hij behoort te doen want hij gehoorzaamt zijn verstand.

[J. Duyndam (1994), "Zorg en generositeit", in H. Manschot & M. Verkerk (red.), *Ethiek van de zorg*. Een discussie. Boom.]

2 november 2006

Alles heeft zijn tijd



De onwetendheid is een existentieel gegeven want niemand weet of de volgende morgenstond er weer zijn zal. Daarom nemen we onze toevlucht tot de hoop. Wat een cliché, wat al te menselijk dit zo te zeggen. Ik moet een eigen weg gaan in al wat mij is overkomen en soms denk ik, 'heb ik een weg?' Hoe lang duurt mijn toekomst? Hoeveel morgenrood zal er nog schijnen?

Nietzsche: "Er is zoveel morgenrood, dat nog nooit geschenen

heeft." Voor ik het weet, spreekt de geschiedenis. Vanavond ga ik naar een lezing over Nietzsche, een briljant 'filosoof', een ijdele maar, ook in zijn donkerste jaren, ijverige man, een *Einzelgänger*, geplaagd door gezondheidskwalen, een man met idolen, een man met onvervulde verlangens, een man met

vaste en oersterke overtuigingen waar hij soms ook weer van terugkwam, een man van de controverse, een man met een kristalheldere hand van schrijven, hoewel soms ondoordringbaar, een man van aforismen, van de polemieken, een scherpstlijter. Hij was een veellezers, op allerlei terreinen, een fascinerende maar misschien ook beklagenswaardige man.

Nietzsche (1844-1891) werd al op 25-jarige leeftijd hoogleraar klassieke filologie; hij gaf de Duitse nationaliteit op en vertrok naar de universiteit van Basel. Zijn filologisch werk was onderhevig aan grote kritiek, het beeld dat de academische wereld van hem had, brokkelde af. Hij leed aan heftige migraineaanvallen. Tien jaar later legde hij zijn hoogleraarstaak neer en zwierf vanaf dan, stateloos, naar streken waar het klimaat het meest gunstigst was voor zijn zwakke gestel. Op 3 januari 1889 brachten omstanders hem naar zijn pension (in Turijn), nadat hij huilend een paard om de hals gevallen was dat afgeranseld werd. Vanaf dat moment heeft hij nauwelijks nog een helder moment beleefd en was hij geestelijk dood. Maar wat een enorm werk heeft deze man verzet, waarvan veel nu 100 jaar later nog steeds actueel is. Een man van strijd, van eenzaamheid.

[Afbeelding: 'Morgenrood' van Saniye Bildirich.]

2 november 2006



[Foto van Michael Kroese.]

Waar ik heen ga, daar overnacht ik in de kamer 'Morgenstond'. Vorig jaar was ik er ook, *a time like an Indian Summer*, en logeerde ik in de 'Ochtendkim'. Vanuit een niet te openen venster is er uitzicht over een brede gracht naar grazige weiden waarover 's morgens een dunne deken van mist hangt. Daarachter ligt een dicht bos. Hier zal ik een week niet verschijnen. Wat een rust – eenzelfde rust als daar, dat hoop ik, *as calm as the moon above the woods*.

10 november 2006

De Heerlijkheid Slangenburgh



Toch ook weer over vriendschap

Om juister te zijn: vorig jaar logeerde ik in 'Morgenlicht' en in de 'Oosterkim', deze keer in 'Morgenstond', drie naast elkaar gelegen kamers, uiteraard aan de oostkant van het kasteel. ('Pas over zeven dagen', dacht ik, 'keer ik terug naar de wereld die ik achterliet, maar in mijn hart behoud ik hem.' Alleen vanuit die rust is ook elders te zijn.) Alles dat ik meebracht kwam in de kast op z'n plaats, maar het

merkwaardige was dat de wekker ophield met tikken zodra ik hem uit de koffer nam en nog in mijn hand had. Vier minuten over half twaalf, het klopte met mijn horlogetijd. 'Is het mijn tijd? Nu al?' De donkerte sloeg niet toe. Het bleek niet de tijd die ik krijg want alle volgende zonsopkomsten ben ik er nog. Ik heb een krachtig levensinstinct, gelukkig maar.

Het kasteel, zoals het nu is, heeft een authentiek interieur dat grotendeels dateert uit de 17de eeuw. Een zekere Frederik van Baer liet ter herinnering aan de vroege dood van zijn vrouw het huis overdadig voorzien van schitterende symbolische plafond- en muurschilderingen, geschilderd door Gerard Hoet. Er zijn meer dan veertig enorm grote doeken, zo groot als de wand, die alle geloof ik zinspelen op liefde, op liefde in allerlei schakeringen – van frivool tot innig en 'eeuwig' -, de liefde als hoogste van alle deugden, geflankeerd door het geloof en de hoop. Natuurlijk ook de rechtvaardigheid, de matigheid en de voorzichtigheid.

Niets van het knap gemaakte stuc- en houtsnijwerk is verloren gegaan. Het 'huis' was door de eeuwen heen particulier bezit van verscheidene families, met als laatste en gedurende enkele generaties de Duitse familie Passmann.

Al vóór de tweede wereldoorlog feitelijk was begonnen, werd kasteel Slangenburg staatseigendom, niet omdat de familie armlastig was geworden en het grote landgoed – er behoorden zeker acht boerderijen toe, met elk vele hectaren land - niet meer kon beheren, maar omdat het een Duitse familie was en de Staat louter daarin het motief vond voor onteigening. Het was vijandelijk vermogen. De wrange waarheid is geweest, dat de familie zéér anti-Hitler was en dat de toenmalige baron met gelijkgestemden een soort ondergrondse verzetsgroep had gevormd waarvan een aantal leden, ergens in de loop van de oorlog, door de Nazi's gevangen werd genomen en werd gedwongen tot het noemen van de namen van hun partijgenoten, hun naaste sympathisanten. Hij zag hen niet meer terug, zoals zovelen gefusilleerd.

De baron die met zijn gezin al van huis en haard was verdreven, niet had weten te ontkomen aan militaire dienst, hoorde dat een aantal vrienden was opgepakt en raakte van dit nieuws over hen in zware gewetensnood. 'Als het mijn beurt zal zijn, mij het vuur aan de schenen wordt gelegd, zal ik dan in staat zijn te zwijgen? Als er de dreiging is van kwellende marteling, als de loop van een geweer ik vrees op het moment van de diepste doodsangst een egoïst te zijn, in de hoop zo mijn leven te sparen en niet te offeren aan dat van anderen, mijn partijgenoten, mijn kameraden en familie. Ik vrees dat mijn solidariteit sneuvelt.'

De baron zag maar één oplossing: op een verlaten plek een kogel door zijn hoofd. (Georg Lichtenberg, in Jeroen Brouwers: "De dood is het beste bolwerk tegen de stormen van het lot.")

Wat een afgrijselijk en eenzame innerlijke strijd moet dat zijn geweest, een strijd die nauwelijks verschillen kan van de doodsangst die hij vreesde. Was het dat? Hij wilde niet tandenknarsend van schaamte uit de oorlog komen en dat de achterklap luidde dat hij een volksverrader was. Was het dat dan? Neen, dat was het evenmin, het was het verraad dat hij niet wilde, preciezer, hij wilde niet, mogelijkerwijs, in een situatie van dwang komen, aan de alles ontterende druk bezwijken en de namen van zijn vrienden prijsgeven, hoe stameland ze ook over zijn lippen zouden komen. Dát bracht hem op 34-jarige leeftijd tot zelfmoord. Gezegd werd dat hij "*durch ein Unglücksfall ums Leben kam*", deze

Baron Otwin Rüdts von Collenberg.

Was het een heldendaad? In Duitse kring, zeker toen en tot lang nadien, heerste daarover grote verdeeldheid en er werd daarom nooit over gesproken. Je hoorde de nationale solidariteit gewoon niet te schenden. Wat goed en fout is, zijn complexe begrippen. Maar er is geloof ik weinig twijfel mogelijk: het is toch moreel hoogstaand je leven te geven uit vrees dat anders dat van anderen ontnomen zal worden. Een ware vriend in een zeer onvriendelijke tijd.

[Ik kan niet verwijzen naar een schriftelijke bron, dit is wat ik onthouden heb uit een tafelgesprek. Er bestaat wel een boek over Huis, landgoed en bewoners van Slangenburg, van de hand van dr. H. Hoppenbrouwers e.a., maar daarin wordt ook bovenstaande toedracht verzwegen.]

10 november 2006

Een Kasteel, De Gastvrijheid, De Vriendschap



De ziel van een huis

Het is een prachtig gebouw, daterend uit de 14de eeuw en oorspronkelijk een mid-deleeuwse havezate. Een paar honderd jaar later is het verbouwd tot wat het nu nog is, maar het kraakt naar oude tijden.

Grote sfeervolle huiskamers met riante zithoeken met ouderwets, met nostalgisch maar ook antiek meubilair, met warme vloeren en tafelkleden, met een reusachtige schouw

met gebeeldhouwde ornamenten langs zij en overal grote schilderijen, vele met typische verbeeldingen uit de middeleeuwen. Precies even betoverend zijn de zeer grote en rijk gestoffeerde tweepersoons-slaapkamers en de torenkamers op de eerste verdieping. Alleen de tweede verdieping, de zolder, kent uitgesproken eenvoud. Daar, op zolder, 'woonde' ik even, in *Morgenstond*. Aan de oostzijde, en door het raam zag ik dat er 's morgens een doorzichtig laken van mist over de weide ligt.

Er zijn elke keer weer aardige gasten en heel weldadige en waardevolle ontmoetingen. De een komt voor bezinning op zijn bestaan omdat er keuzes gemaakt moeten worden, de ander voor louter rust in een omgeving die zo gastvrij is dat het een eiland lijkt in een wereld waaruit gevlucht is, en weer een ander om een bepaalde tekst te voltooien. Velen, zo blijkt, komen er heel geregeld. Sommigen, neen, velen hebben moeilijke, pijnvolle, geschiedenissen achter zich waarvan in deze oase weinig geheim blijft omdat de gasten in alle discretie een voor elkaar verrassende openheid, betrokkenheid en bezorgdheid tonen. In een hotel blijven de vreemden vreemd, maar hier zijn de grenzen ver opgeschoven, er is geen sociale huiver, maar ook is er geen vrijpostigheid, geen opdringerigheid. Mensen zijn gekleed in hartelijkheid want daar is, bij niet allen even nadrukkelijk, ook een onstilbare

behoefte aan. Men laat zich gemakkelijk aanspreken; het gebeurt zó rustig en respectvol dat mensen er verguld mee zijn, wat overigens niet wil zeggen dat iedereen zijn ziel blootlegt. Maar wat vriendschap is, wordt ten diepste ervaren, dat is het wonder(lijke) van Slangenburgh.

Ondanks dat een vlechtwerk van meest donkergrijze wolken geruisloos voor de volle maan schoof, bleven op de avond van 4 november de eikenbomen langs de paardenwei waar ik op uitkeek zo goed weerspiegeld in de gracht dat de schaduw bijna evenveel vertelde over het gebladerte als overdag.

Evenals vorig jaar ben ik weinig toegekomen aan het voorgenomen lezen want al schreef ik een korte impressie over Jeroen Brouwers, zijn boek moet ik nogmaals lezen. Steeds weer ben ik dankbaar opgehouden door persoonlijke, warmhartige, ontmoetingen met vele mensen wier gestalten, gezichten en geschiedenissen mij boeiden, ontroerden en zullen blijven. Naar hen ging mijn aandacht uit, met hen heb ik mij verbonden, en ik heb werkelijk ervaren hoe deze kracht van aandacht – waar zo'n mateloos verlangen naar bestaat – bij sommigen langdurig was ondergesneeuwd en weer teruggevonden werd.

Partir c'est mourir un peu.

11 november 2006

Een toestand van vrede. De Complete



De abdij ligt afgezonderd van de wereld, maar het is een afzondering die de monniken niet opsluit. Het is een levensschool, een gemeenschap, een thuis – een levenswijze die ik zeer bewonder. Hier leven de volgelingen van de heilige Benedictus van Nursia.

Er heerst een zodanige stilte dat je de vogels hoort fluiten. Het is de stilte van nederigheid en toewijding. Het is er vrij van hardheid, van ongevoeligheid. Elke avond om half negen ga ik naar de dagsluiting, de Complete, die slechts op het punt van de korte schriftlezing en de meditatie van elkaar verschillen. De negen monniken gaan naar hun plaats en weldra klinkt het vredige gezang van psalmen. Geen luid gezang, maar zacht en met overgave, alsof een geschenk gegeven wordt. Dan volgt een enkel gebed. De lichten gaan een paar minuten uit zodat de meditatie nog niet door een vonkje kan worden afgeleid. Ondertussen is een van de monniken naar achteren gegaan en luidt de klokken: het Engel des Heren, de Engel die aan Maria geboodschapt heeft. Het licht blijft uit, op het altaar brandt een kaars. De monnik laat de klok driemaal slaan, bidt in stilte een Wees gegroet en herhaalt dit nog tweemaal. Tot slot klinken er welluidende, feestelijke, ontroerende klokslagen. Met volle slag.

De dag is gesloten.

Strijd en aanbidding, het een evengoed als het ander moet het voor hen zijn. Geen gemakkelijke

liefde. Net als bij mij thuis waar het leven anderhalf jaar geleden kantelde naar een vorm die we niet gewend waren. Het is volstrekt irreëel te denken dat de tegenspoed ons niet deren kan of te verwachten dat het maar verdoezeld moet worden. We willen het allemaal goed hebben, het geluk proeven, de wind in de zeilen, maar het is ondenkbaar altijd op de toppen van het ideale stand te kunnen houden. Het is juist de kunst te volharden als het een tijd tegenzit, als de keerzijde het geduld beproeft.

Net als bij iedereen thuis. Het leven is niet alleen een feest, het is ook strijd.

[Foto Joop van Reeken, St. Willibrords abdij, het Benedictijns kloosterleven – de Complete, dagsluiting.]

11 november 2006

Elke weg is goed, als die maar een hart heeft



De monniken, de sobere maar warme want in Romaanse stijl gebouwde abdij, doen mij telkens weer prakkiseren over de al zo dikwijls heldhaftig geuite 'wens' ook monnik te willen zijn. Maar ben ik een monnik? Ben ik de man die een dergelijke eenzaamheid de baas zou kunnen worden, de man die een harmonieus begrip heeft over de schoonheid van Jezus Christus "die ons bemint ten einde toe"? Ben ik de man die tevredenheid, innerlijke rust, zou vinden in een onthechte levensstijl, werkelijk in staat me te wijden aan een leven met God, de man met een diep verlangen naar het geluk van een evangelisch leven?

Ik ben de man die vaak *gezegd* heeft monnik te (hebben) willen worden, die een diep respect en

genegenheid voelt voor het monnikenleven, hoewel mijn beeld lang niet samenvalt met de realiteit ervan, en ik ben ook de man die zich wel herkent in het ideaal dat hen drijft, maar het is tevens een levenswijze waarvoor ik terugdeins, die me verwart en aan alles doet twijfelen – en precies dat wil ik niet, ik houd vast aan wat ik het *goede* vind. Of is het *durven* en ben ik weer niet moedig genoeg? Nee, dat is het niet – en het is evenmin de 'geslotenheid', maar, hoewel ik graag in de abdij kom en dat is in feite slechts de kapel, 'de complete', - ik weet dat ik het niet kan missen: de ontmoeting, de betrokkenheid op anderen, de harmonie, de gehechtheid aan veel en velen, de inspiratie door al wat er gebeurt, de menselijke aanraking, de tederheid ...

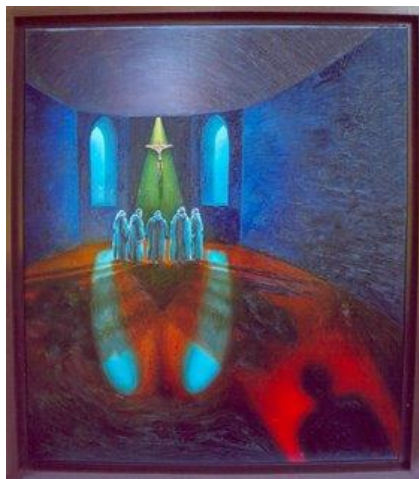
De monniken hebben een hart voor Christus, voor de *onveranderlijkheid*, maar hebben ze ook een sprekend hart voor elkaar? Leven ze voor zichzelf, elk het eigen pad, of leven ze werkelijk in gemeenschap? Steunen ze elkaar, bemoedigen en troosten ze elkaar, inspireren ze elkaar en de gemeenschap?

Het is wellicht onnodig al deze vragen te stellen. Als ik in de abdij ben dan voel ik me thuis, het raakt en ontroert me, maar we hebben allemaal (niet één weg) slechts één leven, en dit is het mijne. En ik weet dat de weg die ik volg een hart heeft.

[Afbeelding: Titus, Rembrandt.]

12 november 2006

De ascese, de solitaire levenswandel, de realiteit



Monnik zijn, de afzondering van de wereld, woestijn en oase tegelijk – de discipline, de confrontatie, de rumoerloze zoektocht, de bezinning, zo min mogelijk verleidingen, de herhaling van almaar hetzelfde - houdt verband met bidden, niet omdat de monnik er een belangrijk deel van zijn tijd aan besteedt, maar omdat het de eerste plaats moet krijgen. “Niets is belangrijker dan bidden”, dat schrijft Sint Benedictus. Kees Fens in De regel van Augustinus: “Het innerlijke bidden moet overeenstemmen met het uiterlijke. Dat is het begin van de contemplatie.”

Bij Augustinus lees ik nog deze mooie, universele, regel: “Spreek geen harde woorden. En zijn ze u eenmaal over de lippen

gekomen, deins er dan niet voor terug diezelfde lippen te gebruiken voor het genezende woord: ze brachten ook de wonde toe.”

Ik zag het gebeuren toen Adelaïde in de huiskamer opmerkte: “Ik ben een en al luisterend oor.”

“Ik geloof er geen bal van”, was de onverwachte sneer van Ilse. Adelaïde keek haar geschokt aan en snelde de kamer uit.

“Ze is zó druk, hoe kan ze nu luisteren?” Ilse, al halverwege zeventig, keek me verbouwereerd aan, met volle doordringende ogen in een bleek gezicht. Ze is gewend te provoceren, maar het is vooral een uitlokking tot dialoog.

“Je hebt haar gekwetst Ilse. Ze is wel druk, maar ze heeft levendige aandacht.” Dit is niet overdreven. Adelaïde heeft het vermogen bij anderen stukjes goud tevoorschijn te halen.

“Ik ga naar haar toe. Ik móét het goedmaken.” Met betraande ogen en gekromde rug liep ze naar de hal. Omdat het bijna etenstijd was, begaf ik me een minuutje later eveneens naar de hal en zag ik dat de omhelzing het harde woord weer uitwiste.

[Schilderij van Jorieke Putman, 'De Complete', Kapel Achelse Kluis]

13 november 2006

Het levensvuur van aandacht



In het Zuid-Hollandse Dirksland woont een vriend die de ziekte van Kahler heeft (kanker). Nee, hij is gelukkig niet in levensgevaar, maar vanwege de gestegen plasmacellen in het beenmerg ondergaat hij momenteel nare behandelingen, chemo en allerlei bijkomende medicatie, teneinde in een fase terecht te komen waarin de ziekte stabiel is, zal stagneren, ophoudt een directe dreiging te zijn. Hij stelt zich twee fundamentele vragen: *'Is het wel goed uit te leggen wat er*

allemaal gebeurt? en *'Kunnen we er wel mee omgaan?*

Vanaf het begin heeft hij gedetailleerd uitgelegd hoe het vooral fysiek met hem was gesteld, wat de aard en de variatie van de behandeling kon zijn en uiteindelijk ook werd, welke (mogelijke) gevolgen zouden kunnen optreden en hoe telkens getast werd naar de veranderende prognose.

De psychische last van wat je overkomt wanneer je kanker hebt, hoe het in je grijpt en graaft, hoe breekbaar je je voelt, hoe onwetend het je maakt, blijkt vaak moeilijk uit te leggen, het is voor velen een pijnlijker last dan al het andere. De machteloosheid, de donkere eenzaamheid soms, de angst, de onzekerheid, de rusteloosheid, de somberheid - de zorgeloosheid die niet meer wakker lijkt te willen worden. Terwijl je levendig wilt zijn en opgewekt, raak je sprakeloos. De vuren zijn niet gedoofd: er is hoop, er is de belofte dat de narigheid beterschap brengt, er is het uitzicht dat het anders wordt.

Hij en zijn vrouw gáán ermee om zover hun kracht, moed en nabijheid reikt, en dat is verder dan nu te geloven is. Het is een vermoeiend maar geen onbegaanbaar pad. Alleen een blijvende aandacht en nabijheid kunnen het leed verlichten, zijn troostend, zelfs zonder dat er almaar over wordt gepraat - dat is het grootste geschenk, en dat het voor de ander weldadig blijkt, dat is weer zijn geschenk aan haar.

Het oog naar de ander blijft een weldaad, niet alleen wanneer de kwetsbaarheid zich feitelijk toont, maar elke dag opnieuw, levenslang. Het oog op het *goede* is nooit schadelijk, het brengt baat, het verzacht, het stemt mild en maakt het bestaan van lichter gewicht. Het is dit oog dat samenbindt.

14 november 2006



Denkend over de zin van het leven gaat het er om of ons leven een doel heeft, ergens heen gaat en of het iets wil zeggen, een betekenis heeft. Deze twee dimensies, richting en betekenis, verwijzen naar iets dat buiten ons ligt, zoals de zin in het katholieke geloof altijd verwees naar het hiernamaals, zoals woorden naar andere woorden verwijzen en tekens naar iets anders dan tekens.

Wat kan het leven zin geven?

God heeft een zin voor gelovige mensen. Maar wat betekent Hij? Wat zou Hij nastreven? Dat weet alleen God, maar ook Hij verwijst naar elders, naar de Drieëenheid en de schepping: er is slechts zin in de

relatie, in de ontmoeting. Er is zin in mijn leven indien het zich in dienst stelt van iets anders: een zaak die ik rechtvaardig vind, een waarheid die ik zoek of verdedig, mensen van wie ik houd, iets wat ik nastreef.

Waar we naar toe gaan, om die vraag gaat het niet, dat weten we maar al te goed: naar ouderdom, naar de dood. Het gaat er om wat we willen. Niet of het leven een zin heeft, maar wat het waard is.

Alles zegt ons iets naargelang de liefde die we ervoor voelen. Die bestaat slechts in de relatie.

Leven en dood, en het enige dat deze twee verbindt is het leven zelf. Het leven is geen raadsel dat we moeten oplossen. Het is geen wedloop die we moeten winnen. Het is een avontuur, een risico, een inspanning die de moeite waard is als we ervan houden.

Er is geen absolute zin in dit vergankelijke leven. Het zoeken naar de zin van het leven suggereert dat de zin reeds ergens bestaat en dat we hem slechts hoeven te ontdekken. Maar er is geen verborgen zin, alleen het leven brengt de zin voort. De zin hoeven we niet te zoeken of te vinden; we moeten hem voortbrengen, bedenken, maken. Dat is de functie van het denken, de functie van de liefde, de kunst. Het is goed te moeten nadenken over hoe collectief geluk, gedeeld geluk, kan worden bevorderd. Nadenken en bevorderen: niet alleen erover nadenken maar er ook naar handelen. Dit moeten is te ervaren als opgave, als uitdaging, om het lijden te verminderen en om samen te leven, op de best mogelijke manier.

[Schilderij "De ontmoeting" van Wil Lof]

14 november 2006

'Poëzie van gebroken levens'



Solidariteit is geloven in een menselijke samenleving

Kamiano van de Sint-Egidiusgemeenschap is een restaurant in Antwerpen voor thuislozen en anderen die het moeilijk hebben.

(Sant'Egidio is een christelijke lekgemeenschap die in meer dan zestig landen van alle continenten 40.000 leden telt. Die komen samen voor het gebed en knopen vriendschap aan met de armsten van de eigen

stad. Op wereldschaal zet Sant'Egidio zich in voor de dialoog tussen godsdiensten en de vreedzame oplossing van conflicten.) Kamiano staat voor respect en waardering voor de uitgesloten. Tweemaal per week kunnen de mensen er terecht voor een volledige verse warme maaltijd. Het is een open huis waar mensen in nood vriendschap en luisterbereidheid ondervinden, waar ze respect ervaren en hun waardigheid kunnen weervinden, waar ze zelf bepalen of en wanneer ze hun verhaal doen. Voor de vele vrijwilligers zijn deze mensen geen probleemgevallen waar ze vaak voor doorgaan, maar in de eerste plaats vrienden. "Vriendschap is het hoofdingrediënt van iedere ontmoeting."

De Kamiano-boetiek biedt tweedehandse kledij aan. En binnenkort is er ook de mogelijkheid van medisch onderzoek, wasgelegenheid en is er een kapper. Alles gebeurt gratis en op basis van vrijwillige inzet, zonder professionele krachten. 'Voor niets hebt gij gekregen, voor niets moet gij geven', is een evangelisch principe dat de Sint-Egidiusgemeenschap hoog in het vaandel draagt. Het boek Bob wil geen schuldigen aanwijzen voor de hulpeloosheid en verlatenheid van zwervers. "Niet de schuldvraag telt – want die is vaak maar een reden om ons niet verantwoordelijk te voelen – wel ons antwoord op de vraag van een medemens in nood."

Dirk van der Goten is leraar en een van de vrijwilligers van Kamiano. Hij brengt het verhaal van tien mensen maar is zelf geheel afwezig, totaal onbelangrijk. Even, in de epiloog, is de auteur er zelf in enkele regels, maar verder zijn de verhalen de ongeschreven boeken van de mensen zelf. Mooi? Triest? Mooi is het woord niet, de tristesse, dat is het leven, zoals ook de schoonheid. Het is een indrukwekkend en ontroerend boek, geschreven door een vriend die luisteren kan. (Maar ook schrijven.)

[Dirk van der Goten (2004), Het boek Bob. Verhalen uit Kamiano, Lannoo; ISBN 90 209 5877 1, 160 pag., geb., € 16.95.

Schilderij: "Zwerfmensen" van Françoise Blommaerts.]

15 november 2006

Tussen schijn en wezen



Een vrouw gezegend met verstand,
met ernst en aldoor sprankelend blauwe ogen,
die vrouw, haar levenslust, kiest het onbekende, gaat
in tempo het vrije pad en kampement.

Zij telt haar zegeningen van het tekort,
schikt met kinderen lot en geborgenheid, en
bewandelt onvermoeibaar wegen van natuur,
meditatie en vrije expressie -

en wordt toch geraakt door het onverwachte,
het leek onbestaanbaar er niet door getroffen
te kunnen worden, maar wijsheid ontvangt, een hart
veroverd wat niet kent. Haar verhaal zal verbazen.

Zij, een schoonheid met gulle lach, plots wordt zij stil,
sprakeloos, zij is ontroerd, zie haar ogen, haar verwondering.

Het is oorverdovend stil, hoor haar muisstille hart, *as calm,*
as calm as the moon above the woods.

[Voor Romée. Afbeelding: Botticelli, *De herfst*.]

16 november 2006

Verscheurde stilte



Elke keer zocht Mette in de grote huiskamer van
het kasteel het stilste plekje. Zwijgzaam, een
schoon gelaat vol angstige zorg, treurigheid en
lijden. Ze ging dáár zitten waar alles te overzien
was en staarde voor zich uit alsof ze er niet bij
hoorde maar ze was er wel. Haar gestalte sprak
alsof ze in de herinnering leeft, alsof ze het leven
niet meer begrijpt en toch ergens reikhalzend naar
uitziet. Zou in die zo opzettelijk gecreëerde afstand
ook het verlangen zijn verborgen begrepen te

worden? Gerespecteerd, even waardig als wie ook in de kamer, de kamer van het gesprek, van de lach, van de genegenheid. Soms toverde Mette een vage glimlach in haar mooie, bleke gezicht dat omzoomd is met zilvergrijs haar, maar ik wist niet of het verlegenheid was, alsof ze opeens gewaar werd ontdekt te zijn – maar er is daar ook geen schuilhoek waarin ze kan wonen.

Tijdens het eten ging het even over kinderen en Ruth vroeg haar of zij kinderen heeft. “Kinderen ...?” Mette herhaalde het woord kinderen alsof ze er over moest nadenken dat zeggen dat ze geen kinderen heeft het gemakkelijkste antwoord zou (kunnen) zijn. Toen zei ze: “Neen”, maar een ander was al aan het woord en haar neen werd nog slechts in een ooghoek opgemerkt, en genegeerd. Haar neen klonk wel beslist, maar tegelijk ook onzeker alsof ze het juiste antwoord in het midden wilde laten. Mette neemt geen deel aan het gesprek, en als er even niet aan is te ontsnappen, zijn haar antwoorden cryptisch, zacht, niet bits of luid, ook geen onontwarbare taal, maar precies wat het woord betekent: duister, verborgen.

Niemand is de redder van de ander. Soms is het beter geen vragen te stellen, terwijl je haar niet wilt ‘laten’ maar niet weet wat wel als goed wordt ervaren. En er zijn zoveel vragen waarop het antwoord niet is te vinden. Ik kan wel denken, ‘kom eens uit je hoofd’, maar ze laat zich kennen als zacht en zwijgt alsof ze haar verhaal is verloren. We liepen samen door de lange laan in het bos van Slangen-burg, zij was niet alleen, en nu ik dit schrijf en met weemoed aan haar denk, ben ik verloren wat ik haar heb verteld.

“Ik hoop dat het je goed gaat als je straks weer thuis bent.”

“Thuis”, fluisterde ze - “je bedoelt de plaats waar ik woon.”

“Ja.” Dit is niet cryptisch, dit is schrijnende eenzaamheid.

Het maakt me eenzaam dit te weten.

[Schilderij van Joke Blaauw, “Roos” – maar een roos met een ander verhaal dan gewoonlijk van een roos.]

16 november 2006

Wat ik bracht, tot nu, deugt het?



Hoe dikwijls ik me die vraag niet heb gesteld, deugt het wat ik schrijf? Vaak leef ik in de twijfelachtige spanning dat het mooi is, warm waar nodig want ik heb een afkeer van het kille, abstracte, saaie onpersoonlijke vertoog, dat het misschien poëtisch is hier en daar maar helder, maar dat het toch niks voorstelt, dat het te bont is, te omslachtig en dat ik me verbeeld te kunnen schrijven. ‘Schrijver, ik?’ Vragen die (ook) Jeroen Brouwers zich stelde toen hij in zijn verwaarloosde boshuisje Krekelbos worstelde met *Trommels en trompetten*, de novelle die na veel gefoeter en geploeter

in 1973 verscheen, - en jubelend werd ontvangen. Hij was toen 33. Toen ik 33 was, in 1982, verscheen mijn eerste boek, *Beschermd wonen*, verramsjt en voorgoed vergeten.

En nu, in *Crossing my soul* put ik uit deels oude aantekeningen of refereer aan net gelezen teksten, ik steel uit mijn dagboeken of kopieer passages die ik schreef, ik knip, plak en polijst betekenissen en als alle grammatica in orde is, rommel ik aan mijn ritme. Ik roffel net zo lang op de trom tot het mij aanstaat. Laat mij maar zijn die ik me misschien verbeeld, zoals ik hier (in oktober) eerder schreef in 'een (onvolkomen) psychologisch portret'. Een kunstenaar ben ik niet, een goed levenskunstenaar misschien evenmin, maar een schrijver die puzzelt met zijn gedachten, met zijn bekommernissen, die ben ik zeker. Maar deugt het ook?

Jeroen Brouwers (in 1973, in een voor hem hoogst verwarrende en verdrietige periode want zijn huwelijk raakt op een dood spoor en zijn geliefde met wie hij enige jaren een verstolen relatie had, *Nachtschade* (soms verschijnt ze als Iris, elders als Aurora en weer ergens anders heet zij Lis) – “de felste liefde van zijn leven met een adembenemend lijf”, Anne, dochter van Jan Walravens - , pleegt zelfmoord): “Ik verbeeld me dat ik kan schrijven. In mijn vormingsjaren is mij zowel op kostscholen als door mijn ouders met roomskatholieke dril bijgebracht mezelf ‘niks’ te vinden, ergo het werk mijner handen nog nikser, daar dit met ijdelheid en hoogmoed tot stand is gebracht.” En steeds stelt hij de gewetensvraag: *Deugt het?*

Welke fictie behoort tot de feiten? “Nachtschade en ik zijn in 1979 gehuwd en tot 1992 bij elkaar gebleven, onze dochter, geboren in 1980, heet Anne.”

[JB, *In het midden van de reis door mijn leven*, Atlas 2006. Afbeelding: “The Writing Man” van Eulabio Fabie de Silva]

17 november 2006

Jeroen Brouwers' reservoir



Wat in foetusstaat verkeerde en al een auteur had

Hij dacht (JB), ik sta “in het midden van de reis door mijn leven” en het verloop van mijn woestijntocht, al mijn ervaringen en inzichten, zal ik nauwkeurig noteren. Dat gebeurde niet in een enkel schrift, maar op talloze, honderden, stukjes papier, vodjes, in schoolschriftjes en kladblokken, maar lange tijd werd niets daarvan weggegooid. Integendeel, het vormde een papiermijn, een oase, te zien als een ‘oerboek’, waaruit hij nog jaren kon putten.

Die archiefdozen of met elastiek bijeengehouden snippets en blaadjes, althans wat er werkelijk van de oerfragmenten bewaard is gebleven en waaruit uiteindelijk een van zijn grootste werken

ontstaat zoals Zonopgangen boven zee en De zondvloed worden opnieuw ingezien, zowel door de schrijver zelf als door Johan Vandenbroucke. JB is nu 66, “dus aan het eind van de tweede helft en dit

(In het midden van ...) is mijn testament.”

Brouwers woonde altijd in stiltegebieden, ook nu nog, zij het “in een aanzienlijk gerieflijker huis” in Zutendaal, in een bos in Vlaanderen. Zijn huis heet ‘Noli me tangere’: raak mij niet aan, blijf uit mijn buurt, laat mij met rust. (In 2005 schreef ik samen met Frans B. ‘Raak me (niet) aan’ voor het fraaie boek over het Utrechtse Catharijnehuis voor dak- en thuislozen – waar het juist om de waardevolle figuurlijke betekenissen gaat van de aanraking.) Maar toen hij in 1973 in het Krekelbos woonde, in de bossen van het Vlaamse Rijmenam, hield alles hem van het werk, “alsof er een noodweer door zijn hoofd tolt”. ‘Het gaat rot met mij. Dus ik ben.’ Het zijn z’n loden jaren.

Het eerste mooie hoofdstuk *Het Grote Boek*, gaat, behalve dat het laat zien wat van alle schrijfsels op desnoods boterhamzakjes, als het maar van papier was en niet een dood herfstbad, van waarde bleek – “het erts waaruit later beter gelukte teksten konden worden gewonnen” -, onder meer over het doorstrepen, het met een dikke viltpenstreep doorhalen van gebeurtenissen, ergernissen, frustraties, inclusief zijn baan bij Manteau waar hij zich bezighield met kortademige ijdele prullen van anderen, het schrappen van alles dat hem beklemde. Het eerste hoofdstuk gaat ten slotte over al wat al lang op kladpapiertjes geschreven stond en een bestemming kreeg in verscheidene boeken, verhalen of tekstcollages: “ik hoefde ze maar aan te kleden en te kammen om er literatuur van te maken.” Het zeer openhartige hoofdstuk is in die zin een inleiding op het derde hoofdstuk: een dummy vol aantekeningen, aanvullingen en veranderingen, een overblijfsel van terzijde gelegde teksten, de uiteindelijke weergave hieruit van *In het midden van de reis door mijn leven*. Het tussenliggende tweede hoofdstuk is een essay van Johan Vandenbroucke. Het is een analyse van de oerfragmenten waaruit nogmaals blijkt dat ‘alles naar alles verwijst’, zoals JB zelf, ik weet niet mee waar, ooit zei over zijn boeken: het zijn net luciferdoosjes die je almaar in elkaar kunt blijven schuiven. Tot slot volgt dan De Exelse testamenten, een magistrale, ontroerende nagedachtenis aan zijn eerder gestorven geliefde. In een decor van storm, “de wind sloeg daken van huizen en smeed ze op rijdende auto’s”, zich bijtend, zich in het gezicht slaand, onder die stormwind kwam het doodsbericht en meteen ook de razende angst: “om het alleenzijn, de ontheemdheid, de misluktheid, de machteloosheid en de talenteloosheid, de vergeefsheid van alle dingen. Maak mij warm met je handen, ik heb het zo koud. Iris, Iris!”

Ik ken geen Nederlandstalig schrijver op wiens naam ik liever kom dan JB – hoewel dit te kras is gezegd. Met hoeveel genoeg las ik niet Wolkers, Morriën, van Zomeren, Buddingh’, van der Heijden, de Wispelaere, Warren, maar het Brouweriaanse is wel heel bijzonder, het meest ambachtelijke.

[Uitgave van Atlas, 2006, met vele niet eerder gepubliceerde biografische gegevens, documenten en foto’s.]

17 november 2006



Wegwijzer: halverwege november is een aantal postings van begin deze maand door de onzichtbare hand al opgeborgen in het archief. Voor een volledig overzicht klikt u direct op 'november'. Aarzel niet eens een reactie te schrijven.

18-11-2006



Greta: "Hoe vaak ik niet tegen Jules heb gezegd: 'zullen we maar uit elkaar gaan', neen, ik houd van hem hoor, maar denk dan, is dit alles, ik wil groots en meeslepend leven." Ze denkt er vaak over te vluchten maar pakt nooit haar biezen; dat is ook niet werkelijk haar wens, maar het tekent de onvermijdelijke onrust van de mens. Geborgen in liefde, geborgen in de zorg voor twee kinderen, maar toch, is dit het?

Maar wat is 'groots en meeslepend'? Ervandoor gaan met een jazzmuzikant die het komende weekend optreedt in Berlijn en volgende week in Parijs waar je erachter komt dat hij een vrouw en kinderen heeft, dan troost zoekt bij zijn vriend die je meeneemt naar Kopenhagen tot je na enkele

weken ontdekt zwanger te zijn? Hoe zou haar fantasiewereld er uitzien? Groots en meeslepend - maar nog altijd geen antwoord op wat dat dan is. Het doet even denken aan Coetzee die een groot dichter wilde worden met een wild liefdesleven. Het werd anders, groots, maar wel heel anders.

[De afbeelding hierboven: *Daydream*, van David Schluss.]

19 november 2006

Hoe zullen we het noemen: *menselijke waarheid*?



“Aandacht, nabijheid, liefde, toewijding ... en daaruit zal een mens opstaan.” Dat is niet een cryptische verwijzing naar de verrijzenis, maar een uit ervaringen van velen geboren inzicht, hoewel ik hier Andries Baart citeer, “het is de kiem van een relatie.” Wanneer een zorgverlener, van welke discipline ook, louter denkt in protocollen en technieken of direct afkoerst op ‘oplossingen’ of er aan de andere kant met zijn hoofd niet bij is, heeft h/zij slechts oog voor een specifiek probleem

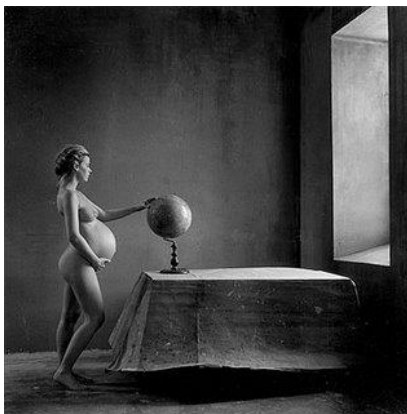
waarbij de persoon om wie het gaat ongezien of ongemoeid blijft. Dát is het stille en onpersoonlijke geweld waarvoor vrijwel iedereen een feilloze antenne heeft, zich genegeerd voelt, meteen proeft dat zijn of haar verhaal er niet toe doet, niet van waarde lijkt. Dat is de afwezige, asymmetrische houding, haaks op de behoefte en belangen van de ander die primair respect, erkenning, begrip en aandacht verlangt.

“Gerespecteerd te (willen) worden is de meest onuitroeibare eigenschap van het menselijk hart”, zegt Blaise Pascal. Niets is zo beschadigend als het ondervinden van een ‘Wille zur Macht’, dan keer op keer, stelselmatig, vernedering te ondervinden. Daarom schrijft de Israëlische filosoof Margalit, “dat we het goede niet hoeven te bevorderen, maar het slechte, de vernedering, dáár moet onze aandacht op gespitst zijn, die moeten we bestrijden.”

[Zie het (mooiste) essay over *Aandacht* van Andries Baart (Lemma, 2004). Schilderij “Aandacht” van Herman Tulp.]

20 november 2006

De dag van de rechten van het kind



Het kind dat naar de wereld komt, gevraagd als het in liefde wordt gewenst, daar waar het licht door de vensters schijnt, het kind zich geborgen ‘weet’ en bejegend wordt als beschermwaardige medemens, daar kan een kwetsbaar kind in thuishouden.

De moeder en de wereld hebben een fascinerend verbond.

Hoeveel 'koninkrijken' zijn er niet die daar niets van begrijpen?

Alle andere gedachten zijn van uzelf.

[photo Christian Coingy]

20 november 2006

Een observatie



Daartegen kant zich deze dag.

Toen ik na een jaar oponthoud weer eens per trein naar Den Bosch ging, op de dag dat voor meteorologen de lente begint maar een koude noordoostenwind over de perrons blies, was ik de stille getuige van klein maar tenenkrommend geweld. Een jonge bleek uitzierende moeder wist zich geen moment te beheersen naar haar om onduidelijke redenen huilende dochtertje in de kinderwagen.

“Hou op met dat gedrein.” “Stil nu”, snauwde

ze van bovenaf. “Stil jij!” Maar dat was tevergeefs. En in het huilen vroeg het meisje: “Mamma boos?”

“Dat weet je best kleine trut. Dat gedram. Denk daar maar eens over na, dreinkop!”

“Ophouden zei ik!” Haar bloed kookt. Zij laat zich gaan, ze beeft en trilt. De uitzinnigheid een dreumes zoiets toe te bijten. Ik liep wat passen verder zodat ik het meisje kon zien; ze bleek een peuter van amper drie jaar wier verdriet genegeerd en geschonden werd – haat is geweld tegen het hart - en dat schaamteloos geboden kreeg over haar gedrag na te denken. Nu reeds kreeg ze de ellende van haar moeder over haar heen, alsof het een menselijke wet is dat te doen, terwijl er altijd wordt gezegd het juist anders te (willen) doen dan je ouders je voordeden. Maar hoe is het voor hen die geen geluk hebben gekend. Is het dan nog te leren en door te geven? Geluk is wel geen doel op zich, maar in de vorm van aandacht en mildheid en toewijding wel een grote behoefte, zoniet de eerste. Ik zag een gezichtje vol tranen en snotterigheid. Haar moeder bleef al die tijd achter de wagen staan, rookte starend ‘ins hinein’ haar sigaret en dronk haar ‘perron-koffie’. Het kind lijkt een ongelukkige last. Waar is haar liefde, haar verantwoordelijkheid, haar zelfbeheersing? Ik voelde me sprakeloos en bedacht dat dit openlijke drama mogelijk slechts een flauwe afspiegeling kon zijn van hoe het er thuis aan toe gaat als het deze vrouw niet naar d'r zin gaat en dat het kleine meisje geen hoop kent op een trooster(es). ‘Mogelijk’, al geeft het ‘dat weet je best kleine trut’ en ‘dreinkop’ een sterk vermoeden dat het niet toevallig om een slecht moment gaat. Niets is hopelozer dan het zonder deze liefde te moeten stellen. Geen vriendschap. Geen respect.

Eeuwige eenzaamheid?

[De dag van de rechten van het kind. Afbeelding: Moeder en kind, Willem Hofhuizen.]

20 november 2006

Casper als definitie van geluk



Op de dag dat we ons 'de rechten van het kind' herinneren, moeten we niet alleen aandacht schenken aan situaties waarin deze rechten worden geschonden, waar kinderen op ongelooflijk grove wijze worden miskend, mishandeld of misbruikt. Casper, het zoontje van mijn nicht en petekind, van Debby en Arthur, is drie jaar en kraait van plezier. Onbeschadigd

en zorgeloos, een onbevangen, stralend gelukkig zieltje. Zo willen we het voor alle kinderen. Een warme, onuitwisbare innerlijke vorming is ingezet.

[Foto Arthur Ras.]

21 november 2006

Zonder geweten zou ik mijn ziel ruïneren I



Frederik, een sympathieke en intelligente groenteboer uit Kerkrade was, zonder het me op te dringen, ervan overtuigd al vele malen eerder te hebben geleefd.

“Wat herinner je je dan uit die vorige levens?”

“Niets”, zei hij, “als je je niet kunt herinneren wat je geweest bent, maar wel het gevoel ervaart, dat wat je aantrekt, goed aan voelt, dan kun je ervan uit gaan dat het zo is, dan is je gevoel sterker ontwikkeld dan je herinnering. Het is een innerlijk weten terug te komen totdat ik de lessen van het leven heb geleerd. Misschien dat jou dit met je nek niet zonder bedoeling is overkomen. De ziel stuurt zo dat je huidige leven op een bepaalde manier samenhangt met vorige levens, als het ware om het eigenlijke leven te kunnen voltooien. Wanneer of na hoeveel levens dat is volbracht, is

onbekend, maar wat evenmin bekend is, is wat nu precies volbracht of voltooid moet worden.”

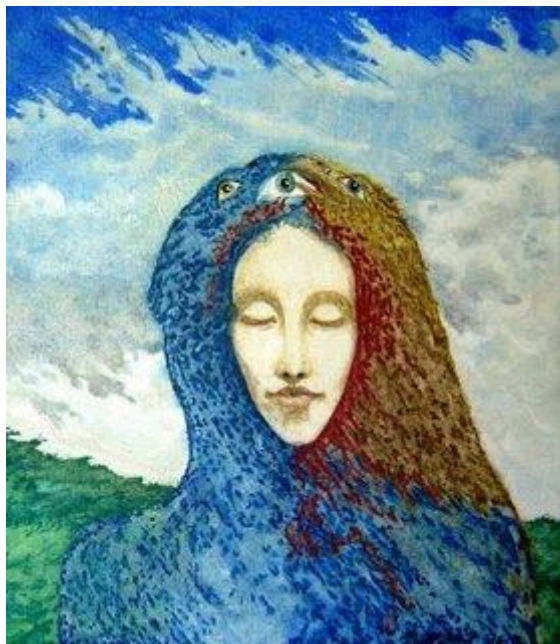
“En wanneer is er sprake van voltooiing van een mensenleven waarvan het een gegeven is dat het altijd tekortschiet”, antwoordde ik. “Het menselijk tekort, geen perfectie, onaf(gemaakt). Eigenlijk zeg je ook: de ziel stuurt zo, dat je in situaties terechtkomt waar je opnieuw verder van kunt leren. Een

bekend psychologisch gegeven Frederik: de menselijke herhaling, en dan wordt bedoeld: de herhaling in het eigen (huidige) leven, de herhaling van gedragspatronen, van een manier van leven die toont alsof je van vorige vergelijkbare gebeurtenissen niets hebt geleerd. Vrijwel ieder mens overkomt en herkent dit. Het is deels karakterologisch, deels cognitief, dat wil zeggen, een kennisprobleem, dat je onvoldoende leert van ervaringen, denkt ach het zal dit keer wel anders zijn of meevallen - of men is overmoedig en zegt, neen hoor, dat gebeurt me niet nog een keer. *Hoe* het niet nog een keer gebeurt, weten mensen vaak niet.”

[Adam and Eve (schilder onbekend) – The ability to choose.]

21 november 2006

Zonder geweten II



Alles dat ik opmerkte, was niet tegen reïncarnatie, ik sta er voor open, maar ben niet direct gelovig in dit opzicht. En dat we op veel vragen het antwoord niet weten, brengt me evenmin tot geloof. Ik houd me liever bezig met de realiteit waarin we leven, daar heb ik mijn handen vol aan. Ik denk na over situaties waarin het mensen slecht gaat: over dak- en thuislozen, chronisch psychiatrische patiënten, vraagstukken van armoede – ik herken nooit de gedachte dat het lot hen treft om ze een lesje te leren. Dus mijn nek en alles, ‘het moest gebeuren’ Frederik?”

“Ja, luister, dat zou ik niet durven beweren”, zei hij. Maar even zachtmoedig als vastberaden voegde hij

er aan toe vast te geloven dat alles een reden heeft. “Geen toeval? Geen menselijke keuzes?”, probeerde ik. “Alles gaat zoals het gaat?” Frederik knikte. Ik vind dit onwaarschijnlijk, een dergelijk soms verlamme houding naar situaties waartegen je in opstand dient te komen. “Ik geloof in persoonlijke moraliteit.”

“Wat bedoel je?”

[Afb.: Le combat de la conscience van Marcel Archard.]

21 november 2006

Zonder geweten ... III



“Dat je voortdurend keuzes maakt, morele afwegingen, dat je je afvraagt wat in deze situatie wijs of goed is om te doen. Dat doe jij ook. Je vertelde immers over je ervaringen in de bouw waar je vroeger als tegelzetter werkte. Onlangs heb je dat weer opgepakt, de eerste drie dagen van de week in de bouw als tegelzetter bij een tegelzetterbedrijf, en die andere drie dagen in de eigen zaak. Na drie weken gaf je er de brui aan. Waarom?”

“Ja, luister. Het valt niet mee weer in de bouw te werken, dat is heel anders dan vroeger. Tegenwoordig wordt alles verlijmd, het vak (in de specie zetten), dat is er niet meer bij, het moet vlug gebeuren, vlug, tijd is geld. Je komt niks anders dan slecht afgewerkte wanden en vloeren tegen, je verhaal doen bij een uitvoerder kun je beter niet doen, want hij trekt zijn schouders op en zegt dan dat hij er niks aan

kan doen, die voelen zich meteen aangevallen! Ik stopte ermee uit onvrede, ik lever goed werk af of geen.”

“Precies. Een andere factor dan je persoonlijke moraliteit kan ik niet bedenken. Die is er gewoon niet. Een vrije morele keus doet er wezenlijk toe. Je was niet willoos uitgeleverd aan de uitvoerder; je kon besluiten mee te gaan in de moderne bouwgewoonte maar ook je eigen geweten laten spreken. Niet alles gaat zoals het gaat. Soms kun je ergens moeilijk onderuit, de omstandigheden zijn dan meer bepalend, soms helpt het toeval je een handje maar vaak is er ook de vrijheid. Jij bepaalde of je verder zou gaan in de bouw. Als je niet zoveel scrupules had, was je ermee doorgegaan. Het verdiende tenslotte goed.” We gaan niet willoos mee in de waan van de dag, we veranderen onszelf, we nemen standpunten in en volgen het pad dat ons goeddunkt.

[Afb.: 'Wise guys' by Denton Lund]

22 november 2006

Zonder geweten ... *and the ability to choose* IV



Frederik vertelde me ten slotte, dat naar zijn overtuiging alles gaat zoals het moet gaan en dat het een bepaalde bedoeling heeft. Maar de filosoof Van Tongeren ontkent dit met stelligheid. In *Het lot in eigen hand* lees ik: “Als alles noodzakelijk gaat zoals het gaat, is er creativiteit noch vrijheid, is er geen moraal, heeft een ethiek ook geen enkel fundament.” Zie je Frederik, het leven is geen boek of tekst die klaar is of zwijgt.

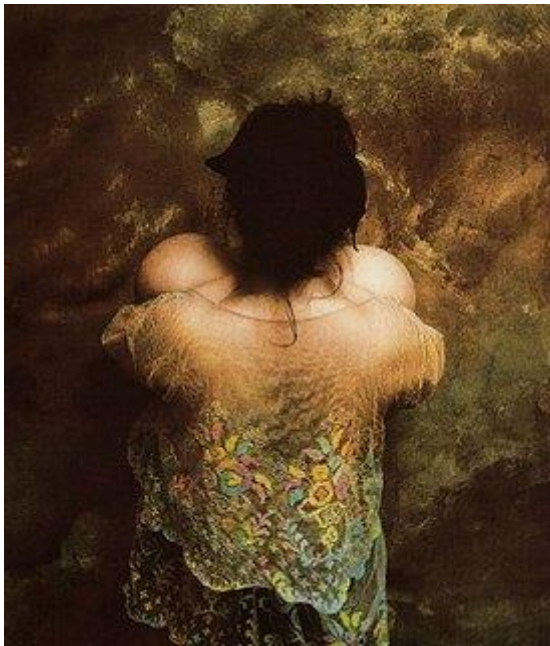
“Lichaam is lot”, schrijft Karin Spaink, en zij vervolgt aldus. “Zelf heb ik een noodlottig lichaam, het is

immers ongeneeslijk ziek. Mijn lichaam is ziek, niet mijn geest." Door deze zienswijze kan zij haar ziekte over het hoofd zien en een creatief leven leiden, "zolang mijn lichaam alleen maar mijn lot blijft kleuren en niet mijn hele leven gaat bepalen. Dan wil ik dood." Neen, je kiest misschien niet zoveel in je leven, maar "waar het op aankomt", zegt Paul de Wispelaere, "is het maximum te halen uit je beperkingen."

["Soul" by Marianne Mitchell.]

23 november 2006

'She hangs brightly?'



In de zomer van 2005 schreef Frans (Brinkman), een vriend die al vele jaren in Targoviste woont, mij een eerste regel (niet meteen *de*) van zijn roman. Visueel een intrigerend beeld. Op welke verdieping woont ze? Wie is ze? Een levensvervulling? Wat beweegt haar? Zoekt ze iemand? Is ze intelligent, gelukkig? Frans: "Naast haar moeder leek ze best slank. Geïsoleerd dus objectief was ze van een verpletterende omvang. Ze had groenblauwe ogen, zoals die uitsluitend op de Balkan voorkomen of, beter gezegd, in Roemenië en daar alleen nog in de hoofdstad Boekarest of, preciezer, alleen in Strada Tutunari. Daar hadden ze een naam. Ze brandden naast geblondeerd blond. Zij zat daar op haar balkon

als Gods levensvervulling in één geheel. Ze keek uit op een neonreclame die *Life is a game* aan en uitflopte."

Strada Tutunari? Woont Frans in zo'n inspirerende omgeving? Want waar *Life is a game* flinkt, daar gebeurt vast meer. Heeft hij nooit verteld. Maar goed, die zin staat er. Ik schreef hem regelmatig, moedigde hem aan, informeerde naar het vervolg, en naar de maanden verstreken, bleek het decor te vorderen. Op die eerste zin mailde ik onmiddellijk een denkbeeldige tweede want mijn nieuwsgierigheid was gewekt.

Marius: "Niet dat ze zich heerseres voelde. Neen, ze was zich van geen bedoeling bewust. Ze zat daar in het volle pond en in een luchtig hemd. Haar over de railing wegvliedende gedachten zijn niet te doorgronden, maar haar verschijning, haar blik, is betoverend. 'Ik maak je gedachten wel', dacht Frans." Dat heeft hij gedaan, maar daarover spoedig meer.

[Een balkondame vond ik niet, wel een fraaie maar te gewaagde foto van Olivia Gay. 'Nog niet te doorgronden' ook, en daarom een figurant van Jan Saudek.]

24 november 2006

For better or for worse



Het regent al vier, vijf dagen, vrijwel continu. Op de punt van het eilanddak, weerspiegeld in het glas van de tuindeuren, schuilt een merel onder een kleine waaier van sparrentakken. Dit is zijn bestaan, hij zit er roerloos met neerhangende vleugeltjes als een jasje dat al door en door nat is, niet moedeloos maar geduldig wachtend tot het anders wordt. (Hij kan het niet weten, kijkt geen tv, leest geen krant en al helemaal geen blogs.) En al het blad, dat al lang niet meer windvast is, is vrijwel verdwenen. Nog een enkel geelbruin kersenblad bibbert aan zijn tak.

[Afbeelding: "Autumn", schilderij van Jireh Design.]

25 november 2006

De schepping verwacht mij I



Kort geleden kreeg ik een ansichtkaart van Alain met alleen deze regel: "Ik wens je graag veel geluk." Natuurlijk ken ik Alain, hij is een oude goede vriend, hij is regressietherapeut, maar we hebben al vele jaren geen contact meer (gehad). Internet is een soort *scheppingsgids* met miljarden data, dus ik had hem snel gevonden en beantwoordde zijn kaart met een hartelijke email. Daarop kreeg ik de volgende reactie, voor mij opnieuw zeer verrassend, maar dan weer anders.

"Lang geleden was jij mijn moeder op een andere planeet en toen we daar niet meer konden leven, zijn we samen als tweeling geboren op aarde, maar direct na de geboorte van elkaar gescheiden omdat onze moeder doodbloedde. Ik werd ingepikt door een vrouw die in het huidige leven mijn moeder

was. Wat er van jou toen is geworden, weet ik niet. Maar dat we elkaar ooit weer moesten tegenkomen lijkt me duidelijk en als je nu niet had gereageerd, zou je onze vriendschap definitief hebben uitgesteld tot (in welke vorm dan ook) een volgend leven. Alain."

"Het moeilijke is meer, dat het enig inhoudelijke in je reactie een esoterisch verhaal is over andere

levens die misschien ooit zijn geleefd en die op een of andere wijze 'iets' zeggen over jou en mij. Begrijp me goed Alain, ik heb alle respect voor mensen die zich overtuigd bezighouden met reïncarnatie en ik kan ook zeker niet zeggen dat ik er niets van geloof, er zijn talrijke vragen waarop we het antwoord eenvoudig niet weten, maar dat we het niet weten, brengt me niet tot geloof. (Dat zei ik al eerder tegen Frederik, enkele logs geleden.) Ik houd me bezig met de realiteit van nu, ik beperk me tot dit leven - en dit betekent geen ongeloof naar jou, maar dat de concrete werkelijkheid me genoeg is. M." Dan tot slot een kort fragment uit zijn volgende bericht:

"Je moet overigens wel een hele nare periode achter de rug hebben, kan ik me voorstellen. Zeker als je niet gewend bent over de grenzen van dit leven heen te kijken, word je van dat soort ernstige aandoeningen toch vaak angstig of depressief, lijkt me. Niet dat ik dat niet zou worden, maar *mogelijk zou een lijntje door verschillende levens heen zo'n ziekte wat begrijpelijker kunnen maken* (cursief van mij). Geen verwijt hoor: alle respect. Het hier en nu is het belangrijkste dat er is! Alain."

[Schilderij van Lammert Boerma, Borgercompagnie.]

26 november 2006

Een Nederlands-Roemeens debuut



Frans Brinkman is een studieboekenschrijver en woont met zijn Roemeense vrouw en twee kinderen in Targoviste, niet ver van Boekarest vandaan waar ze vele jaren woonden, in de al genoemde Strada Tutunari. Hij telewerkt voor een paar Nederlandse uitgeverijen, is soms betrokken bij een EU-project en sinds kort een eigen uitgeverij gestart, 'Cabinet Cuvinte'. *Roemeens decor* is zijn debuut.

De vermoedelijk eerste regel gaf ik u al eerder; deze werd door Frans geschreven in de zomer van 2005 en bleef bijna ongewijzigd staan. Ik wist nog niet wie ze is of hoe ze heet, alleen dat ze 'van volume is' en een betoverende blik heeft, ogen heeft zoals die alleen voorkomen bij vrouwen in een bepaalde straat van Boekarest. Ze heet Floor en figureert in 'Stadse oprisping', het eerste verhaal in *Roemeens Decor*. Het is het relaas van een jonge vrouw die haar omgeving evalueert,

overwegend vanaf haar balkon. De tweede vertelling, 'Vervulling van tijd', gaat over een grootvader die zich laat kennen aan zijn kleindochter van bijna twee. In 'Eenvoudig verlangen', het derde verhaal, zijn enkele jonge Nederlanders voor een culturele activiteit in een dorp waar veel Roma wonen. "Van allen heb ik een beetje, allen ben ik een beetje. Maar van wie van de vier het meeste?" Dat is het geheim van de auteur, misschien te ontdekken in het vierde verhaal waar hij de biografische rollen van zichzelf en zijn vrouw omdraait. In 'Zonder bewegwijzering' beschrijft hij namelijk het ontstaan van een romance tussen een welgestelde, hoogopgeleide jonge Nederlandse vrouw en een Rromajongen, en

wat ze verder zoal van plan zijn.

Het zijn de persoonlijke waarnemingen van een allochtoon, mooi van toon getransformeerd in vier op zichzelf staande verhalen in het Roemenië van vandaag. Het is (ook) een prachtig (sint of kerst) cadeau *voor nog geen tientje* (incl. verzendkosten). Klik bij de Links op Frans Brinkman en de bestelwijze wordt meteen duidelijk.

27 november 2006

De schepping verwacht mij II



“Het ‘zien’ en opnieuw beleven van vroegere levens blijkt therapeutische waarde te hebben; bepaalde angsten of eigenschappen gaat men beter begrijpen en niet zelden verdwijnen eventueel aanwezige pijnen en gaat men zich beter voelen”, schrijft Pieter Langedijk in *Merkwaardige reïncarnatieverhalen*. Alain: “Als ik zie dat ik mensen van huidige problemen af kan helpen door ze te begeleiden naar een vorig leven waarin dat probleem blijkt te zijn ontstaan (een

traumatische ervaring die toen niet is verwerkt bijvoorbeeld), kan ik niet om de realiteit daarvan heen.”

De theorie, het geloof en de bekwaamheid: een regressietherapeut zou mij kunnen begeleiden naar de tijd dat ik Alain's moeder was, of naar een eerder tijdvak waarin ik met hem als tweelingbroer werd geboren en de moeder de bevalling niet overleefde. Een lijntje naar mijn vroegere levens zou mijn huidige ziekte begrijpelijker kunnen maken. Over deze passage zit ik al dagen te prakkiseren.

Oud zeer in levens is er genoeg, bij wie niet. Het gaat er niet om schuldigen aan te wijzen, maar het in je eigen leven te onderkennen als een kwetsuur die je misschien hebt verborgen maar je desondanks belemmert. Ik kan die ervaringen verloochenen, maar veranderen niet. Enig biografisch 'oud zeer', dat zie ik als een kwetsbaar deel van mijn levensweb dat er als geheel relatief weinig van te duchten heeft. Het blijft intact omdat ik me verbonden weet met mensen en met passies. Het 'oud zeer' en de fysieke beperking waarmee ik heb te leren leven kan me soms wel meer of minder versomberen, maar in het aanwijzen en voelen van die mankementen in dat web onderken ik dat ze er evengoed bijhoren als al die steviger gesponnen zaken die aan de zonzijde zijn toe te schrijven.

Met alle respect voor regressietherapeuten, voor Alain, voor diens andere overtuiging en levenshouding, maar *over* de grenzen van dit leven heen, nee, ik hoef zo'n lijntje niet.

[Schilderij “La creation du monde” van Hélène Chevarie.]

28 november 2006

Het boek als wereld?



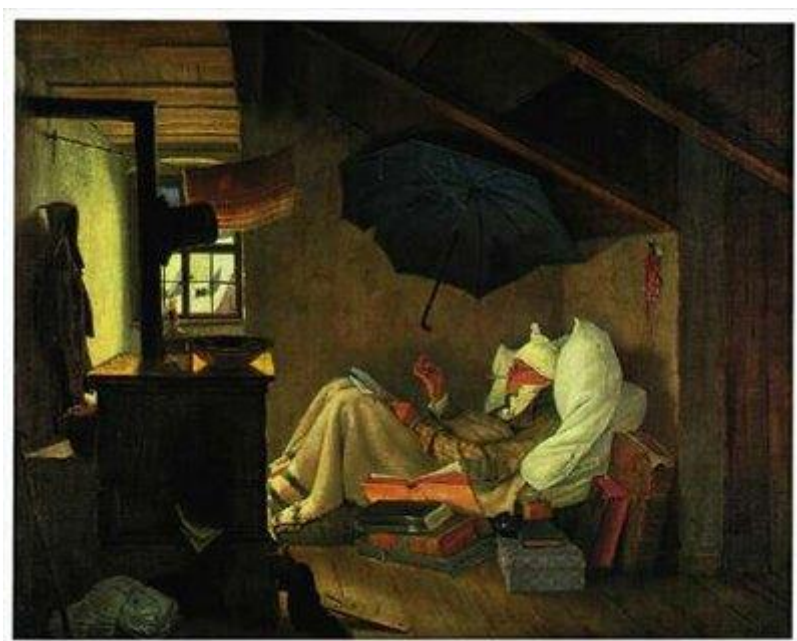
Vandaag krijgt mijn vriend Frans vele duizenden verhalen in huis, is het schrikken of glunderen? Hij moet ze als een vakkundig magazijnbeheerder in zijn huis opstapelen, behoeden voor spontaan omvallen en beschermen tegen vocht en spinnenweb. Tegen rovers ook?

(De schrijver als beheerder.) Het is een zware gouden dag. Als de goden en wie al niet meer deze allochtone Schepper gunstig gezind zijn, zal de partij wekelijks slinken, evenals de paar dozen met speciale verzendenvelopen. *Roemeens decor* gaat over de wereld. Het boek als wereld de wereld in. Ik ken wel *het gedicht als wereld* van Lucebert, maar niet 'het boek als wereld'. Het is een aardige metafoor voor het op een donkere avond verzonken zijn in een verhaal, zodanig dat je van de wereld lijkt, niets en niemand meer hoort. Het boek als wereld belooft iets, *Roemeens decor* ook. (Klik bij de Links op Frans Brinkman.)

[Afbeelding: van een mij onbekende schilder. Nee, geen slaapverwekkend boek, zij mijmert over de wereld die zij er in aantreft. Of denkt u dat het anders is? En ik ben jaloers op deze boekenkasten.]

28 november 2006

De arme dichter



Intussen heb ik wat prenten verzameld van *The poet*, *Der Dichter*, *Le poète*, en nou zal ik niet direct zeggen dat deze mij het meest aanspreekt of mijn verbeelding weerspiegelt van 'wie een dichter' is. Het is, onbelangrijk, geen hedendaags beeld, maar wat mij treft is een sfeer van grote soberheid, een onverstoorbaar ingetogen houding van waaruit de dichter zijn toon zoekt en de

eenzaamheid die zijn niet te benijden deel zal zijn maar waarmee hij zich heeft verzoend. Een meelijwekkende prent is het niet; dan moet je bij Stefan Verwey zijn die de arme dichter op een podium zet, die de lege zaal inkijkt en zegt: 'Mijn volgende gedicht gaat ook over eenzaamheid.' Dit schilderij heeft tegelijk iets onwerkelijks, iets komisch, iets aandoenlijks: het waslijntje, zijn jas aan een spijker, de paraplu tegen een misschien soms lekkend dak, een kachel die niet werkt en daarom de hoge hoed aan de hendel van de kachelpijp. Een schamel bezit aan boeken. Een ogenschijnlijke behaaglijkheid in een geïmproviseerd bed. De arme dichter, met het potlood tussen de lippen, het gehoor naar zijn innerlijke stem, zoekt als een dirigent zijn poëtisch ritme. "O ruiten mijner eenzaamheid/ waarlangs de avondstromen nemen/hun beddingen, water en licht/vermengen zich voor mijn gezicht/geruisloos tot een glanzenvolle schemer"

[Schilderij van Carl Spitzweg. Dichtregels van Gerrit Achterberg.]

29- november 2006



O gij Slangenburger,
mijn oase in elk jaargetij,
strek je armen naar mij uit
en sluit mij in de kerker
van de rust, de lach, de
mildheid,
de genade.

O gij Slangenburger,
een huis van bekommernis
buiten deze wereld,
hier vlakbij, ik en de herinnering
op een eiland vol boeken,
wat zijn je handen ver.

[Bij het zoeken naar een illustratie, na het maken van dit gedicht, stuitte ik wonderlijk op *Hier is mijn eiland* van Johanna Kruit – uit 1977 – (search: eiland vol boeken) en de eerste regel van een gedicht luidt: 'wat zijn je handen ver'. Wonderlijk. Het schilderij (search: stilte, "Stil geworden", is van Daniël Baarber. Dit is de 80ste post.]

30- november 2006

De kunstenaar vertelt het leven 1



Een schilderij over droevigheid, kwaad van toon. 'The girl's life' belooft weinig goeds. Het norse gezicht van de man scheldt haar uit. Hij zegt niets, hij staat er schuldeloos bij, zo leunend tegen de deurpost, de rechtersvoet voor de linker. De armen over elkaar, powerfull, niet van plan haar te troosten. Het lijkt een verlaten appartementengebouw en ofschoon de kleuren erg mooi zijn, tekent het een kwade sfeer. Zij is de onderworpenen, zij is de gevangene. Er is geen uitzicht. Die kerel –

hij is de eerste noch de laatste – belemmert elk geloof dat het nog ooit anders wordt. Dit is haar leven, 'the girl's life', op de toppen van liefde of lust, in de dalen van ontgoocheling, van zich steeds maar herhalende misère. Alhoewel ze de kamer van de man is ontvlucht en de buitendeur openstaat, realiseert ze zich eigenlijk nergens heen te kunnen.

Er is geen ander leven.

[Schilderij van Sarah Blackwelder, New York.]

1 december 2006

Allen even broos



“Dit is een zeldzaam moment. Weet je, al jarenlang zit ik in mijn eentje op een kamer de meest complexe fiscaal-juridische kwesties uit te pluizen. Dat is fascinerend, maar ook de meest saaie, droge, gortdroge kost die er bestaat, het is materie die bovendien met de dag verandert. Als rechter, eens in de zoveel tijd houd ik zitting, moet ik de best steekhoudende argumentatie zien te

formuleren.”

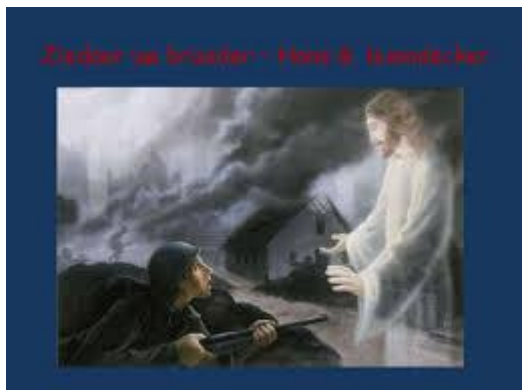
“Je bent een geoefend kluizenaar.” “Precies. Ik weet niet wat gevoelens zijn. Er is een grote sociale onhandigheid. Die kamer, die rationaliteit, beschermt me.” “Ook tegen eenzaamheid? Wil je die kamer niet liever verlaten?” (De moed verzaakt soms een leven lang.) “Het is er veilig nu.” “Zeggen dat je ertegen gewapend bent, is ook een vermogen. Wat is veiligheid? Het goede doet je slecht.”

Een nomade in zijn hart. Wat is kracht, wat is zwakte, het irrationele? Emoties? Is er geen begeerte? Dwingt begeerte je niet tegen het verstandelijke in te gaan? Is het wijs niet te doen wat je kan verlossen? Is leven sterven? (Je mist meer in het leven dan je meemaakt.)

[Ervaring kasteel Slangenburg. Schilderij Vladimir Zunuzin, Loneliness.]

2 december 2006

"Ziedaar uw broeder"



Jezus, de Zoon van God, zei: "de Vader en ik zijn Een". Dat betekent niet dat beiden Dezelfde zijn, maar dat 'ik *ben* zoals Hij de mens bedoelt' – Jezus, de door God gezonden mens, gezonden door wie wij niet kennen - en in het Wees gegroet staat, "heilige Maagd Maria, Moeder van God", dat waarschijnlijk betekent 'door God, hoewel onnatuurlijk bevrucht, tot moeder geroepen'? Waarom zou of kon Jozef niet de ware vader zijn, terwijl de Kerk alle seksualiteit heiligt als die van één vrouw en

één man, omdat alleen die twee het leven kunnen vermenigvuldigen?

"Nou, dat is nu precies de moderne respons", schrijft Karin Melis in *Trouw*, "op het tafereel van de man en de vrouw: hier is iets meer aan de hand, daar moet ik het mijne van weten. Iets wat aan de gangbare kaders ontsnapt, moet begrepen worden, met de nadruk op 'grijpen'."

En het 'uitverkoren volk' dat ons altijd geleerd werd? Is dat het chauvinisme van die tijd, omdat Jezus geboren is in Nazareth, terwijl Jezus in zijn latere levensstijl een 'uitverkoren levenswijze' bedoelde?

[Kloppen tekst en beeld? Ja, het gaat om het geloof dat niet (be)grepen kan worden. Geloven doe je met je hart, niet met je verstand. Je moet *geraakt* worden. Schilderij is van Hans G. Leijendecker.] (Zie ook de notitie *vandaag* in het zeer lezenswaardige dagboek van Gerard van Eijk: <http://www.van-eijk.net/~gerard/dagboek/index.html>)

3 december 2006

God schiep de moeder omdat hij niet overál kan zijn



Elk jaar nadert de wintermorgen
van de diepste stilte,
die van droefenis is gebouwd.

Het zwijgende en aan ieders oog
onttrokken afscheid en het donkere gestommel
dat haar het huis doet verlaten.

Geen laatste woord is
haar gegund, nog warm van de slaap
verlaat zij geschrokken kinderharten.

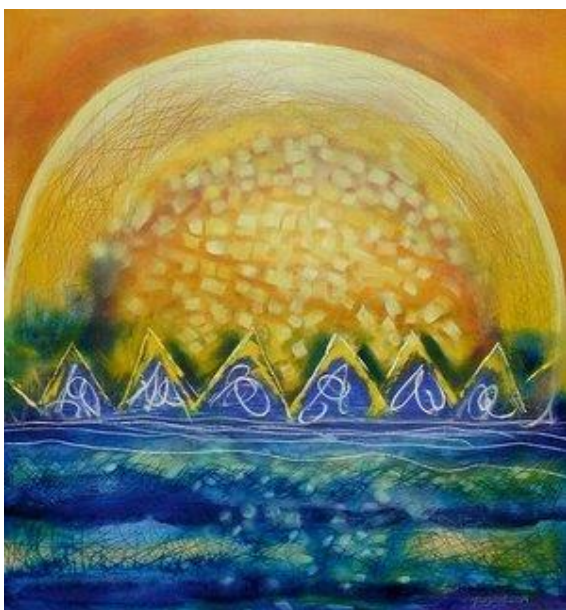
Die vroege wintermorgen is nooit
verdwenen, altijd trappelt hij van het koudste
en meest duistere onbegrip.

We weten waar in moeders aarde
zij is geborgen, maar hier, dicht bij ons
mensenhart, daar, in die stilte is zij gebleven.

[IM Mimi Nuy-Sterenbergh 3.XII.1972 -"Mother Earth" van Johanna Leipold.]

4 december 2006

De psychiater en ik



[Schilderij "De genade" van Cornelis Monsma.]

"Dat zware hoofd, die pijnlijke nek, kun je het beschrijven? Een soort loden last?"

"Als je de *pijn* voelt van een loden last, misschien is het dat. Ik dacht zelf aan een volledig met touwen ingesnoerd zitten, geen kant meer op kunnen."

"Jij bent vrij, dat kan het toch niet zijn."

"Het is ook niet het *beeld* van vastgebonden zijn, maar de *pijn* die het doet vastgebonden te zijn."

"En dat continu?"

"Hmm. En misschien ook het *weten* niet meer verlost te worden." "Ik kan je geen andere nek geven, geen nek zonder schroeven, maar je kunt hier wel terecht! Zo lang je wilt."

4 december 2006

Het onbenijdenswaardige bestaan I



Woorden als daklozen, thuislozen of zwervers worden vrijwel meteen geassocieerd met de zelfkant van de samenleving: met tragiek, eenzaamheid, vernedering, heimwee, uitsluiting, verloren of hulpeloosheid en vrijwel nooit met er tegenoverliggende begrippen als vrijheid, eigen keuze, nodig zijn, erkenning, humor of redzaamheid – ofschoon die ene er (soms) uitspringt: humor. Het contrast wordt scherper wanneer we ons realiseren welke betekenissen het woord 'thuis' heeft: veiligheid, geborgenheid, warmte, privacy, 'my home is my castle' – veel thuislozen koesteren het, soms, als een droom die hen heilig is: "Op zekere dag heb ik weer een huis, *a place that opens with a key.*" De tragiek is echter voor

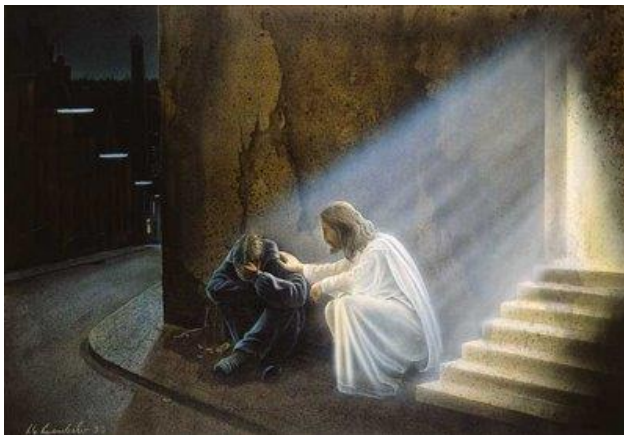
zeer velen dat op die dag hun omvattende verlies pas echt wordt onderstreept en zij er vaak weer gauw vandaan gaan want de verlatenheid blijft hen parten spelen, de onderliggende verlangens onaangeroerd. Dat onuitgesproken diep gewortelde verdriet gaat mij aan het hart.

Het is vooral de bestaanswanorde die opvalt, die desoriënteert, en meestal zo omvangrijk is dat het moeilijk wordt de in jaren ontstane chaos om te zetten in orde. Was het maar zoals de wanorde op de zolder van een huis – maar het is in de ziel van een mens en in de structuur van diens leven dat is losgeraakt van een groter weefsel en dus weinig samenhang meer kent. Sociale samenhang is echter een bestaansnoodzaak.

[Schilderij "Homeless" by Gerdal Kominik.]

5 december 2006

Warmhartige aandacht



Niets is zo onverdraaglijk als de verlatenheid, de onmacht, de wanhoop, de verveling, het ontbreken van hartstocht, afleiding, betrokkenheid, beroofd van zinnen, versteend van verdriet.

Ik moet denken aan een regel bij Montaigne: "Geen enkele wind waait gunstig voor de schipper die geen haven van bestemming heeft." Horatius meent "dat rede en wijsheid

onze zorgen wegnemen, niet het huis aan zee met een wijds uitzicht." Mooie, maar in deze context 'gezochte wijsheden'. We weten dat niemand zichzelf kan ontvluchten, ook al zoeken mensen soms in verre landen wat ze in hun hart kunnen vinden. We weten wat zorg en begrip verdient, aandacht en troost, dat vooral.

[Schilderij van Hans Leidecker, *De troost*.]

6-12-2006

Het onbenijdenswaardige bestaan II



Toekomst in troebele waas. Wanorde op zich is nauwelijks een maat. Sommige mensen wonen in een huis waar het een janboel is en toch aangenaam, waar de zichtbare slordigheid niet een uitdrukking is van een eigen ondoordringbare chaos. Bij anderen lijkt de werkkamer op een verzameling achteloos neergesmeten paperassen, terwijl dat niets zegt over de mate van helderheid en doelmatigheid waarmee de 'bewoner' zijn of haar werk doet. Sommige wanorde is kennelijk functioneel en authentiek. Bij thuislozen is die niet functioneel, maar ondermijnend geworden. Ik schreef hier al

eerder ... *in de ziel van een mens*, daar is dus de wanorde te situeren, als een groot innerlijk letsel waardoor de mens niet meer kan participeren, het gewicht van dit letsel is er te zwaar voor. Zoals het iemand vanwege het gewicht van zijn lichaam onmogelijk kan zijn om bij een ernstig beenletsel meteen weer te gaan lopen.

[Schilderij "Homeless" by Colin Harbut.]

7 december 2006

Van het donker naar het licht

Alhoewel vaak wordt gezegd, dat we fantasie en werkelijkheid niet met elkaar dienen te verwarren, betekent de fantasie toch soms de hunkering naar een bepaalde werkelijkheid. De heimelijkheid van een verlangen wordt daarom mogelijk wel eens ten onrechte gezien als de onschuld van de fantasie. Dat niettemin, als verweer, wordt volgehouden dat het slechts fantasie is, komt door het taboe op openhartigheid over menselijke begeerten. Alles dat wij ons op dit kleine maar overal doordringende

vlak verbeelden, is de uitdrukking van een verlangen; we weten echter - en misschien is dat een gelukkig feit - dat vele verlangens niet te vervullen zijn. En zelfs dit, sommige verlangens laten we het liefst on vervuld, omdat we niet weten of een bepaald verlangen uiteindelijk toch niet alleen toebehoort aan de geest. Misschien is het een kwestie van innerlijke vrijheid, anderen zullen denken, het is een kwestie van hygiëne, van innerlijke beschaving en dat alle zondige gedachten moeten worden onderdrukt. Het seksuele deel van ons bestaan blijft vaak een en al geheimzinnigheid. (Maar over de betekenis van de verstrooiing is nog lang niet alles gezegd, en allerm minst over het grote belang van de fantasie, de verbeelding.)

10 december 2006

De optocht



Dit is nu een schilderij waar ik het liefst op een bankje ervoor ga zitten, stil zijn, kijken, de tijd nemen, de tijd die lijkt stil te staan, nadenken over de mensen die de schilder in zijn werk heeft samengebracht. Het lijkt een bijna anonieme wereld, over mensen die moeilijk zijn thuis te brengen. Ze horen wel bij elkaar, al die mensen, maar of het een feestelijkheid is of droevigheid die zij vieren, ik weet het niet. Vandaag de dag zou die ene trom mogelijk doen

denken aan een stille tocht, maar het lijkt een verhaal uit een ver verleden, over afwezige, op elkaar lijkende, eenzame, en ook onwerkelijke mensen. Toch gaat het over ons, het is van een van ons. In rudimentaire gestalten de verbeelding van een stoet mensen, in een prachtige ongebruikelijke kleurzetting, een die velen vermoedelijk te neerslachtig van toon zullen vinden, maar ik zou het doek hier een goede plaats geven.

[“De optocht” van Roland Devolder. 10 december: de dag van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, 1948 – 2006.]

11 december 2006

Chaos versus orde



Terwijl ik naar waarheid kan zeggen te zijn opgegroeid in een ordelijk en conservatief milieu, is het in mijn kabinet – het geheugen, de kast waarin de verhalen over mijn leven liggen opgeborgen – soms een ware wanorde. Wanneer ik terugdenk aan de tientallen laatjes waarin alles wordt bewaard of het waag een ervan open te trekken, spreekt er eerder verwarring uit dan harmonie, eerder innerlijke eenzaamheid dan zorgeloosheid en geluk. Had ik steeds de juiste keuzes gemaakt? Was het niet weer vaak te laat deze te herzien? Was er altijd samenhang?

Trok ik altijd de juiste lessen uit vergissingen? Hoe vaak hebben valkuilen zich niet herhaald? Dwaalwegen en doodlopende stegen genoeg. (Het is dus niet zo dat bij 'normale' mensen alles op orde is en bij daklozen een en al wanorde.) Ik voelde me dikwijls gevangen tussen de veel hardere realiteit en de meer romantische voorstellingen van het leven, tussen een niet begrijpen van menselijk gedrag en de wens overal waar ik hardheid of onrecht bespeurde tussenbeide te komen, soms in daden, vaker in het stille schrift van woordelijk verzet.

[Tree of memories, sort of collage, I suppose – painter unknown.]

12 december 2006

Religie is een mogelijkheid, geen voorwaarde om tot goed leven te komen

“Zoals geloven beminnen is, zo is beminnen bidden.” Het is van Antoine Bodar, een motto naar m'n hart want ik heb steeds gezegd dat bidden vaak zo smal, zo letterlijk, wordt verstaan, terwijl het een uitdrukking is van je levenshouding. Het staat bij Bodar weliswaar in één zin, maar het zijn twee statements die niet noodzakelijk verbonden zijn. Ik respecteer het atheïsme van een vriend – en hoewel ik hem allerminst in verband wil brengen met de bezorger vandaag van het motto – maar als ik zie hoe hij leeft, zie ik een gelovige houding, een bewogen en nadenkend mens, het kaf van het koren scheidend, als iemand met een sterke moraal. Zeggen ongelovig te zijn, zegt niets over deugdzaamheid. Atheïsten hebben niet een verkeerd of vijandelijk mensbeeld, of een levensvisie die 'gecorrigeerd' moet worden. Er bestaat over en weer geen 'verklaring van dwaasheid'.

[“Faith in a world of connections” by Anthony Kelly.] *afbeelding niet gevonden.* EN

13 december 2006

Een anekdote. Haar deugd met veel wijn opgewarmd

Ergens in Bretagne woonde een weduwe. Zij was van goede huize, gastvrij maar ook gereserveerd, rijk en kuis van naam, - maar ook een onweerstaanbare dame, nooit uitdagend en toch hoogst

verleidelijk. Ze beheerde met verve de haar nagelaten boerderij. Tot haar verwondering ontdekte ze op zekere dag de eerste tekenen van zwangerschap. Tegen de buurvrouwen in het Franse gehucht zei ze dat als ze een man zou hebben ze zeker zou denken zwanger te zijn. Dat leek wel slim, maar het was moeilijk vol te houden naarmate haar almaar boller wordende buik onmiskenbaar duidde op zwangerschap. Er was roddel en achterklap, wie haar zag, wendde zich van haar af en deed alsof Claire Lampaul niet was gezien.

Er was geen twijfel meer mogelijk. Haar schoonheid werd opnieuw gevormd. Op zondagmorgen liet ze daarom in de kerk na de preek omroepen dat ze beloofde vergeving te schenken aan de man die haar in deze staat had gebracht en met hem te trouwen als hij daarmee instemde. Iedereen keek haar aan. Zij bloosde, hield de handen gevouwen over haar buik en bleef roerloos afwachten of deze onverwachte bekendmaking een dapper mens deed opstaan. En ja, een knecht die bij haar op het land werkte, vatte moed, stond op en verklaarde, nauwelijks zijn schuchterheid overwinnend terwijl hij met beide handen een versleten pet voor zijn kruis hield, dat hij deze vrouw, Claire-Marie Lampaul de Corneillan, op een feestdag, toen zij zich rijkelijk te goed had gedaan aan de wijn, bij de haard had aangetroffen. Zij was verzwolgen door de wijn en lag in zo'n aanstootgevende houding dat hij haar had kunnen nemen zonder haar uit de diepe slaap te wekken.

En zij leefden nog lang en gelukkig.

[Uit de 16de eeuw, verteld naar Michel de Montaigne. Het schilderij is van Gerard Staals.] *Afbeelding niet gevonden. EN*

14 december 2006

Het menselijke oordeel

Pinochet is dood en op een geheime plaats gecremeerd. José Zalaquett, een bekende mensenrechtenadvocaat in The New York Times: "The humiliation Pinochet has gone through is probably a better outcome than any trial could have achieved." En in Le Monde werd gewezen op de symboliek van de overlijdensdag, 10 december: de Internationale Dag van de Mensenrechten. Behalve het kwade geweten achter ontvoeringen, martelingen en het vermoorden van critici bleek (pas) in 2004 dat hij vele miljoenen dollars naar buitenlandse rekeningen had doorgesluisd. Pinochet, die zelf ooit in een interview heeft gezegd dat "De geschiedenis leert dat het altijd slecht afloopt met dictators", zag ik onlangs als 91-jarige man gegriefd en verontwaardigd de camera inkijkend nog van zich afbijten: "Hoe durft men te denken dat ik me heb verrijkt. Ik ben in de eerste plaats Christen." Deze buitelingen in het bewustzijn lijken me merkwaardig zelfvervreemdend, zielig, tragisch en menselijk tegelijk.

(Gelezen op Focus on Jerusalem: To the inquisitor who asks, "Why does God allow evil?". I suggest the following question: "Are you not a participant in evil?" Wouldn't God need to destroy all of us to allay the evil that lurks just beneath our own facade?)

["Angst en vervreemding" door Jeroen Brugman.] *Afbeelding niet gevonden. EN*

15 december 2006



Bewustwording ...

Ik loop door een straat, er is een diep gat in het trottoir.

Ik val erin en zeg tegen mezelf: "Ik ben verloren ... maar het is mijn schuld niet",
en het duurt heel lang voor ik eruit ben.

Ik loop door dezelfde straat met dat diepe gat in het trottoir.

Ik doe alsof ik het niet zie en ik val er weer in.

Ik kan niet geloven dat dit me weer gebeurt en ik zeg: "Het is mijn schuld niet ...",
en het duurt nog lang voordat ik eruit ben.

Ik loop door dezelfde straat met dat diepe gat in het trottoir.

Ik zie dat het er is en ik val er weer in ... Het is een gewoonte,
mijn ogen zijn open, ik weet waar ik ben, en ik zeg: "Het is mijn schuld."

Ik kom er direct weer uit.

Ik loop door dezelfde straat met dat diepe gat in het trottoir,
ik loop eromheen.

Ik loop door een andere straat.

[Bron: Sogyal Rinpoche, Het Tibetaanse Boek van Leven en Sterven. 'Mijn les' eruit is, dat de straat, het gat erin en het eindelijk er omheen lopen een metafoor is voor elk ander persoonlijk fenomeen, bijvoorbeeld hoe je kunt omgaan met emoties waartegen je steeds aanloopt. Los van alles een fraaie afbeelding van Buddha door Coert Eckhardt.]

16 december 2006

Op doorreis



In het gedicht van gisteren houdt zich een deel van mijn werkelijkheid schuil. De onwetendheid en de onmacht soms om met een last om te gaan en daarin anderen niet teveel tot last te zijn. Beeld en toon zijn wat treurig, maar het is ook meditatie en een roep naar mijzelf, 'verlos je uit het gevang'. Ik moet nog een paar straten om lopen en kom er wel uit. ('De langste reis is de reis naar binnen', Dag Hammarskjöld.)

[Schilderij: "Moment perdu" van Marko Klomp.]

17 december 2006

Ledigheid is de vijand van de ziel



Voor de heilige Benedictus is het klooster een school om de Heer te dienen. De monnik die niets dierbaarders heeft dan Christus en die met volle geestdrift van zijn ziel ... hij leert in de liturgie, in het broederlijke leven en in de handenarbeid God te zoeken. Als we zien in hoeveel gedaanten en met hoeveel overgave de mens het leven dient en vormgeeft, gaat het de macht van de mens te boven te bepalen of er één zou zijn die de ware is.

[Beeldhouwer-monnik (Benedictijn) in de Abdij Saint-Joseph de Clerval in Flavigny-sur-Ozerai.]

17 december 2006

Een meisjesgeschiedenis, la tristesse

Het boekje waarvan ik op 26 oktober een korte impressie gaf, zal in de tweede helft van januari 2007 verschijnen. Evenals Roomeens decor - de vier vertellingen van Frans Brinkman - uitgegeven door

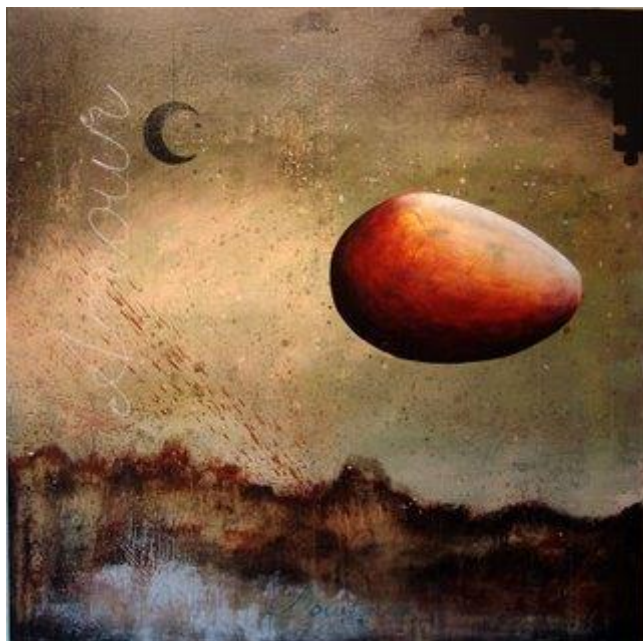
Cabinet Cuvinte, - dat vertaald kan worden, zo begreep ik, als 'kantoor van papier', maar Cuvinte, klinkt dat niet als 'met de wind mee'? Geen onheilspellende klank, maar vertrouwd. Het komt op ons toe.

Liefde in een spoor van wanklanken, een mooie uitgave (wordt het) in het formaat van 13 x 20 en met een door Rob Groot verzorgd omslag van de Groningse beeldend kunstenaar Lammert Boerma.

[Litho "Met de wind mee" van Leo Bloeme.] *Afbeelding niet gevonden. EN*

18 december 2006

Ode aan de Tereza's van deze tijd



(*A Short Memorie*, 1994.) Op het postkantoor stond een korte rij voor het loket. Voor mij stond een jonge slanke vrouw. Sober gekleed. Haar wat bleke gezicht, omrand met lang zwart haar, had een stille, een droevige maar niet hopeloze uitstraling. Ze had de armen over elkaar en in haar rechterhand hield ze tussen duim en vingers een brief. In een mooi bijna gepenseeld handschrift kon ik zien dat de brief geadresseerd was aan mensen in Sarajevo.

"I'm deeply sorry what's happening over there, in Bosnia. What a terrible war." "Why do you

say this?", vroeg ze met zachte stem. "I saw a part of the address on that letter in your hand and, quite impulsive, I wanted to say something."

"It's a letter to my family, but I don't know whether they live or" "What an awful fear." "Yes. They fight only for the status quo, but actually there never is a status quo, except in the minds of political imbeciles." Ze wilde nog wat zeggen, maar de juffrouw achter het loket tikte met de pen tegen de ruit.

'Where is the democratic spirit', dacht ik. 'Where are the leaders?' Toen ze klaar was en zich omdraaide om de kleine hal te verlaten, keken we elkaar aan. "Thank you" – en ze wilde doorlopen.

"Please, wait a moment." Een paar seconden tederheid. De juffrouw achter het loket keek me met een ongeduldige blik aan, haar ogen zeiden, 'schiet op, ik heb pauze'. Terwijl ze mijn papieren van het zwarte loketlaasje griste, keek ik om. Ze stond bij de uitgang. Gelukkig, ze wachtte.

Ze heet Tereza en is Kroatische. Haar Servische vriend is soldaat en heeft ze al een jaar niet meer gezien. Ze wil hem vergeten. Vroeger speelde de etnische afkomst geen enkele rol, maar nu – en nu nog – is het allesbepalend. Haar liefste en trouwste vriendin, behorend tot de moslims, was voor de ogen van haar moeder verkracht en vermoord, - by Servians. Onvergefelijk. Vorig jaar december is ze

gevlucht. Samen met haar familie woonde ze in Dubrovnik, waar haar ouders een hotel hadden en waar iedereen zich elke zomer het lazarus had gewerkt. Het hotel is verwoest. Haar twee broers zijn gesneuveld en haar ouders wonen nu bij familie in Sarajevo. Tereza wilde dat niet.

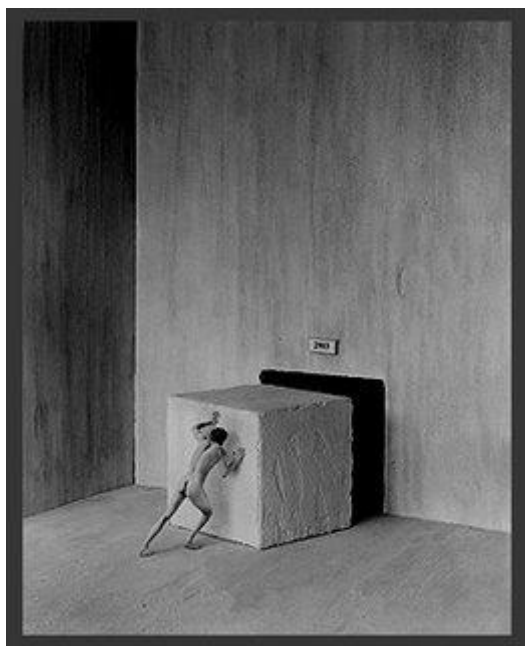
Na een bange, hongerige tocht wist zij een schipper te overreden haar mee te nemen en zo bereikte ze enkele dagen later Italië. Met een Duitse familie reisde zij naar Keulen en van daaruit had ze contact opgenomen met familie in Nijmegen. Ze voelt zich daar echter niet veilig omdat haar neef steeds avances maakt zodra diens vrouw even niet in de buurt is. Daarom vertrekt ze overmorgen naar de broer van haar moeder. Die heeft een hotel in Frankfurt.

"You've lost a whole social world." "Yes." "I can see it in your eyes. Don't think you're hiding yourself for the war, you're looking for a new perspective. You are strong." "Maybe." "Goodbye Tereza. I wish you love and wisdom." Voor het eerst in dit kleine uur keek ze gelukkig. Een paar seconden. Toen namen we afscheid.

[Een ode aan de Tereza's is een ode aan alle ontheemden. "Memories" by Robert Dowling.]

19 december 2006

Elke weg is goed, als die maar een hart heeft



Alle dagen doen we zonder enig nadenken deuren open en dicht. (Doe je dit bijvoorbeeld vijf keer per dag en ben je 50 jaar, dan heb je dat, geteld vanaf je 45ste, al ruim tweeëntachtigduizend keer gedaan.) De virtuele deuren binnen onszelf kunnen eveneens open en dicht. Nieuwsgierigheid, ambitie, moed, reflectie, compassie, vertrouwen, humor, geraakt of ontroerd zijn kloppen er aan, soms is het de overmoed of naïviteit. Achterdocht, kwetsuren, vernedering, vrees en antipathie houden hem angstvallig dicht – met lijden, isolement en onaanraakbaarheid als onwrikbaar slot, en daarbinnen een loshangende of moeilijk vindbare sleutel van verlangen. Het moeilijke is dat de twee deuren op een

geheimzinnige wijze verbonden zijn. 'Volg je hart.' 'Gebruik je verstand.' 'Mijn intuïtie zegt ...' 'Laat je hart spreken.' 'Strijk over je hart.' 'Heb het hart niet dat je het doet.' 'Wat haal je je in je hersens?' 'Kom bij zinnen!' 'Wat bezielt je toch?'

Soms dien je hart en verstand te scheiden, heel soms het verstand op nul. Hoe luister je naar je hart? Wat voel je? Is het betrokkenheid. Begeerte? Een schot in de roos? Soms betreur je het je verstand niet even geraadpleegd te hebben. 'Impulsief' ligt aan je hart?

['Elke weg is goed, als die maar een hart heeft', is meen ik een regel van Carlos Castaneda (1925-1998), een Amerikaanse

schrijver van Peruviaanse afkomst. Als die weg 'maar een hart heeft', is het dan ook niet zo dat gevoelens en gedachten zijn samengevallen? Afbeelding: "Mental door" by Misha Godrin.]

20 december 2006

De hel van Dante of het hart van het kwaad



De hoorn van Afrika is dit jaar, vanaf het voorjaar, opnieuw bedreigd door een humanitaire ramp wegens langdurige extreme droogte. De Hoorn is een schiereiland aan de uiterste oostpunt van Afrika, waar de Rode Zee uitmondt in de Indische Oceaan. In dit gebied liggen de staten Ethiopië, Kenia, Somalië, Eritrea en Djibouti en de aarde lijkt hier een onafzienbare vruchteloze woestijn. Regen van betekenis valt er al twee jaar niet meer en vooral de 1,5 miljoen kinderen beneden de vijf jaar lijden aan ondervoeding en ernstige ziektes. Beelden benemen je de adem. (Maar 'hier': we zijn in

staat ze binnen een minuut te vergeten.) Het is er eigenlijk een levend kerkhof, maar niemand kiest waar hij wordt geboren.

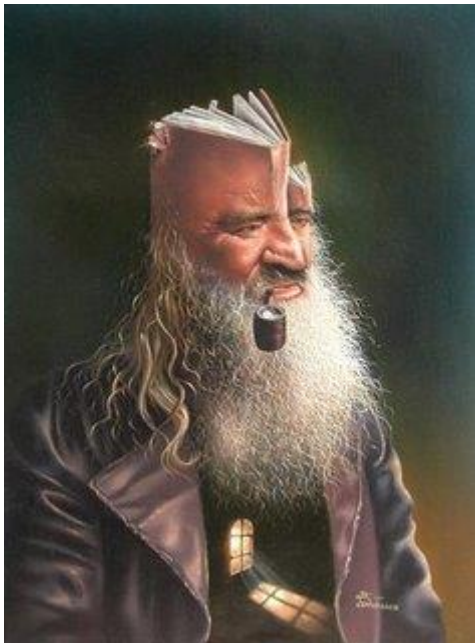
De droogte heeft geleid tot sterfte onder het vee, het mislukken van oogsten en het opdrogen van waterbronnen. Doordat het vee doodgaat en er niet geoogst kan worden, neemt de ondervoeding bij kinderen alleen maar toe. Daarnaast vormt mazelen een grote bedreiging. In het getroffen gebied is het aantal tegen mazelen ingeënte kinderen laag en deze ziekte kan dodelijke gevolgen hebben voor kinderen die al door ondervoeding verzwakt zijn.

De mensen zijn er thans nog onverminderd slecht aan toe. Deze week hebben hulporganisaties om veiligheidsredenen (banditisme en ander direct geweld) meer dan 250 hulpverleners uit vijf districten van Darfur teruggetrokken.

[Persfoto Darfur – Weekly.ahram.org.eg. We wijzen het vaak af, 'Oh, het bekende tafereel uit Afrika, die plaatjes zie ik al mijn hele leven.' Precies. Ik weet het ook niet, maar dit is onze wereld.]

21 december 2006

Definitely not a world that is ruled by ethics



In 'de hoorn des overvloeds', het decadente, grenzeloos consumerende en aan uiterlijkheden hangende Westen met veel schijnrijkdom, met televisieloterijen, alles soms volkomen langs de werkelijkheid heen, waarin iedereen streeft naar een gouden 'cv', waar met gemak een bootje van een ton wordt gefinancierd – André Gide zou zeggen, "ingegraven in het materialisme als een zwijn in een modderpoel" –, met zijn bloedeloze ethiek van de winst, is veel ellende en achterstand, maar zó de zweep over het leven, zoals in Darfur, dat kennen wij niet. Neen, "het dikke-ik neemt wat het nodig denkt te hebben, en dat is heel wat", schrijft Harry Kunneman. Natuurlijk is dit mondaine Westen "geen wereld waar het leven goed is", schrijft Möring. "Ook

hier zijn ziektes, hier is verdriet, hier zijn bedrog en duisternis en pijn en misdaad. Maar het geld verbergt dat allemaal. Hier lijken vooral bezit en aanzien te tellen, en aanzien verkrijgt men hier vooral door wat men bezit en schijnt te zijn."

[Marcel Möring (2006), *Lijdenslust*, p. 69. Het genoemde dikke-ik is van prof. dr. Harry Kunneman: *Voorbij het dikke-ik. Bouwstenen voor een kritisch humanisme*, SWP 2005. Afbeelding: "wise man", een beeld van anti-individualistisch (leren) denken – www.websophia.com.]

22 december 2006

Wat aan je hart ligt

Levenslust vind ik eerlijk gezegd een wat beladen term, wat overtrokken, alsof ontkend moet worden hoe de werkelijkheid in elkaar zit. Zou 'levensmoed', of 'geestkracht', niet realistischer zijn? Of is levenslust beminzenswaardiger? Doen we ons voor zoals we werkelijk zijn? Doen wij altijd overdacht wat het beste is? Socrates: "Wie iets doet, doet het altijd ter wille van het goede." Dat is wel heel idealistisch gedacht. Dikwijls sluiten denken en doen niet op elkaar aan. We doen niet, of te weinig, wat we werkelijk vinden. Kennen wij onszelf?

Een andere overweging: haal de woorden uit elkaar, leven en lust, en mijn eerste gedachte gaat naar de bekingen, ingesloten in de liefde maar soms ook in donkere altijd persoonlijke en geheime mijmeringen over de gretigheid – dan is het een onstuimig begrip – maar mijn tweede voor mij overwinnende gedachte is, een aforisme eigenlijk, is dat 'liefde en lust de vleugels zijn van grote daden'. Dan is levenslust denk ik een even sterk als inspirerend begrip, in de vereniging een oase van energie, en heeft het niets weg van wens- of droombeelden. (Daarom schreef Nathan me terecht, dat

levenslust *liefde voor het leven* is.)

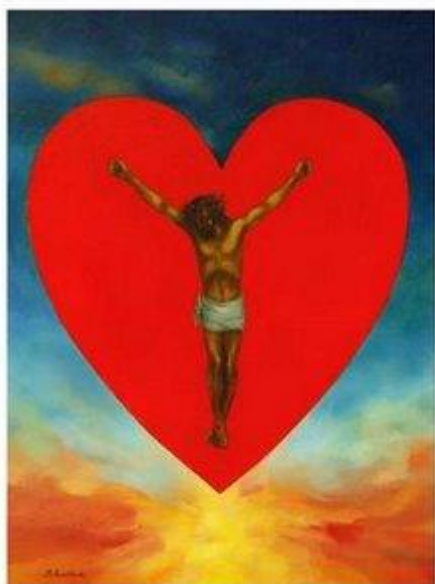
Zo dacht ik toen ik tijdens een avondwandeling de maan heel kalm, in een van stilte doortrokken atmosfeer, boven een bosweide zag oprijzen, en zo denk ik nu nog.

Levenslust betekent voor mij geestkracht en dat het erom gaat wat je raakt, wat aan je hart ligt, zozeer dat het bepalend is voor je ervaringen en je perceptie van de wereld. Ik geloof dat het een regel is van Sandor Marai, 'ik houd van het verstand dat tot het hart spreekt'.

["Yours with heart and soul" by Stefan Blondal. Overigens, het is GlobalOrgasm-day.]] *Afbeelding niet gevonden. EN*

23 december 2006

Het onomkeerbaar eenzaamste moment



Twee dagen voor kerstmis.

Tranen van verdriet, van tevredenheid en trouw.

Hoe zij op bed lag. Mooi, ontroerend mooi, met haar oorspronkelijke gezicht van liefde. Hoe vreemd is de dood. Ooit moet ze heel gelukkig zijn geweest dat juist nu haar gezicht op z'n mooist lijkt teruggekeerd. Zo bewees zij zichzelf, na 86 jaar, haar laatste eer. We wisten het, het drong langzaam tot ons door, we zullen haar nooit meer zien en met haar praten. Nooit meer. "Je kunt het leven, die éne enkele koetsrit, niet overdoen wanneer het eenmaal voorbij is", schrijft de Turkse schrijver Orhan Pamuk in *De witte vesting*. "Dit is het eind van het kluwen, meer zit er niet op", zei De Montaigne. Zonder de dood geen leven. Ooit eindigt

alles. Alle vragen, alle problemen, alle geluk.

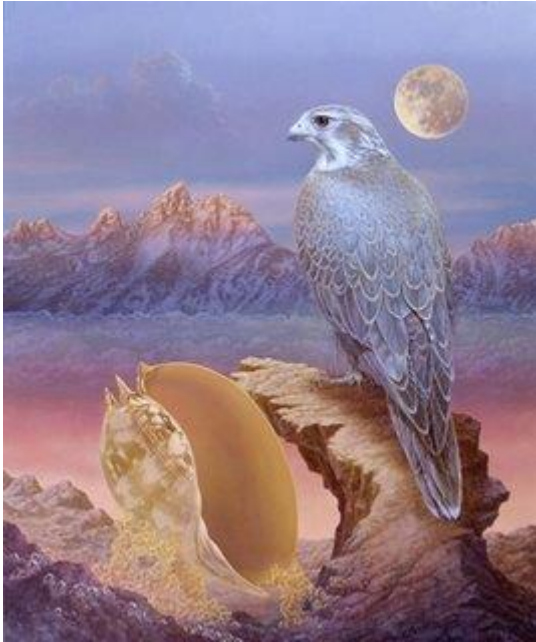
Cremeren, nog slechts een urn vol as, gewichtloos vergeleken bij de mens die er uit gebouwd was – het is maar het lichaam, het stoffelijke, de geest is al lang elders. Wáár, dat weet men gewoonlijk niet. Is de geest bij God? Ik weet het evenmin, maar geloof vast dat de geest als het ware bij ons is komen inwonen en dat het de herinnering is waar ze verblijft. Zo herinneren wij haar in allerlei gedaanten en die gedaanten zullen in de loop der tijd ook weer veranderen. Het geheugen is het leven. Wat zouden we zijn zonder? Chateaubriand: 'ons bestaan zou niet méér zijn dan de opeenvolgende ogenblikken van een voortdurend wegvloeiend heden; het verleden zou wegvallen.' Elk afscheid betekent de geboorte van een herinnering (Dali). Coetzee schrijft in *De langzame man*. "Zij in wier leven je wordt geboren gaan niet heen. Je draagt ze met je mee, zoals je hoopt dat jij zult worden megedragen door hen die na jou komen."

De dood is het ogenlik dat we het leven kunnen overzien omdat er niet méér van zal komen.

[IM Riet Christ-van Haaften 23.XII-2005. We gedenken haar vandaag, en petite familie, zoals we dat elk jaar weer zullen doen. Afbeelding "Gods love", van wie onbekend.]

24 december 2006

Bezieling of bedwelming?



'Levenslust', ik schreef er al eerder over, is een begrip met grote aantrekkelijkheidswaarde, daar wil een mens graag in schuilen. De levenslustige – "ja, zo iemand zoek ik, die is sterk en biedt houvast" lees je in sommige advertenties - lijkt een beschermengel. Het is een krachtig begrip dat heel bepaalde associaties oproept, zoals 'blijmoedigheid', 'Bourgonisch', 'veiligheid', 'geborgenheid in het opgewekte dat niet kan sneuvelen', het is een troostbiedend gemoed dat ook zichtbaar is op te merken aan iemands uitstraling, een emotie die sterk en blijvend is en direct als zodanig wordt herkend, - terwijl ze misschien wel een masker is waarachter onvermoede onzekerheden of angsten

schuilgaan en die met stil en ongezien, onopvallend, geweld worden onderdrukt om voor de ander die zich er zo aan vastklemt en erdoor gestreeld wordt en zich erin koesteren kan en de levenslustige daardoor in staat stelt het masker op z'n plaats te houden 'want dat is zijn wereld, zijn houvast', niet door de mand te vallen, om niet te tonen 'ook maar een mens te zijn'. Wat zou dát kunnen tegenvallen: de levenslustige die onherkenbaar wordt wanneer hij terugvalt in verdriet of matheid of hoe het tegendeel ook is te benoemen. Ik ben geen aartspessimist, maar wel ernstig van aard (en die twee worden nogal eens verward met elkaar): het lijkt een geaardheid die botst met de veel gehoorde oproep vooral optimistisch te blijven wanneer het leven tegenzit, maar een hevig optimisme is vaak zo versluierend. (Is zij waarachtig, is zij bezieling of bedwelming, dat optimisme bedoel ik – is het werkelijkheid of illusie?)

["The spirit-bird" van Herman Smoorenburg. De valk verwijst naar de ziel die de illusie van de alledaagse werkelijkheid van zich wil afschudden. De valk is een mannelijk zonnelymbol, een zielegids – de schelp en de maan verwijzen naar de vrouwelijke eigenschappen van ontvankelijkheid en openheid.]

25 december 2006



If more people looked for their similarities
than their differences,
the world would be a better place.
Christmas, every year a time of wondering.
And yes, I love the emotion of beauty, harmony and miracles.
[Afbeelding: Het blijft traditioneel, we vieren immers het
leven, "Moderne Maria" door Sharon Hudson.]

26 december 2006



Is er liefde zonder lijden? Leven zonder lijden noemen we mooi,
maar
is het ook voedzaam? Al "wie mooi wil zijn, moet pijn lijden", zei
men vroeger. Dan
hebben we het nog maar over de buitenkant.
Het ene lijden is het andere niet,
maar velerlei lijden is te overwinnen.
[Afbeelding: "Love wounded" by Simeon Solomon.]

27 december 2006

De taal, kleinood van een volk



Er zijn vele schrijvers over wie je nooit meer iemand hoort. Van velen is het werk ook niet meer verkrijgbaar, tenzij het bij toeval wordt aangetroffen in een stoffige doos ergens op een zolder die vandaag of morgen bij het heengaan van de nog enig overgebleven bewoner nieuwsgierig, als *ik* het was, wordt ontruimd. Nog zeldzamer zal het zijn dat de werken die ik zo in mijn gedachten heb, worden gevonden in de metershoge 'varia' die

voor boekenkasten in antiquariaten ligt opgestapeld waardoor de boekenzaak ook op slag de naam 'boekenzaak' verliest, niet waardig is. Zo zijn veel antiquariaten nog slechts uitdragerswinkeltjes (vele, ook mooie, zijn 'verhuisd' naar internet). Niet alleen zijn de titels van die honderden opgetaste boeken dan onzichtbaar, ook de boeken daarachter, nog netjes in de kasten, zijn aan het oog onttrokken – en wie de proef op de som neemt en enkele seizoenen achtereen de winkel nog durft bezoeken – soms ga ik er welbewust naar toe, maar heb ik, bijna over de drempel, plots geen zin meer -, weet dat de stapels niet slinken en op zeker moment ongezien en onherroepelijk meegaan met het 'oud papier'. De kans dat er werk in is beland van Jacques den Haan of Dirk de Witte of Roger van de Velde, is vele malen groter dan een van de juwelen van de Arbeiderspers, al zou ik in dit verband niet willen zeggen, 'er is werk en er is belletrie'. – en om morgen iets te zeggen over Marcel Jouhandeau, "niet elk werkstuk is een slagveld geweest voordat het een overwinning werd".

[Foto Antiquariaat Brabant, 's Hertogenbosch. Overigens zou ik willen wijzen op het onderhoudende en geestige *Winkeldagboek* van Hans Engberts & René Hesselink, Uitg. Fagel (2003), met een bijdrage van gastschrijver Wim Hazeu. Zie www.hinderickxenwinderickx.nl]

28 december 2006



Marcel Jouhandeau. Een Frans romanschrijver en essayist – op een Franse website tel ik 32 titels, buiten zijn dagboeken die achtentwintig delen telt (overigens blijkt bij Portnoy dat hij meer dan tachtig titels op zijn naam heeft staan) – die decennialang in Parijs woonde en bevriend was met Cocteau, Paulhan, en ook Montherlant kende en André Gide. Hij was een intrigerende, contrastrijke persoonlijkheid, ongetwijfeld gevoed door zijn 'dubbele natuur', de worsteling met zijn homoseksuele neigingen (zoals ook kenmerkend voor de Amerikaanse schrijver John Cheever). Mystiek en nuchterheid, goed en

kwaad, genotzucht en smart, onbarmhartige spot en inlevingsvermogen streden in hem om de voorrang.

Hij had een superieure pen. Zijn omvangrijke journaals vormen een wervelend, ernstig en humoristisch geheel, waaruit Ethel Portnoy een mooie, lezenswaardige, selectie heeft gemaakt voor de uitgave van de Arbeiderspers. Het centrale thema hierin is zijn huwelijk met de danseres Elise Apremont. Het is een van de grote slechte huwelijken, ook al hield het meer dan dertig jaar stand. Hun liefdesaffaire was hartstochtelijk geweest, tot hun seksleven abrupt eindigde toen Elise een vriendje van Jouhandeau met een mes probeerde te lijf te gaan.

Bijzonder is, dat de achtentwintig delen van de dagboeken zijn geschreven van zijn zeventigste tot zijn zevenentachtigste. Het is het werk van de ouderdom, maar volgens Ethel Portnoy is het meest opvallende ervan de jeugdigheid. "Jouhandeau werd wel rijper, maar hij veranderde niet, tot het laatst bleef hij die eeuwige optimist, onstuitbaar nieuwsgierig naar het leven, met een onverminderd vermogen om lief te hebben en verliefd te worden. Niet de eigenschappen van een oude man die zich van de wereld heeft afgewend."

Hij genoot een uitstekende gezondheid, had een slank lichaam waar hij trots op was, en was een vroom, zij het onconventioneel, katholiek, en hij was altijd verliefd op een of andere jongeman – terwijl hij een vrij teruggetrokken leven leidde. Het 'geheim' zat er in dat hij tot na zijn tachtigste een maison close bezocht.

Elise. Haar karakter lijkt op het onvergetelijke beeld waarin ze de knop van een rododendron openwrikt omdat de bloei haar te langzaam te gaat ... Zij maakte vaak heftige scènes en plein public, de media smulden ervan. Een eenzame, maar levendige vrouw. Sommigen zeiden tegen Jouhandeau: "vous êtes un Saint, dat u het met haar uithoudt", maar zonder haar had zijn bestaan veel minder luister gekend. Zij voerden samen een bepaald spektakel op, ellendig zonder elkaar, maar samen des duivels. Een furie, een monster noemt hij haar. (Later begon zij haar eigen memoires te schrijven, maar van geen ervan is een vertaling.)

Zijn dagboeken zijn onthullend. Hij is een veelzijdige, bijna volledige mens en hij toont zich in al zijn tegenstrijdigheden en zwakheden. Ik heb hem gelezen als een innemend man.

Si je perdais ma bibliothèque, j'aurais toujours le métro et l'autobus. Un billet le matin, un billet le soir et je lirais les visages. If I were to lose my library, I would always have the metro and the bus. A ticket in the morning, a ticket at night and I would read the faces. - Marcel Jouhandeau

[Marcel Jouhandeau (1888-1979 en niet, zoals vermeld, 1974); Nr. 157 1989 Privé-Domein Dagboeken, Arbeiderspers. Foto door Carl van Vechten.]

Onder dezelfde hemel



Onpeilbare ellende. In Kenia, Darfur (een provincie in Sudan zo groot als Frankrijk), in Ethiopië, in Somalië. Wie zal al deze bedreigde mensen wanneer eens verzadigen? Het lijden is daar verbijsterend. Het is ver van ons bed, en toch zitten we er middenin. Menselijkheid of enige genade, van wiens zijde ook, is er niet te bekennen, alleen maar weerloze medemensen. Hier, in de Westerse cultuur, zijn we dik, krachtig en toch even broos maar dat willen we niet weten. Het 'ik' moet het goed hebben. Anderzijds: "Afrika's krachten hebben Amerika gebouwd, omdat drie eeuwen lang miljoenen mensen als slaven over de

Atlantische oceaan werden gevaren", schrijft Kapuscinski. Afrika's krachten.

Van 'wiens zijde' is trouwens niet helemaal waar. Er zijn, zoals in Noord-Kenia, veel bevlogen, inheemse, hulpverleners. Zij vervoerden dit voorjaar en de hele zomer met te weinig en verouderde vrachtwagens die om de haverklap panne hadden water naar de meest verlaten gebieden. Maar behalve de versleten trucs zijn ook de wegen erbarmelijk, dus was de aanvoer van water een logistieke nachtmerrie. Drieënhalf miljoen Kenianen, voornamelijk nomaden, werden acuut met de dood bedreigd. Een radeloos volk in meedogenloze omstandigheden. Er heerste de ergste droogte uit de geschiedenis, waarin kamelen, toch de meest geharde dieren, bijna beurtelings omvielen en stierven. Zelfs die, evenals de vele geiten en lastdieren waarvan de nomaden leven. In zo'n massale veesterfte, vee waarvan de nomaden afhankelijk zijn, is het nauwelijks voor te stellen dat het leven – dat wij nu vieren - er gewoon doorgaat, dat er kinderen worden geboren hoewel er voor hen vrijwel zeker geen toekomst is. Zij leven onder dezelfde hemel als ik, maar toch onder het dak van de hel.

[Photo by Michael Shalter, een (van de vele) slavernijmonument(en). Nog steeds worden kinderen in Afrikaanse landen als Ivoorkust en Ghana gedwongen om zonder betaling te werken op cacaoplantages; kleine bedrijfjes krijgen 30 eurocent per kg, wij betalen 8 euro per kg. Ryszard Kapuscinski, *Ebbenhout*, Arbeiderspers. Wat betekent het om mens te zijn? Mensheid? Menselijke waarden? Lees het prachtige boek van Felipe Fernández-Armesto, *Dus jij denkt dat je een mens bent?*, Bert Bakker. Over beide boeken schreef ik al eerder.]

29 december 2006



[Een schilderij van Tetiana Gorbachenko, speciaal voor Chrisje en voor alle liefhebbers van poezen.]

30 december 2006

Drie vuurstromen

Brengen scherven geluk? Wat wordt er gezaaid in al die landen waar ik het gisteren over had?

Angst. En geogst? Een ronduit miserabele toestand.

Ik herinner aan Mugabe van Zimbabwe, bejaard maar strak in het pak, door het Westen in de ban gedaan vanwege zijn mensonterende beleid, en al die andere 'leiders', krijgsheren, vorsten of presidenten die het aan niets ontbreekt. Al die lieden. Heersen en verkrachten, tot méér dan zich zó laten gelden zijn ze niet in staat. De grijp- en graaicultuur. Het zijn, zo denk ik althans, gewetenloze schurken, mensen die geen gram van deugdzaamheid kennen, niet over de kwaliteit beschikken die strookt met de waardigheid die zij ontfangen aan hun hoe dan ook verworven positie. Ze wonen in paleizen en worden bewaakt als goudmijnen. Ze vragen zich niet af hoe ze hun land kunnen ontwikkelen, maar hoe ze aan de macht kunnen blijven.

Pascal (1623-1662), een van de grote schrijvers van het christendom: "De begeerte van het vlees of de begeerte van het oog of een hovaardig leven is het enige op aarde. Onzalige, vervloekte aarde, die door deze drie vuurstromen eerder verschroeid dan bevoeid wordt." Het zijn dus de zinnelijke lust en de heerszucht. Ze weten zich voortdurend omringd door het leger en door veiligheidsmensen omdat ze zich ook bedreigd weten. (Dat zijn ook de enigen die beloofd worden opdat ze loyaal blijven.) Zou hun angst even echt zijn als het besef niet rechtvaardig te zijn?

[*"Hubris"*, na hoogmoed de val, by Volba Dalsich Stranek.] *Afbeelding niet gevonden. EN*

31 december 2006

We bewegen in de tijd. Neem de tijd voor de ander



De zin van het leven is nergens te vinden, we moeten hem bedenken, voortbrengen, voortzeggen wellicht. Om samen te leven, op de best mogelijke manier, niet omdat het leven zin heeft, maar om wat het waard is. Als we ergens van houden, is geen enkele inspanning ons te veel. Het leven is een inspanning die de moeite waard is. Daarom willen we nadenken over hoe het lijden is te verminderen, hoe de vriendschap en de aanvaarding kunnen blijven of terugkeren. Als

dat in de 'bekommernis' is, is dat in de relatie, in de ontmoeting. Alles zegt ons iets naargelang de liefde die we ervoor voelen.

We kijken vaak terug in ons leven, dat is te overzien, is ons bekend en veelal ook lief - die eigen geschiedenis, naar velen daarin met wie we verbonden zijn of waren, die ons door dik en dun steunen en zeker hen die we hebben moeten loslaten, die we missen maar nooit meer kwijt zullen zijn.

We kijken ook heel graag vooruit, met onze ambities, onze wensen, onze dromen. De hoop, het geloof en het vertrouwen durven dat altijd weer aan, ondanks de volstrekte onzekerheid. Die boezemt soms wel angst in, maar kan ons niet deren want het leven is de moeite waard om wat en wie we liefhebben.

Het jaar ligt nu geheel als een loper afgewikkeld. We zien wat het was, kijken vooruit en willen zien wat een nieuw jaar worden moet. *I wish everybody mutual Love!*

Ik bedank hartelijk al wie mij lezen! Het is heel aardig en stimulerend als er af en toe een blaadje wordt achtergelaten. Voor mij is deze weblog van grote betekenis en ik zal met genoeg het nieuwe jaar invullen, hopelijk van a tot z.

[Onbekend wie de beeldend kunstenaar is, maar dat het er om gaat dat er van je gehouden wordt, dat is vermoedelijk het verlangen van de meeste mensen, waar ook ter wereld.]

31 december 2006



Good morning Netherlands. A new day! Are you ready? Happy New Year!

[Geplaatst op Oudjaarsavond met in gedachten morgenvroeg als de haan de enige is die zich aan de gewoonlijke tijd houdt. En morgenvroeg komt de Nieuwjaarslog, zoals meestal rond 09.30 uur. "Morningcall" by Mike Beeman.]